

בעניין:

1. ד"ר עודד קינן, ת.ז. 038720389
 2. אלי רוז, ת.ז. 006284251
 3. עומרי שקותאי, ת.ז. 305679631
 4. רונן ברגר, ת.ז. 058696410
 5. ציפורה רון, ת.ז. 007649858
 6. אורית ויין, ת.ז. 56609027
 7. דיתה בראונשטיין, ת.ז. 056041098
 8. חבצלת קפון, ת.ז. 055029698
 9. שי בייטנר, ת.ז. 024282204
- על ידי באי כוחם עו"ד אסף פינק ו/או חיה ארז
ו/או חגי קלעי ו/או אוהד רוזן ו/או שני ארזי
ו/או כרמית מזרחי ו/או איתי ארגוב
שכתובתם לצורך בקשה זו הינה:
משרד עו"ד אסף פינק
דרך חברון 101, ירושלים
טלפון: 02-5021829 פקס: 02-5632244

המבקשים

- נגד -

1. רותם אמפרט נגב בע"מ, ח.פ. 520030883
ממישור רותם, ד.נ. ערבה 86800
2. אשר גרינבאום, ת.ז. 067450239
3. יעקב אלטמן, ת.ז. 059809350
4. יחזקאל ישראל, ת.ז. 023630304
5. אלי עמית, ת.ז. 052594900
6. אבי דויטשמן, ת.ז. 057297723
7. כימיקלים לישראל בע"מ, ח.פ. 520027830
המשיבים 2-7 אצל המשיבה 7
מרח' אוסוולדו ארניה 23, תל אביב 6107025

המשיבים

בקשה לאישור תובענה ייצוגית

לפי חוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו-2006

"ראי אדמה כי היינו בזבזנים עד מאוד"
שאול טרניחובסקי, 1938

הערכת הנזק הקבוצתי: 202,500,000 ₪ + מאות מיליוני ₪ לשיקום, פיקוח ומניעה עתידית

ביום שישי, 30.6.2017, קרסה בריכת מי גבס חומציים שבבעלות ובאחריות המשיבים, תוך פגיעה בבריאות המבקשים והקבוצה, באיכות חייהם ובאוטונומיה שלהם וכן בנחל אשלים, במאגר אשלים ובמאגר מי התהום הצמוד אליו ובערכי הטבע המוגנים בסביבה.

כתוצאה מקריסת הבריכה, הציף גל חומצה בגובה מטרים את נחל אשלים, שטף ושרף את כל מה שעמד בדרכו. בנחל לא היו באותה עת מטיילים, אבל גורלם של "תושבי הנחל הקבועים" - היעלים, המכרסמים והלטאות – נגזר לשבט.

תכליתה של הבקשה לאישור התובענה הייצוגית המוגשת בזאת לבית המשפט הנכבד הינה לפיצוי חברי הקבוצה, לשיקום הסביבה שנפגעה, לבניית תכנית מניעה ופיקוח אפקטיבית על מנת למנוע הישנות של אירועים מעין אלו אצל המשיבה ולטיפול במפגע שיוצרים הרי הפוספוגבס הנערמים מזה שנים רבות בחצרי המשיבה.

במסגרת בקשה זו, יתבקש בית המשפט הנכבד כדלקמן:

א. לאשר את התובענה הייצוגית המצורפת לבקשה זו (להלן – "התובענה") כתובענה ייצוגית, בהתאם להוראות חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006 (להלן – "חוק תובענות ייצוגיות" או "'החוק") ובכל שינוי שבית המשפט הנכבד יחליט עליו ביחס לבקשה.

בקשה זו נכנסת בגדרו של פרט 6 לתוספת השנייה לחוק, הקובע: "תביעה בקשר למפגע סביבתי נגד גורם המפגע; לענין זה, 'גורם המפגע', 'מפגע סביבתי' – כמשמעותם בחוק למניעת מפגעים סביבתיים".

ב. לקבוע לפי סעיף 10(א) וסעיף 14(א) לחוק כי הקבוצות בשמן תנוהל התובענה הייצוגית תהיינה:

קבוצה א': כל תושבי היישובים: עין תמר, נאות הכיכר, חצבה, ערד, עין גדי, עידן, ויתר יישובי האזור;

קבוצה ב': כל המטיילים, מדריכי הטיולים, העוסקים בתיירות והחוקרים באזור נחל אשלים ומאגר מי התהום הצמוד למאגר אשלים;

קבוצה ג': כל מי ששהה באזור מפעל רותם אמפרט, החל מיום 30.6.2017 ועד ליום 14.8.2017.

ולחלופין, לשנות את הגדרת הקבוצות כפי שימצא בית המשפט הנכבד לנכון.

ג. לקבוע, בהתאם לסעיף 14(א)(2) לחוק, כי המבקשים יהיו התובעים הייצוגיים וכי באי-כוחם בבקשה זו יהיו באי כוח הקבוצה הכללית המוצעת לייצוג.

ד. לקבוע לפי סעיף 14(א)(3) לחוק התובענות כי **עילות התובענה הן כדלהלן:**

1. **הפרת החוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961** בגין גרימת ריח חזק ובלתי סביר.
 2. **הפרת החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992** (להלן: **חוק מפגעים סביבתיים**), בגין גרימת המפגעים הבאים: זיהום על ידי חומרים מסוכנים ובין היתר פגיעה בשמורת טבע ובערכי טבע מוגנים מכוח חוק גנים לאומיים ושמורות טבע התשנ"ח 1998, זיהום אוויר, מפגע ריח, זיהום מים, זיהום על ידי פסולת, וכל מפגע אחר שימצא בית המשפט לנכון להגדיר כשהם בניגוד לחיקוק ולרישיון העסק או רשיון אחר, ותוך סיכון הבריאות וגרימת סבל ממשי לחברי הקבוצה.
 3. **עוולה של גרימת זיהום אוויר חזק ובלתי סביר** תוך הפרה של הוראת סעיף 3 לחוק אוויר נקי, תשס"ח-2008 (להלן: **חוק אוויר נקי**) ולפי סעיף 70 לחוק זה הקובע, כי מעשה או מחדל בניגוד להוראות החוק, הם עוולה אזרחית, והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש], יחולו עליהם, בכפוף להוראות חוק זה.
 4. **עוולת מטרד ליחיד** לפי סעיף 44 לפקודת הנזיקין לחברי הקבוצה, ולפי סעיף 13 לחוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961 (להלן: **חוק למניעת מפגעים**), הקובע כי הפרה של הוראות החוק למניעת מפגעים כדין מטרד ליחיד.
 5. **עוולת מטרד לציבור** לפי סעיף 42 לפקודת הנזיקין.
 6. **רשלנות** לפי סעיף 35 לפקודת הנזיקין.
 7. **הפרת חובה חקוקה, לפי סעיף 63 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן: "פקודת הנזיקין")** באשר הפר המשיב שורה ארוכה של דברי חקיקה שתכליתם היא הגנת הסביבה ובריאות האדם, וכך תקנות מכוחם, כמפורט להלן:
 8. **הפרת חוק המים, התשי"ט-1959**
 9. **הפרת תקנות המים (מניעת זיהום מים) (בריכות אידוי ואגירה), התשנ"ז-1997**
 10. **הפרת חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968**
 11. **הפרת חוק שמירת הנקיון, התשמ"ד-1984**
 12. **הפרת חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965** (להלן: **"חוק התכנון והבניה"**)
 13. **הפרת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו**: פגיעה בזכות לחופש התנועה ופגיעה בכבוד - פגיעה באוטונומיה.
- ה. לקבוע כי המשיבות הפרו את שורת החוקים והתקנות המפורטים לעיל ולהלן.
- ו. לקבוע את הסעד לתביעה ייצוגית זו, בהתאם לסעיף 14(א)(4) לחוק התובענות, וכי הסעד יהיה כדלקמן:

1. מתן צו המורה למשיבות לחדול לאלתר מלזהם את הסביבה, ובכלל זאת צו המורה על הפסקת שימוש בבריכות אידוי הנעדרות איטום.
 2. מתן צו המורה למשיבות להכין תוכנית להסרת הזיהום הקיים (הגורם בין היתר למפגעי ריח לתושבי האזור) וצו המורה על טיהור הקרקע בהתאם לתוכנית, לרבות פינוי או טיפול בהרי הפוספוגבס הפזורים במתקני המשיבות.
 3. מתן צו המורה למשיבות להכין תוכנית לשיקום נחל אשלים ומאגר מי התהום הצמוד למאגר אשלים, ולאחר מכן לבצעה.
 4. מתן צו המורה למשיבות להכין ולבצע תוכניות מניעה ובקרה ולקיים מחקר וניטור שוטף בדבר הנזקים שנגרמו ואופן שיקומם, באופן פתוח לציבור.
 5. פיצוי ציבור שנפגע מהזיהום, על סך של **202,500,000 ₪ (הערכה)**, בשל הנזק שנגרם להם בגין נזק לא ממוני של עוגמת נפש, סיכון לבריאות, ירידה באיכות החיים ופגיעה באוטונומיה, וזאת כתוצאה מהזיהום החמור.
 6. פיצוי הציבור בדרך של שיקום ערכי הטבע שנפגעו והשבת המצב לקדמותו, על פי המודלים המקובלים בעולם בתחום.
- ז. ליתן צו המחייב את המשיבים בהוצאות התובענה, בגמול למבקשים ובשכר טרחה לבאי כוחם בהתאם לסעיפים 22 ו-23 לחוק תובענות ייצוגיות בהתאם למבחנים שהותוו בע"א 2051/10 **שמש נ' רייכרט** (23.5.12) ובנוגע לסעד הלא ממוני - צווי עשה, אף מעבר לכך.
- ח. ליתן למבקשים ולקבוצה כל סעד נכון וצודק בנסיבות העניין, לפי שיקול דעתו של בית המשפט הנכבד.
- לפי בדיקת ב"כ המבקשים בפנקס התובענות הייצוגיות, נכון ליום הגשת הבקשה, הוגשה בקשה לאישור כנגד המשיבה 1 בלבד בבימ"ש המחוזי בבאר שבע, שסומנה 4930-07-17 **אנטמן נ' רותם אמפרט נגב בע"מ**; ובקשה לאישור כנגד המשיבות 1 ו-5 בבימ"ש המחוזי בתל אביב, שסומנה 14066-07-17 **הוס נ' רותם אמפרט נגב בע"מ**, בקשות אלו הוגשו בחופזה, ימים ספורים לאחר האירוע, הן אינן מגובות בחוות דעת ואף אינן כוללות את כלל העילות והנזקים הנדרשים.
- המבקשים ירחיבו בעניין הבקשות לאישור האמורות בסעיפים 514-540 להלן.
- הבקשה והתובענה נמסרות בזאת למשרד להגנת הסביבה, בהתאם לסעיף 3(א) לתקנות התובענות הייצוגיות.**
- ההדגשות בציטוטים מכאן ולהבא הוספו, אלא אם נאמר אחרת.

7	<u>פתח דבר ותמציתו</u>
9	<u>פרק א – הצדדים</u>
9	א.1. המבקשים
17	א.2. המשיבים
21	<u>פרק ב – התשתית העובדתית</u>
22	ב.1. על הסביבה בה ארעה קריסת הבריכה, על נחל אשלים ומאגר אשלים
23	ב.2. תהליך הפקת החומצה הזרחתית
24	ב.3. המצב הסטטוטורי של בריכת הגבס שקרסה
32	ב.4. הנזק לנחל אדיר וחלקו הגדול אינו ניתן כלל לשיקום
33	ב.5. היקף הדליפה והררי הפוספוגבס הנערמים בחצרי המשיבה
34	ב.6. ארועי דליפה וזיהום אחרים של רותם אמפרט ושל בעלת השליטה בה, כי"ל
41	<u>פרק ג – חוות דעת מומחים</u>
41	ג.1. חוות דעת אקולוגית
43	ג.2. חוות דעת בנושא זיהום קרקע
45	ג.3. חוות דעת הנדסית
47	<u>פרק ד - פניות המבקשים למשיבות ואל המשרד להגנת הסביבה טרם הגשת התביעה</u>
51	<u>פרק ה - הטיעון המשפטי</u>
51	ה.1. תובענות ייצוגיות בתחום הגנה על הסביבה
52	ה.2. הפרת חוקים על ידי המשיבה
73	ה.3. אחריות נושאי משרה בתאגיד
75	ה.4. אחריות בעלת השליטה, כימיקלים לישראל
77	ה.5. סוגי ושיעור הנזקים

- 82פרק ו - התקיימות התנאים לאישור תובענה ייצוגית
- 1.ו. סעיף 8(א)(1) לחוק: התובענה מעוררת שאלות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה 82
- 2.ו. סעיף 8(א)(2) לחוק: תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין 83
- 3.ו. סעיף 8(א)(4) ו-8(א)(5) לחוק: קיים יסוד סביר להניח כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת ובתום לב 83
- 4.ו. התייחסות לת"צ 17-07-14066 הוס נ' רותם אמפרט נגב בע"מ ולת"צ 17-07-4930 אנטמן נ' רותם אמפרט נגב בע"מ 84
- 87פרק ז - סמכות מקומית ועניינית
- 88פרק ח - הסעדים המתבקשים

פתח דבר ותמציתו

1. נתחיל מהסוף. ביום 30.6.2017, התרחש אסון אקולוגי מהחמורים ביותר שאירעו בישראל בעשור האחרון. אחת הבריכות של המשיבה 1, חברת רותם אמפרט נגב בע"מ (להלן: "רותם אמפרט") מקבוצת כימיקלים לישראל קרסה, ומאות אלפי מ"ק של מי גבס חומציים שטפו את נחל אשלים והגיעו למאגר אשלים.
2. אירוע זה, גרם בטווח הזמן המיידי להרג של בעלי חיים, לפגיעה אנושה בצמחיה, ולחלחול חומרים מזהמים ומסוכנים למי התהום. בעקבותיו, נסגר כביש 90 למספר שעות, והורגש באזור מפגע ריח חומצי חריף ובאורח נס לא גרם לפגיעה בחיי אדם.
3. אירוע זה, גם גרם בטווח הזמן הארוך, לסגירת הנחל למטיילים (לתקופה לא ידועה, שמוערכת בשנים ארוכות), לפגיעה בפרנסתם של העוסקים בתיירות ושל מדריכי הטיולים, לזיהומים ולנזקים אקולוגיים חמורים, שחלקם לא ניתנים לשיקום כלל, ואחרים ניתנים לשיקום בהשקעה כספית גבוהה ביותר ובמשך שנים ארוכות.
4. ואולם, לא היה זה כוח עליון, ולא היתה זו גזירת גורל.
5. כפי שיפורט להלן בהרחבה, כבר למן הקמתן של בריכות הגבס בשנות ה-70, הללו נבנו ללא תוכנית מפורטת, ללא היתר, מבלי שנקבעו סטנדרטים של בטיחות והגנה על הסביבה ובעיקר – ללא בידוד מספק והגנה על דפנות הסוללה.
6. בשלהי שנות התשעים, בניסיון לתקן את המצב התכנוני, אושרו תוכניות המתאר לבריכות הגבס, ונקבע כי תוך שנים ספורות תופסק פעילותן של בריכות הגבס, והללו ישוקמו. השנים חלפו, המועדים עברו, והבריכות – לא שוקמו, והמשיכו לפעול במלוא המרץ.
7. חמור מכך, בחצרי המשיבה נערמים שנים רבות הררי פוספוגבס כתוצר לוואי של פעילות ההעשרה של המשיבה וזאת מבלי שהמשיבה מטפלת בחומר זה המהווה חומר מסוכן והמהווה מפגע סביבתי חמור ביותר.
8. ואם בכל אלו לא די, לקראת מועד הפריצה עצמה, נמנעו המשיבים מלבצע את המוטל עליהם בהתאם לתנאי רשיון העסק, והתעלמו מסימנים מעידים לאירוע הפריצה (כגון "הזעת" הבריכות – שאמורה היתה להדליק את כל הנורות האדומות אצל המשיבים).
9. כאן המקום לציין, כי רובם המכריע של המסמכים הרלוונטיים, מצויים בידי המשיבים, ובידי הרשויות הרלוונטיות. המבקשים פנו טרם הגשת התביעה פעם אחר פעם לב"כ המשיבים, וכן הגישו בקשות לפי חוק חופש המידע, לרשויות הרלוונטיות (המשרד להגנת הסביבה, רשות הטבע והגנים, רשות המים והביוב והמועצה האזורית). המשיבים מסרו תשובות לקוניות ומתחמקות, ואילו הרשויות – לא השיבו כלל.

10. בשולי הדברים יצוין, כי ימים ספורים אחר האסון האקולוגי, הוגשו שתי בקשות לאישור תובענות ייצוגיות. ואולם, הללו הוגשו ללא כל חוות דעת תומכת, ללא כל המשיבים הרלוונטיים, ובגין תשתית עובדתית ומשפטית חלקית וחסרה. בכל הכבוד, המבקשים סבורים, כי הבקשה דנא היא הבקשה השלמה, המלאה והראויה יותר, והיא שתשרת טוב יותר את טובת הקבוצות המיוצגות.

11. הילוך הטיעון בבקשה זו, יהא אפוא כדלקמן:

א. ראשית, נתאר את המבקשים, את עיסוקם ופעילותם, ואת הנזקים שנגרמו לכל אחד ואחד מהם בשל מעשיהם ומחדליהם של המשיבים;

ב. שנית, נפרט ונסביר מהי התשתית העובדתית לבקשת אישור זו, ובכלל זאת:

i. הסביבה בה פועלים המשיבים ובה ארעה קריסת המפעל (נחל אשלים ומאגר אשלים);

ii. כיצד מתרחש תהליך הפקת החומצה הזרחתית על ידי המשיבה 1, רותם אמפרט;

iii. המצב הסטטוטורי של בריכת הגבס שקרסה;

iv. היקף הנזק העצום לסביבה, אשר חלקו הגדול אינו ניתן לשיקום כלל, וכן את היקפה של הדליפה;

V. אין זו הפעם הראשונה בה גורמים משיבים אלה לזיהום סביבתי נרחב.

ג. שלישית, נסקור את חוות דעת המומחים שצורפו לבקשה: חוות דעת אקולוגית, חוות דעת בנושא זיהום קרקע, חוות דעת הנדסית, וכן מכתב מאת מומחה בתחום ההידרוגיאולוגיה.

ד. רביעית, נתאר את הפניות המקדימות שביצעו המבקשים, ובכללם התכתבות עם ב"כ המשיבים, וכן פניות לפי חוק חופש המידע למשרד להגנת הסביבה, לרשות המים והביוב, למועצה האזורית תמר ולרשות הטבע והגנים.

ה. חמישית, נפרט את הטיעון המשפטי, ובכלל זאת:

i. חשיבותן של תובענות ייצוגיות בתחום ההגנה על הסביבה;

ii. הוראות הדין הרלוונטיות, בקשר עם הפרת החוקים והעוולות שביצעו המשיבים כלפי המבקשים וחברי הקבוצה;

iii. אחריות נושאי משרה בתאגיד (המשיבים 2-6);

iv. אחריות בעלת השליטה בתאגיד (המשיבה 7).

ו. שישית, נסביר מדוע מתקיימים כל התנאים לאישור התובענה כייצוגית;

ז. ושביעית, נסביר מדוע יש מקום להגיש בקשה זו, חרף הגשתן של שתי בקשות אישור קודמות כרונולוגית.

12. ואולם, ראשון-ראשון; ואחרון-אחרון.

פרק א – הצדדים

א.1. המבקשים

המבקש 1

13. המבקש 1, ד"ר עודד קינן, תושב עין תמר נשוי ואב לשלשה, אקולוג וזואולוג המתמחה בציפורים, בחר להתיישב באזור בשל חיבתו לציפורים ושם גם ביצע את עבודות המחקר לתואר השני והשלישי. כיום מנהל המבקש 1 חווה ללימודי חקלאות, מדע וסביבה בערבה ובמדבר יהודה מטעם משרד החינוך, וכן מדריך טיולי צפרות באופן עצמאי.

14. המבקש 1 אוהב את החיים באזור כיכר סדום הודות לטבע הייחודי וזאת חרף תנאי המחיה הקשים באזור צחיח ופריפריאלי זה.

15. המבקש 1 נהנה ממגוון בעלי חיים בקניון נחל אשלים, ובהם יונקים כדוגמת היעל, הזאב והצבוע, ועופות נדירים כמו הבז השחור ולילית המדבר. נוסף עליהם, במאגר מי התהום אשר מתחבר למלחת הכיכר הייחודית, עוצרות עשרות אלפי ציפורים נודדות ממאות מינים שונים, ומקננים בו מינים נדירים וייחודיים של ציפורים - דרור הירדן, התחמס הנובי, צוללי ביצות וייתכן כי אף הפורפיריה הנצפית בו בדרך קבע. בנוסף לעופות חיים במאגר גם זאבים, צבועים, קרקלים, שועלים, תנים ואוכלוסייה ייחודית ומבודדת של חזירי בר.

16. למבקש 1 חשוב לציין, כי למרות תפיסתו הסביבתית, הוא אינו רואה בתעשייה באזור ים המלח כאויב ולשיטתו תעשייה זו, כמו גם ההתיישבות החקלאית באזור חשובות לפיתוח וחיזוק אזור פריפריאלי זה. עם זאת, המבקש 1 סבור כי לצד חשיבותה של התעשייה, קיימת לה גם מחויבות לסביבה בה היא פועלת.

17. המבקש 1 יחד עם תושבים נוספים בכיכר סדום נאבקים בכל יום על פיתוח האזור בו הם חיים חרף איומים ואתגרים אלו. בכלל זה, מייצרים תושבי האזור תוצרת חקלאית מובחרת, עמלים על קליטת משפחות חדשות ומפתחים תיירות ענפה. המבקש סבור כי האירוע נשוא בקשה זו טורף את הקלפים ומחזיר את האזור והתושבים "שני צעדים" לאחור.

18. ביום 30.6.2017 שהה המבקש 1 בטיול בצפון הארץ. הידיעות על אירוע פריצת הבריכה הותירו את המבקש 1 מפוחד ומודאג. בין היתר חשש המבקש כי לא יצליח להגיע לביתו בשל סגירת הכביש, כי הוא ובני משפחתו יפגעו בבריאותם כתוצאה מהזיהום הכבד וכן חרד לפגיעה בטבע האהוב עליו.

19. למחרת, ביום שבת, עם חזרתו לביתו, נתקל המבקש 1 בריח חריף של חומצה אשר נכון לכתיבת בקשה זו עודו מפריע את מנוחת המבקש והתושבים. לחרדתו, נוכח המבקש לראות, כי מה שהיה מאגר השיטפונות של נחל אשלים הפך לבריכה חומצית ומצחינה שזלגה לתוך מאגר מי התהום.

20. בנו של המבקש 1, מעיין, בן ה-10, הוא ילד רגיש הקשור במיוחד לעולם החי והטבע. במסגרת לימודיו בבית הספר היסודי, היה פעיל במיוחד במיזם להקמת תחנת צפרות באזור שפך הנחל היקר במיוחד לליבו. מאז אירוע פריצת הבריכה, סובל מעיין מחרדות נוכח הפגיעה בטבע ובחיי האהובים עליו, מרבה לדבר על האירוע ובוכה בכל פעם שנחשף לתמונות מנזקי האירוע, והסוגיה מעסיקה אותו רבות ביום יום.

21. כתוצאה מאירוע פריצת הבריכה נגרמה תמותה נרחבת של ציפורים וכן נגרמה פגיעה בבתי הגידול ואזורי הקינון של הציפורים, ומטבע הדברים, נפגעים המחקר וההוראה של המבקש 1.

22. יצוין כי טיולי הצפרות אותם מדריך המבקש 1 מתקיימים בעיקר בחודשים נובמבר ומרץ – תקופות של נדידה וקינון. בשלב זה, לא ידוע האם עד חודש נובמבר הקרוב יפתח הנחל למבקרים. כמו כן, לא ידוע האם עד אז תשוקם אוכלוסיית הציפורים בשפך הנחל והאם יטופל מפגע הריח. על כן, קיים חשש כי השנה לא יוכל המבקש 1 לקיים את הסיורים ובכך תיפגע פרנסתו. אפילו יבוצעו פעולות לשיקום הנחל והוא יפתח למבקרים, קשה להאמין כי ניתן יהיה לשקם את המגוון האקולוגי שהיה קיים ערב אירוע הדליפה.

המבקש 2

23. המבקש 2, אלי רוז, הוא גיאולוג (M.A.), ביולוג (B.A.), חוקר במרכז מדע ים המלח והערבה ויועץ סביבתי, מרצה בתחומים אלה, ומדריך טיולים.

24. המבקש 2, חבר קיבוץ עין גדי, עוסק כבר מעל 4 עשורים, מאז שנת 1973, בחקר נושאים ובעיות גיאולוגיים וסביבתיים ובהגנה על ערכי טבע במדבר יהודה וים המלח, ושותף בגיבוש תכניות מתאר ותיקי ממשק שמורות טבע במרחב ובהפצת ידע ים המלח באמצעות הכשרת מדריכים ומורי דרך, מאמרים והרצאות.

25. מבקש זה שהה בקיבוץ עין גדי ביום הקריסה, ונחרד לשמוע על האסון האקולוגי. המבקש חש תחושות כעס וחוסר אונים, מול זלזול המשיבים בערכי הטבע, הפגיעה החמורה במערכת האקולוגית (ובכלל זאת תמותת בעלי חיים נדירים), והפקעת פנינת טבע דומם ומסלולי טיולים פופולריים מהציבור.

המבקש 3

26. המבקש 3, עמרי שקותאי, מצוי בתחילת דרכו כמדריך טיולים בדרום הארץ ומתגורר במושב צופר אשר בערבה. מבקש זה, רואה בנחל אשלים כאחד הנחלים היפים ביותר בארץ, והוא גם אחד מהנחלים הקרובים לאזור מגוריו והמאפשרים הדרכת טיול יום שלם. המבקש 3 הדריך

בנחל פעמיים ללא תשלום ולצערן נגזלה ממנו הזכות להדריך בו טיולים, בתשלום ולא בתשלום, בשנים הקרובות.

27. המבקש מציין, כי נחל אשלים אפשר למדריכי טיולים רבים לעשות טיולים מוצלחים בזכות מפלו הגבוה והמרשים בשילוב מצוק לבן קסום ומוצל הנותן אלמנט של אתגר במקטעי יתדות שגם ילדים יכולים לעשותם. לדבריו, כאשר נחל אשלים התמלא במי שיטפונות הוא נהיה "האטרקציה" של האזור. זאת בשל עשרות ברכות (גבים) של מים מתוקים מרהיבים בלב המדבר. גבים אלו משכו מטיילים מכל הארץ לנחל אשלים ואפשרו למדריכים כמותו להדריך טיולים בלתי נשכחים שאף גרמו לדבריו, למטיילים להתאהב בערבה ולרצות לבוא ולטייל בה שוב ושוב.

28. ביום האירוע שאירע בנחל אשלים שהה המבקש 3 בביתו אשר במושב.

29. בעקבות האסון האקולוגי וזיהום הנחל, המבקש 3 לא יוכל להדריך טיולים בנחל אשלים בשנים הקרובות.

30. המבקש 3 מדגיש כי מדובר בפגיעה משמעותית עבורו בתור מדריך טיולים בתחילת דרכו אשר גר ומדריך טיולים בערבה. הפגיעה היא לא רק במדריכי הטיולים בערבה, אלא בכלל בעסקי התיירות בערבה, משום שפחות אנשים מעוניינים כעת להגיע ולטייל מחשש להיות חשופים לפגעי הזיהום.

31. המבקש 3 חושש להמשיך להדריך ולטייל להנאתו בנחלים, עקב חשש למצוא את מותו באסון דומה שעלול להתממש שנית – ונוכח האחריות שבהובלת אנשים נוספים במסלולי הנחלים. המבקש 3 סבור, כי החשש הזה ילווה אותו לתמיד. לדבריו, במידה והיה בנחל אשלים במהלך האסון, עלול היה למצוא את מותו, ללא שום יכולת לצפות את המתרחש לבוא, וללא יכולת תגובה שתציל את חייו.

32. התחושות שעלו בקרב המבקש 3 לאחר האסון, הינן תחושות שליליות שהתבטאו בין היתר בחרדה, תסכול ואי נעימות.

33. המבקש 3 ציין כי הוא מרבה לחשוב על תחושתם של בעלי החיים שמתו מוות נוראי כתוצאה מהחומצה. לדברי המבקש, מוות הנגרם מחומצה הוא מוות מזעזע שאין הוא מאחל לשום יצור חי וזאת כאשר בעלי חיים שלא עשו רע לאיש מצאו את מותם במוות נוראי, אכזרי ומיותר.

34. המבקש 3 מוסיף וטוען כי סביבה אקולוגית שלמה נפגעה פגיעה קשה, הצמחים המתים בוודאי הובילו למוות של בע"ח נוספים. לטענתו זהו הרוע בהתגלמותו.

35. המבקש 3 ראה במו עיניו את התמונות ושמע את העדויות של האנשים שנכחו באירוע, ומאז הוא שרוי בזעזוע ורוצה שהאחראים לאסון זה יועמדו לדין בשביל למנוע סבל נוסף עבור בעלי חיים נוספים.

36. המבקש 3 מציין כי זו לא פעם ראשונה שרותם אמפרט מזהמת נחל בערבה, וכי מקרה דומה, אם כי תת-קרקעי, אירע בנחל בוקק, אשר עד היום, לפי ידיעתו של המבקש, מזוהם ולא טופל לצורך החזרת מצב המים לקדמותו.

37. המבקש מס' 3 אינו יודע האם המשיבות מס' 1 ו-7 מודעת למגוון העצום של צמחים ובעלי חיים המצויים בסביבה אקולוגית מדברית כמו נחל אשלים ונחל בוקק, למרות ואף בזכות העובדה שמדובר במדבר. המדבר לא יכול אמנם, לדבר ולהשמיע את קולו, אולם, אם היה יכול, המבקש מס' 3 מאמין "שהיינו שומעים זעקות כאב ובכי שאף זוג עיניים לא היה נשאר יבש".

38. המבקש מס' 3 הצטרף לתובענה הייצוגית מתוך תחושה שלא צודק שקולו של המדבר לא יישמע. מדבר בו חיים צמחים, בעלי חיים ובני אדם. לדברי המבקש מס' 3, רצונם היחיד של החיים במדבר, הוא הרצון הבסיסי ביותר, הרצון להמשיך לחיות, ולחיות בבטחה.

המבקש 4

39. המבקש 4 רונן ברגר, הוא תושב מושב עין איילה. המבקש 4, סא"ל במילואים בחיל הים, עוסק מזה 30 שנה בטיולים, לרבות בנחל אשלים, ובמסעות ניווט ובתחומי ספורט אחרים.

40. מבקש זה, חש תחושות קשות ולא נעימות, של כעס וזעם, בעקבות האירוע. מבקש זה, רותח על השימוש של המשיבים בטבע לצורך השאת רווחיהם, ועל גזל משאבי הטבע באופן שאחרים לא יכולו להשתמש בהם עוד.

המבקשת 5

41. המבקשת 5, ציפורה (ציפי) רון, היא חובבת טבע ופעילה סביבתית מזה שנים רבות, מורת דרך וגיאוגרפית. ציפי רון היא חברת הנהלת ארגון הגג של ארגוני הסביבה בישראל, "חיים וסביבה" וחברת נשיאות מועצת ארגוני הנשים בישראל ובעבר יו"ר איכות הסביבה של המועצה וחברת המועצה הציבורית של המועצה לשימור אתרים ויו"ר הוועדה לנופי תרבות ב ICOMOS ישראל

42. המבקשת 5 כיהנה במשך 12 שנים כחברת המועצה הארצית לתכנון ובניה, הקימה וניהלה את השדולה הסביבתית בכנסת ישראל, ניהלה במשך שנים ארוכות את סניף ירושלים של החברה להבנת הטבע וייסדה את בית ספר שדה ירושלים.

43. המבקשת 5 מכירה את נחל אשלים מזה שנים רבות וטיילה בו לא אחת, לבד ועם קבוצות וחוגים שארגנה. לכן, כשנדע לה דבר האסון שפגע בנחל היא הרגישה זעזוע של ממש ופגיעה אישית קשה וכואבת. גלישת החומצה והחומרים הכימיים השונים, שטיבם המדויק אינו ידוע לה ומראה התמונות של הפגיעה באזור, ובמיוחד בעולם החי, בצומח ובסביבה בכללותה גרמו לה זעזוע של ממש.

44. הפגיעה הסביבתי הקשה, שגרמה לסגירת האזור למטיילים ולמבקרים מחד, והידיעה שאי עדיין דרך לאמוד את גודל הנזק האמתי וטווח השפעתו היא דבר, שמבחינתה, כפעילה סביבתית, גיאוגרפית ואשת ידיעת הארץ, הנו דבר בלתי נסבל לחלוטין וחורג ממידת הסבירות. מדובר מבחינתה בדוגמה בוטה לאי לקיחת אחריות על הסביבה בבחינת, הכל מותר. נוסף על כל אלה, לדעתה זהו גם מצג לרשלנות ולהתרשלות חסרות תקדים ביחס לסביבה.

45. קשה לה להשלים עם פגיעה כזו, העלולה להשפיע על האזור לאורך תקופה ארוכה מאד, שאין זה ניתן כיום לאמוד את משכה, על כל המשתמע מכך. לא ברור מה יהיה משך הזמן שיידרש לשיקום, מה גם, שמפרסומים שונים בתקשורת היא למדה, שדליפת החומצה אל הנחל נמשכת גם בשעת כתיבת דברים אלה. כלומר, לא זו בלבד שנגרמה קטסטרופה סביבתית בקנה מידה גדול ביותר, אלא שגם לאחר האירוע, התקלה נמשכת ואין עוצר אותה.

46. הנזק לעולם החי במקום, תמותתם, קרוב לוודאי, בייסורים קשים של היונקים הגדולים של המרחב, הפגיעה בצמחייה המדברית הייחודית ובמרחב כולו, מהווים לדעתה עילה לתביעה משפטית כנגד המפעל שגרם לכל זה להתרחש.

המבקשת 6

47. המבקשת 6, אורית ויין, תושבת מושב עין תמר, מורה ותושבת עין תמר משנת 1994 נשואה ואם לארבעה ילדים, שתיים מהן מתגוררות עמה ועם בן זוגה בביתם.

48. ביום האירוע שהתה המבקשת 6 בחופשה בחו"ל אולם אימה ובנה הבכור שהו בביתה באותה עת. המבקשת שמעה על האירוע מהודעות שהתקבלו בקבוצת וואטסאפ של תושבי המושב. לשמע הידיעות חשה המבקשת דאגה לאימה ובנה ואף ביקשה מהם להסתגר בבית ולסגור את החלונות עד שיתקבל מידע על ממדי האירוע ותוצאותיו.

49. לצערה, המבקשת 6 לא הופתעה מהחדשות כיוון שתופעות סביבתיות הנובעות ממפעל רותם אמפרט מורגשות במושב כבר כעשור, ובראשן ריחות חריפים המורגשים בשעות הערב. המבקשת משוכנעת כי מקור הריחות במפעל רותם אמפרט ולא במפעלי ים המלח, ראשית משום שמדובר בריחות שונים מריח כלור וברום המוכרים למבקשת ושנית משום שאותם הריחות מורגשים גם בנסיעה באזור מישור רותם בסמוך למפעלים.

50. המבקשת 6 מקפידה מזה זמן מה להחזיק ברכבה מטפחת ולכסות בה את אפה בכל פעם שהיא נאלצת לנסוע בסמוך למפעלים בשעות הערב.

51. בשנת 2006 למדה באוניברסיטת בן גוריון, פעמיים בשבוע. בסיום יום לימודים, לאחר השעה 20:00, הייתה המבקשת נוסעת לביתה דרך מישור רותם ובדרך נתקלת בריחות החריפים מהמפעלים.

52. המבקשת 6 אף התלוננה על כך למחלקה לאיכות הסביבה בבאר שבע ובעקבות תלונתה הגיעה לביתה ניידת של המשרד להגנת הסביבה, שאנשיו קיימו עם המבקשת 6 ראיון בנוגע לתלונותיה.

53. המבקשת 6 חזרה לארץ ביום 3.7.2017. המבקשת נוכחה לגלות כי לאחר האירוע נמשכים הריחות החריפים ממישור רותם ואף מחמירים. המבקשת שבה ופנתה למחלקה לאיכות הסביבה ושוחחה עם עובדת בשם דנה אשר ציינה בפניה כי ייבדק כיוון הרוחות הגורם להגעת הריחות למושב.

54. הריחות החריפים פוגעים קשות באיכות חייה של המבקשת 6 שלא יכולה לצאת מביתה בשעות הערב. יש לציין כי נוכח האקלים החם השורר דרך קבע באזור, ממילא אין לתושבים אפשרות לשהות בחוץ בשעות היום ומרבית פעילות הפנאי והשהות בחוץ נדחית לשעות הערב. כתוצאה מכך, משמעות הריחות החריפים בשעות הערב הנה קריטית והם חשים שהם מצויים הלכה למעשה ב"מעצר בית". בלית ברירה, המבקשת 6 יוצאת מביתה גם בשעות הערב אולם, הריח החריף פוגם קשות בהנאתה מהשהות בחוץ ומעורר בה חשש כבד לפגיעה בבריאותה.

55. הדבר מסב למבקשת 6 צער רב על שאינה יכולה ליהנות מהטבע ופעילות ספורטיבית באזור היפה בו בחרה לחיות.

56. בעלה של המבקשת 6 עובד בחקלאות ועל כן מצוי שעות רבות ביום בחוץ. המבקשת 6 ובעלה חוששים לפגיעה בבריאותו כתוצאה מהחשיפה הממושכת לזיהום הכבד.

57. כתוצאה מהריחות נאלצים המבקשת 6 ובני משפחתה לסגור כל היום את כל החלונות בביתם, דבר היוצר תחושת מחנק וצורך בהפעלת מזגן גם במזג אוויר פחות חם.

המבקשת 7

58. המבקשת 7, דיתה בראונשטיין, מתגוררת במושב עידן בערבה התיכונה למעלה מ-30 שנה, אמה ל-4 ילדים בוגרים ובעלת משק (פלפל ליצוא ומטעים).

59. המבקשת 7 עוסקת בחינוך, משמשת מורה למתימטיקה ומחנכת בתיכון שיטים דרכא (במרכז ספיר בערבה התיכונה). בעבר ניהלה את בית הספר, בשלוש השנים האחרונות הייתה סגנית מנהל ולאחרונה שבה לנהל.

60. ביום הארוע סעדה המבקשת 7 את אמה המתגוררת בקרית טבעון (בצפון). כאשר נודע לה על הארוע חשה כאב פיזי ממש, מתוך ידיעה והבנה מהו הנזק שנגרם לנחל אשלים, ומהו הנזק העתידי שנגרם לנחל ולטבע שבו.

61. המבקשת 7 חובבת טבע מושבעת, בעברה אף הדריכה במשך כשלוש שנים בבית ספר שדה עין-גדי וגם לאחר עזיבת עין גדי המשיכה בהדרכות באזור.

62. החיבור האישי של המבקשת 7 למדבר בכלל ולמדבר יהודה בפרט עמוק ביותר. היא מרבה לטייל באזור, עם משפחתה, חברים וכמובן תלמידים.

63. מדבר יהודה עבור המבקשת 7, הוא פנינת נוף ויחידה אקולוגית מיוחדת במינה. במהלך שנותיה בבית ספר שדה עין גדי, נחל אשלים היה סגור למטיילים מחשש למיקוש. עם פתיחתו למטיילים הרבתה לטייל בו וגילתה בהנאה רבה את פינות החמד הנפלאות שלו ואת אפשרויות הטיול המגוונות (מסלול אורכי, מסלול מעגלי, מסלול גיפים העובר בגבול הנחל). מגוון הצמחים ובעלי החיים בנחל גדול, מגוון, מעניין, מרתק ומיוחד.

64. המבקשת 7 סבורה כי הנזק שנגרם לנחל ולמגוון האקולוגי שלו, הינו נזק ששיקומו יימשך שנים רבות. בתקופה זו הנחל יהיה סגור למטיילים ובכך למעשה נפגע חופש הטיול שלה, של משפחתה, של חבריה ותלמידיה הרבים. כתוצאה מהאירוע נשוא בקשה זו, נפגע הטבע שכל כך חשוב למבקשת 7, למשפחתה, חבריה ומכריה.

65. הארועים אליהם נחשפה המבקשת 7 בעקבות הזיהום, הם השיטפון המסיבי של מי הגבס לאורך הנחל, מילוי הגבים במים וחומרים "רעילים", המהווים מלכודת מוות אכזרית ביותר לבעלי החיים בנחל, כתוצאה מכך זיהום של מי התהום וכמובן תמותה של בעלי החיים, המארג האקולוגי לרבות הצמחים והחרקים. הכאב של המבקשת 7 גדול.

66. המבקשת 7 טוענת, כי לאור הזיהום הייתה מצפה שמפעל רותם אמפרט יקח, בראש ובראשונה, אחריות על האירוע ויממן את תהליכי השיקום של הנחל. כמו כן, היא מצפה שהשמיבה 1 תמצא ימצא דרכים חלופיות לתהליכים הייצור המתקיימים במפעל – אשר אינן פוגעות באיזון האקולוגי העדין הקיים במדבר יהודה ובסביבת המפעל בפרט.

המבקשת 8

67. המבקשת 8, חבצלת קפון, תושבת מושב עין תמר מאז חודש ספטמבר 1982, עובדת כמזכירה ועוסקת גם בניהול חשבונות.

68. ביום האירוע שהתה המבקשת בביתה, כאשר לאחר האירוע, לאט לאט החלו להגיע אליה הודעות בקבוצות הוואטסאפ של תושבי הישוב שבישרו על האסון הנוראי שאירע.

69. המבקשת 8 נוהגת לצעוד כל יום בין שעות הערביים מסביב לישוב יחד עם חברותיה. בשנים האחרונות בשעות בהן נוהגות המבקשת וחברותיה לצעוד, שורר ברחבי הישוב ריח נוראי שנובע מהמפעלים. המבקשת 8 אינה יודעת האם הריחות בשעות אלה נובעים עקב כיוון הרוח, או שאולי אלו שעות לא מפוקחות, שבהן המפעלים משחררים לאוויר חומרים רעילים. כך או כך, את הריח הנוראי ניתן להריח בדרך למושב בנסיעה כבר סמוך לצומת צפית. בשעות הערביים ובסביבות השעה 22:00 בלילה, בכל יום ישנם גלי ריח נוראיים.

70. למיטב ידיעתה של המבקשת 8, אין מדובר בריחות של ברום וכלור, אותם היא מכירה ויודעת לזהות.

71. כמו כן, בחמש עד עשר השנים האחרונות חשה המבקשת 8 בטעם מתכתי בפה ובצריבה מגרה "כמו כווייה" בפנים. המבקשת 8 סובלת מתופעות אלו אשר החריופו במהלך חמש השנים האחרונות באופן דרסטי מאד והדבר גורע מאיכות חייה.

72. המבקשת 8 חשה כי המשיבות מרגישות חופשיות לזהם את הסביבה, שכן אף אחד (היינו, המדינה ו/או הגופים האמונים על כך), לא אוכף את הפסקת הפעילות המזהמת של מפעליהן. לא ברור למבקשת 8 כיצד ייתכן שהריחות האלו באוויר במשך שנים, על אף תלונות התושבים באזור, ואף אחד לא נוקף אצבע. להרגשתה, אין כל התחשבות בתושבים.

73. המקשת 8 מרגישה כאילו המפעלים כאן בסביבה מתנהגים כבעלי בית, הם לא מגלים עניין בתחושות התושבים והרגשתם, כמו גם הפגיעה בהם ובאיכות חייהם.

74. המבקשת 8 חוששת וחרדה. בעבר נהגה לטייל הרבה באזור בו אירע האסון, וכעת, אין סיכוי שתתקרב לשם. המבקשת 8 חרדה מאד לגלות מה יעלה בחודשי הסתיו בגורל הציפורים הנוודות המגיעות לאזור על מנת לחרוף.

המבקש 9

75. המבקש 9, שי בייטנר, מדריך טיולים במדבר יהודה המתמחה בהדרכת קבוצות של מיטיבי לכת.

76. ביום האירוע שהה המבקש 9 בביתו בקרית ענבים, שכן עונת הטיולים בנחל אשלים היא בעיקרה בחורף. בקיץ הטמפרטורות גבוהות מדי בשביל לטייל בנחל.

77. המבקש 9 שמע לראשונה על האסון דרך קבוצה בוואטסאפ של מדריכים במדבר יהודה. בתחילה, לא היה ברור ממש מה אירע, למעט הודעה על כך שכביש 90 נסגר עקב שטפון של חומצה בנחל אשלים. לאט לאט כאשר התבררו מימדי האסון, החלו תגובות זועמות מאד בקרב חברי קבוצת המדריכים.

78. האירוע נשוא בקשה זו גרם למבקש 9 לנזק בשני מישורים ראשיים:

א. המבקש 9 הינו מדריך טיולים במדבר יהודה ובין היתר גם בנחל אשלים, אשר התמחותו היא, כאמור, בקבוצות מיטיבות לכת, אשר מחפשות מסלולים ייחודיים ואטרקטיביים. נחל אשלים הוא מסלול העונה על דרישות מיטיבי הלכת, שכן מדובר בנחל יוצא דופן, אטרקטיבי וייחודי בשל היותו כולל קניון צר אשר מי הגשמים ממלאים בו גבים שנחשבים לאטרקציה (כעת, לפי הבנת המבקש, הגבים מזהמים לחלוטין בחומצה, ולא ברור אם אי פעם ינוקה הזיהום מהם); מפל גבוה מאד המושך מטיילים רבים; מלכודת נמרים; תצורות גיאולוגיות מיוחדות וייחודיות לנחל; ושפע רב של מערכות אקולוגיות מגוונות. כל אלה הופכים את נחל אשלים למסלול טיול מיוחד, ייחודי ומבוקש מאד על ידי קהילת המטיילים.

החורף הוא העונה המועדפת על המטיילים בנחל, בהתאם למזג האוויר השורר בו. על כן, אם חס וחלילה האסון היה מתרחש באחד מימי החורף, קרוב לוודאי ששיטפון החומצה היה גובה גם קורבנות רבים בבני אדם ולא רק בנפשם של בעלי החיים והמערכות האקולוגיות השלמות שנספו בו.

לפי מיטב ידיעתו של המבקש חלק ניכר ממסלולי הטיול בנחל אינם אפשריים עוד בשל הזיהום הכבד אשר צפוי להימשך גם בחורף הקרוב וייתכן למשך מספר שנים. כך למשל טיול לכל אורכו של הנחל במסלול שמתחיל בהר צבאים, ליד מפעל בשם "פריקלאסי", מסלול של יום שלם שהנו פופולרי מאוד בקרב אוכלוסיית המטיילים שהמבקש 9 מדריך, וכעת הטיול בו אינו אפשרי. באופן דומה, גם המסלול המשלב את נחל פרצים, נחל עזרד וחצי מנחל אשלים, אינו אפשרי עוד לטיול.

בטווח הארוך, סבור המבקש 9, האסון ייצרב בתודעה של המטיילים והוא חושש כי גם אם יציע בעתיד לטייל בנחל אשלים, המטיילים לא יסכימו, שכן מבחינתם הנחל מזוהם, הגבים מלאים בחומצה. המבקש 9 מסביר כי כאשר מטיילים בנחל, יש לחצות את הגבים בשחיה, אם יישאר בעיניי המטיילים הרושם שהם מזוהמים, לא יסכימו לכך.

ב. המבקש 9 הוא אדם המחובר מאד לטבע, עובד בטבע, חי את הטבע ומבלה בטבע את רוב זמנו. עבור המבקש 9, נחל אשלים אינו רק תוואי הנחל אלא מכלול שלם הכולל את בעלי החיים שבו, כל מי שגר וחי בנחל, הצמחים שבו.

כשהוא רואה שזרמה חומצה בנחל והרגה את כל בעלי החיים שבו, הצמחים, מי שאוכל מהצמחים, היונקים, החרקים, מערכות אקולוגיות שלמות, חש המבקש 9 כאב רב. הוא מתבונן על כל עץ שמת ורואה את כל המערכת האקולוגית הייחודית שמתפרנסת ממנו, הציפורים הייחודיות לו, החרקים הייחודיים הניזונים ממנו, הצמחים הקרובים אליו ועוד אשר לתחושתו מתו יחד איתו. המבקש 9 המעיד על עצמו כאדם שחי את הטבע, חווה כאב שלא יתואר כתוצאה מהאירועים נשוא בקשה זו, עוגמת נפש וכעס.

2.א. המשיבים

המשיבה 1 – רותם אמפרט נגב בע"מ

79. המשיבה 1, רותם אמפרט נגב בע"מ (לעיל ולהלן: "רותם אמפרט") היא חברת בת של כימיקלים לישראל, המשיבה 7. החברה הוקמה בשנת 1991, בעקבות איחוד של חברת פוספטים בנגב, רותם דשנים והחברה ההולנדית, אמסטרדם פרטיליזרס (אמפרט), שנרכשה על ידי כימיקלים לישראל בשנת 1982.

80. כפי שיפורט, בין המשיבה 1 למשיבה 7 יש קשר הדוק, ובהקשרים רבים הן פועלות כיחידה אחת. כך לדוגמה, הדירקטורים של המשיבה 1 מכהנים במקביל גם כדירקטורים בחברות בת אחרות של כימיקלים לישראל (מפעלי ים המלח בע"מ, ברום ים המלח בע"מ ותרכובות ברום בע"מ), וכתובתם להמצאת כתבי בי-דין היא במשרדי המשיבה 7.

81. המשיבה 1 כורה פוספטים בנגב במשך למעלה מ- 60 שנה, על פי זכיונות לכריית פוספטים בשדה רותם ובשדה צפיר (אורון-צין). תוקף הזכיונות עומד לפוג בסוף שנת 2021. המשיבה 1 היא החברה היחידה בישראל להפקת פוספט, בו היא משתמשת כחומר גלם לייצור חומצה זרחתית באיכות חקלאית ולמזון, דשנים על בסיס חנקן, זרחן ואשלגן וכימיקלים לשימושים טכניים, למזון ולפרמצבטיקה.

82. פעילותה של המשיבה 1 היא בעלת פוטנציאל נזק גדול לסביבה, הן בשל היקף כריית הפוספטים, הן בשל הזיהום הנוצר בתהליכי הייצור והן בשל הפסולת המסוכנת והרדיואקטיבית הנוצרת בתהליכי הייצור, המצטברת בצורת סוללות ענק של פוספוגבס והנוזלים החומציים בבריכות הגבס.

83. המשיבות 1 ו-7 מודעות להשפעות הסביבתיות שנגרמות מפעילותן ולצורך לצמצם אותן, ובדו"ח האחריות התאגידית 2015 של כימיקלים לישראל, חברת האם, נכתב כך:

"כיל מתגאה בהיותה חברה אחראית ומיומנת, השואפת לצמצם את השפעתה הסביבתית בכל מקום שבו היא פועלת. החברה מקיימת את אחריותה הסביבתית באופן המפגין את מחויבותה למנהיגות בענף, ובהתאם לכך גיבשה החברה מדיניות סביבתית הקובעת אמות מידה גבוהות לביצוע. ... כיל משקיעה בהגנת הסביבה, מניעת זיהום והגברת היעילות במתקניה. חברות קבוצת כיל משקיעות סכומים ניכרים על מנת לעמוד בכללים ובתקנות הסביבתיים, וכן במיזמי בטיחות וגהות".

• **העמוד הרלוונטי מדו"ח האחריות התאגידית 2015 של כימיקלים לישראל מצ"ב כנספח**

1

84. כך גם בדף הכניסה לאתר החברה רשום: "אתם מוזמנים להצטרף ולהכיר את המעגלים של רותם אמפרט נגב, השוזרים באיזון מלא את כלל צרכי האדם וחכמתו, יחד עם צרכי הקהילה והסביבה, למעגל אחד שלם; מעגל החיים".

• **דף הכניסה לאתר המשיבה 1 מצ"ב כנספח 2**

85. אלא, ש- 50 מיליון טון של פסולת פוספוגבס במישור רותם והשיטפון החומצי שזרם בנחל אשלים עם קריסת בריכת הגבס של המשיבה 1 מוכיחים שמדובר במילים יפות ללא כיסוי. שהרי, באותו יום נקטע מעגל החיים של המוני בעלי חיים וצמחים, ורק במזל, לא נקטע מעגל חייהם של מטיילים בנחל. לא אחריות סביבתית אלא רשלנות סביבתית היא זו שהביאה להרס נחל אשלים.

86. בהקשר זה, נציין כבר עתה כי בכל הנוגע לאופן מערך ההגנה על הסביבה של המשיבות 1 ו-7, רב הנסתר על הגלוי. הגם שמדובר בתאגידים שקיבלו הרשאה ייחודית וחריגה מהציבור לעשות שימוש במשאבי ציבור על מנת להפיק רווח, כפי שיפורט להלן, המשיבות 1 ו-7 פעם אחר פעם נמנעו מלשתף פעולה עם הנחיות הרגולטורים בכל הנוגע לתכנון, לרישוי ולבינוי,

ומדיניותם הסביבתית אינה גלויה. כך, לדוגמא, נזכיר כבר עתה, ונרחיב בהמשך, כי הבריכה שהדופן שלה נפרצה, הייתה אמורה להיות לא פעילה, והחברה הייתה אמורה להשלים את השיקום הסביבתי של האתר, לפני למעלה מעשור.

המשיבים 2-6 - דירקטוריון רותם אמפרט ובעלי תפקיד בכירים בתאגיד

87. המשיבים 2-4 הם נושאי משרה בכירים ברותם אמפרט, בהווה ובעבר.
88. המשיב 2 מכהן כממלא מקום מנכ"ל המשיבה 7, כימיקלים לישראל, החל מה 11.9.2016. קודם למינוי זה הוא כיהן במשך כ-8 שנים כמסנה למנכ"ל ומנהל תפעול ראשי (COO).
89. המשיבים 2-4 מכהנים כדירקטורים הן במשיבה 1 והן בחברות הבת של המשיבה 7, כימיקלים לישראל: במפעלי ים המלח בע"מ, ברום ים המלח בע"מ ותרכובות ברום בע"מ.
90. תפקידיו של המשיב 2 מעידים היטב על כך שהוא היה מודע הן למפגעים שנוצרו בשל פעילות החברה, לסיכונים הנובעים מהתנהלות המשיבה 1 והן לחשיבות מניעת התממשותם, שכן הוא כיהן כיו"ר הוועדה לאיכות הסביבה בהתאחדות התעשיינים בישראל וכן היה חבר בוועד המנהל של החברה הישראלית לכימיה ויו"ר איגוד הכימיה.
91. המשיבים 5 ו-6 שימשו בשבע השנים האחרונות כחברי דירקטוריון ונושאי משרה בכירים ברותם אמפרט. כך, המשיב 5, אלי עמית, שימש כדירקטור בחברה מיום 1.9.2003 עד ליום 31.3.2016, המשיב 6, אברהם דויטשמן, שימש כדירקטור בחברה מיום 26.6.1997 עד ליום 12.5.2015.
92. משיבים אלו, נושאי המשרה וחברי הדירקטוריון בהווה ובעבר, אחראים באופן ישיר למפגע הסביבתי המתמשך שבהפעלה הלא תקינה של ברכות הגבס, דליפת החומצה מהן, יצירת מפגע הריח לאורך השנים, והתפעול הלקוי שהביא, לבסוף, לאירוע הקריסה של דופן הבריכה.
93. עליהם הייתה האחריות לפעילותה של רותם אמפרט והיה עליהם לנקוט באמצעים על מנת למנוע את קריסת בריכת הגבס, ולאחר שארע האירוע המצער היה עליהם לנקוט בכל האמצעים על מנת לצמצם באופן מידי את הדליפה.
94. להלן בחלק המשפטי יובהר כי אחריותם של נושאי משרה בכירים בתאגיד למניעת זיהומים הינה אחריות חמורה ועל נושאי המשרה הנטל להוכיח כי נקטו בכל האמצעים כדי למנוע את הזיהום, דבר שלשיטת המבקשים לא נעשה. אך כבר כעת יצוין כי אין מדובר על אירוע הזיהום הראשון של המשיבה 1 ועל כן היה מצופה כי ההנהלה הבכירה תשכיל להפיק לקחים ולדאוג למניעת זיהום פעם נוספת וזאת מבלי להתייחס לשלל החוקים והתקנות שהיה על המשיבה 1 לעמוד בהם ואשר ברור כי לו הייתה עומדת בהם היה נמנע האסון.
95. משמע, החבות של נושאי המשרה היא כפולה: ראשית, שכן לאורך כל שבע השנים האחרונות נגרמו מפגעים בשל מערך בריכות הגבס, כפי שיתואר להלן. ושנית, מאחר שלמיטב הידיעה, הרשלנות שהובילה לאירוע פריצת בריכת הגבס היא תוצאה של מדיניות סביבתית לא חוקית

ורשלנית ארוכה ומתמשכת, ואינה תוצאה של אירוע נקודתי. משכך, חבים בגין אירוע זה כלל נושאי המשרה וחברי הדירקטוריון בתקופה הרלבנטית.

96. נציין, כי בהעדר מידע פומבי אודות פעילותם של כל אחד מהמשיבים 6-2 לא ניתן לדעת בשלב זה למי מהם יש לייחס אחריות למפגעים הסביבתיים, ומשכך, בהתאם לתקנה 22 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, מצוינים הם בצוותא חדא. בהתאם להוראות הדין, עליהם הוטל להראות כי נקטו בכלל האמצעים למניעת המפגע, וברי, כי ככל שמי שמהם אכן יוכיח זאת, יסכימו המבקשים למחיקתו מההליך. יצוין גם כי המבקשים פנו אל המשיבים האמורים טרם הגשת הבקשה לאישור כפי שיפורט להלן אך הללו בחרו לדחות את טענות המבקשים ולא להתייחס לגופם.

97. עוד נציין כבר עתה כי לאחר גילוי המסמכים מטעם החברה אודות פעילות החברה, אפשר שיתברר כי הפעילות הלא חוקית והרשלנית החלה קודם לשנת 2015 ומשכך יהיה צורך בצירוף משיבים נוספים, וכן אפשר שיתברר כי ישנם נושאי משרה נוספים בחברה, שאינם ידועים כרגע, שיש לצרפם.

98. ונוסיף, כי על פניו נראה כי לפחות חלק מהמשיבים ו/או קודמיהם בתפקיד, הפרו ביודעין או בפזיזות את החובות המוטלות עליהם מכוח תפקידיהם ומשרותיהם. ברי, כי לאבחנה זו אין נפקות בהקשר לעילות הנזיקיות, בהקשרן לנושאי המשרה אחריות מוגברת. יחד עם זאת, לאבחנה זו משמעות במישור מערכת היחסים שבין נושאי המשרה וחברי הדירקטוריון ובין חברות הביטוח שלהם.

המשיבה 7 - כימיקלים לישראל בע"מ

99. המשיבה 7, כי"ל, היא שותפה מלאה בכל פעילותה העסקית של המשיבה 1: כי"ל מסייעת, מייעצת ומכווינה את המשיבה 1, הן מבחינה עסקית, הן מבחינה תעשייתית, הן מבחינה סביבתית.

100. משכך, בהתאם להוראת סעיף 12 לפקודת הנזיקין, חבה כי"ל ביחד ולחוד עם רותם אמפרט בנזקי החברה.

101. לצד זאת, יש לראות במשיבה 7 כדירקטורית בפועל במשיבה 1 – בהתאם להלכה הפסוקה, מקום בו בעל שליטה מוציא ומביא בענייני החברה, מעורב בכלל פעילותה, ושולט באופן ברור בפעילות הדירקטוריון שלה, יראו אותו כנושא משרה בפועל, ויחלו עליו חובות החלות על נושאי משרה וחברי דירקטוריון. במקרה הנוכחי, כל נושאי המשרה וחברי הדירקטוריון לדורותיהם במשיבה 1 הם נושאי משרה במשיבה 7, הכתובת למשלוח דואר שלהם היא במשרדי המשיבה 7, והמשיבה 7 היא המוציאה והמביאה בעסקי המשיבה 1.

פרק ב – התשתית העובדתית

102. כמו בריכות הגבס עצמן, כך גם מחדלם של המשיבים ורשלנותם בנויים שכבה על גבי שכבה.
103. כפי שיפורט, מראשיתן בשנות השבעים, נבנו בריכות הגבס ללא תוכנית מפורטת, ללא היתר, מבלי שנקבעו סטנדרטים של בטיחות והגנה על הסביבה ובעיקר – ללא בידוד מספק והגנה על דפנות הסוללה. **בשום שלב לא נערך הליך סדור של קביעת מדיניות סביבתית ובטיחותית בקשר עם בריכות הגבס, חלף עשרות השנים מיום הקמתן ועד ליום הפריצה.**
104. בשלהי שנות התשעים, בניסיון לתקן את המצב התכנוני, אושרו תוכניות המתאר לבריכות הגבס, ונקבע כי תוך 5 שנים מיום תחילת העבודה במתקן 31, המייצר חומצה חנקתית בהליך "יבש" שלא מצריך את בריכות הגבס, תופסק פעילותן (למיטב הידיעה מתקן 31 החל לפעול בשנת 1996, אך המבקשים לא מצאו ראיה חד משמעית לכך). המועד האחרון להשלמת שיקום בריכות הגבס לאחר סגירתן היה בשנת 2008. **שנת 2008 חלפה, והבריכות – לא בלבד שלא שוקמו, אלא שאף לא הופסקה פעילותן.**
105. מטבע הדברים, הקמתן והגבתן של בריכות הגבס מחייבת, בכל פעם שמחליטים על הוספת קומה, קבלת היתר בניה. היתר בניה זה מחייב שהמשיבה 1 תגיש תוכנית הנדסית לאישור הגורמים התכנוניים. **למיטב הידיעה, המשיבה 1 לא ביקשה, וממילא, לא קיבלה, היתר בנייה להגבהות החוזרות ונשנות של בריכת הגבס.**
106. נוכח טיב החומרים בהם עוסקת המשיבה 1, היה עליה להחזיק גם בהיתר רעלים, בו, בין היתר, היו נקבעים התנאים להחזקת החומרים המסוכנים, הייתה נערכת הערכת סיכונים סדורה, והיו נקבעים הסדרים לסילוקם של החומרים המסוכנים בשגרה ובחירום. **למיטב הידיעה, הגם שבידי המשיבה היתרי רעלים, הרי שאלו לא עודכנו בהתאם לשינויים במצב הדברים בשטח, שינוי מבנה הבריכות והגבתן.**
107. ואם בכל אלו לא די, לקראת מועד הפריצה עצמה, נמנעה המשיבה מלבצע את המוטל עליה בהתאם לתנאי רשיון העסק, והתעלמה מסימנים מעידים לאירוע הפריצה. זאת, בהתאם להתנהלותה ארוכת השנים בתחומים הסביבתיים, התנהלות המאופיינת בהצהרות רבות ומעשים מועטים.
108. דרך הילוכנו, אם כן, בפרק זה יהיה כמפורט להלן: ראשית, נעמוד על החשיבות הסביבתית של איזור הבריכות. לאחר מכן, נעמוד בקצרה על תהליך הפקת חומצה זרחתית, אשר במסגרת הפקתה הוקמו בריכות הגבס. בתת הפרק השלישי נעמוד על המצב התכנוני של מתקני האיזוי ובריכות הגבס. תת הפרק הרביעי יעסוק ביום הפריצה עצמו ובקריסת בריכת הגבס. תת הפרק החמישי יעסוק בנזקים שנגרמו בשל אירוע הפריצה. תת הפרק השישי יעסוק בהתנהלותן הסביבתית של המשיבות 1 ו-7, המלמדת כי האירוע הנוכחי אינו חריג, כי אם דרך הפעולה של תאגידים אלו.

ב.1. על הסביבה בה ארעה קריסת הבריכה, על נחל אשלים ומאגר

אשלים

109. רכס הרי יהודה במערב, מפריד בין הים התיכון למדבר יהודה. גושי האוויר המגיעים ממערב צונחים במורד התלול של הרי יהודה מזרחה, לכיוון ים המלח, מתחממים, מתייבשים, עוצרים את גשמייהם, ויוצרים אזור מדברי ב"צל הגשם".

110. מדבר יהודה משתרע בין מורד הרי יהודה ועד למרגלות מצוק ההעתקים, שם הוא פוגש את בקעת ים המלח. מצפון לדרום הוא נחצה על ידי נחלים, אשר בדרכם מרמת המדבר מזרחה חוצים את מצוק ההעתקים ויוצרים בו קניונים מדורגים.

111. המים במדבר יהודה נדירים, בגלל כמות המשקעים הנמוכה וכושר הולכה נמוך של הסלעים, ורוב המים שזורמים בו הם מי שטפונות, שמתרכזים בערוצי הנחלים, ונאגרים בגבים. המים בגבים המוצלים על ידי קירות הקניון נשארים בהם תקופה ארוכה ומהווים מקור מים קריטי לבעלי חיים.

112. נחל אשלים הוא אחד הנחלים הבולטים בשמורת מדבר יהודה, שהוכרזה בשנת 2003. הוא נמצא בגבול בין מדבר יהודה והנגב, ועד מועד קריסת בריכת הגבס של המשיבה 1, הוא היה אחד המרגשים והמטויילים מבין נחלי מדבר יהודה.

113. מוצאו של נחל אשלים ביובלים רדודים שמתחתרים במישור רותם ומשם הוא עושה את דרכו במורד מצוק ההעתקים. הפרש הגבהים בין ראש המצוק לתחתיתו הוא כ- 400 מ' והשיפוע שלו חד.

114. אחר ירידה של כ-100 מראש מפל אשלים, הנחל ממשיך ויורד לאורך מעוק (קניון צר וארוך) שאורכו כ-2 ק"מ ולאורכו מפלונים וגבי מים עמוקים, המתמלאים לאחר שטפונות. מי שטייל בנחל לפני קריסת בריכת הגבס של המשיבה 1, היה חייב לחצות חלק מהגבים בשחייה. בסוף המעוק, הנחל ממשיך ומתחתר בסלעי חוואר הלשון של דרום מישור עמיעז.

115. בהמשך, במקום להישפך, כבעבר, אל ים המלח, הנחל מוטה דרומה, למאגר אשלים. תעלת ההטיה, נחפרה בראשית שנות ה-90, במטרה למנוע פגיעה של מי השטפונות שזורמים בנחל בבריכות המלח של מפעלי ים המלח. הטיית הנחל גרמה לסכירת הוואדיות שחצו את כביש 90 ממערב למזרח, ופגעה בשטחים שממערב לכביש, שכן היא צמצמה את אספקת מי השטפונות לערוצי הנחלים ולחי ולצומח שבתוכם¹.

116. כפי שמצויין בחוות הדעת האקולוגית המצורפת לבקשה, נחל אשלים ייחודי גם ביחס לנחלים הסמוכים לו, כיוון, שהמים בגבי הנחל משתמרים זמן רב לאחר תום השטפונות, ולכן הנחל מהווה את נקודת המים המשמעותית באזור. הודות למעבר הנחל ביחידות נוף שונות, יש בו עושר מינים גדול יחסית של בעלי חיים וצמחים: החל מבעלי חיים כמו ירבע וחרדון מדבר

¹ מסמך מדיניות לעתיד ים המלח הגם 2005

ברמת המדבר, צומח אפייני כמו סלודרוה פרסית ובעלי חיים אופייניים למצוקים, כמו יעל ושוועל צוקים ועופות דורסים, כמו נשרים ורחמים, שהמצוקים מעל הנחל האם מפלטם האחרון, באזור הקניוני של מצוק ההעתקים, ושיטת סוכך וצבאי נגב באזור מניפות הסחף בשפך הנחל. חלק ממינים אלו נמצאים ברמות שונות של סכנת הכחדה.

117. הסביבה הזו השתנתה לבלי שוב בעקבות זרימת החומצה שדלפה עם קריסת סוללת בריכת הגבס. תשתית אבני הגיר בנחל חוררה ולאורך הנחל שוקעו משקעים מזוהמים. בעתיד, כשהגבים יתמלאו בעקבות שטפונות, המים בגבים יהיו מזוהמים ממתכות כבדות ששקעו ויצופו מחדש בעקבות השטפונות.

118. מחוות הדעת האקולוגית המצורפת לבקשה, כבר ידוע, שאל עדר היעלים של נחל אשלים שמת בעקבות הזיהום (מחצית מהיעלים שנספרו על ידי רשות הטבע והגנים הלאומיים (להלן: "רט"ג") בסקר היעלים האחרון באזור) ואל שאר בעלי החיים והצמחים שחוסלו בשיטפון החומצי, עתידים להצטרף בשנים הבאות בעלי החיים שישתו מהגבים המזוהמים.

2. ב. תהליך הפקת החומצה הזרחתית

119. על מנת להבין את המתרחש בבריכות הגבס, ואת שאירע ביום הפריצה, יש להבין תחילה, ולו ממעוף הציפור, את תהליך ההפקה של חומצה זרחתית באמצעות ייבוש (ונציון כבר עתה, כי דרך הפקה זו אינה היחידה האפשרית, וכי למעשה השימוש בה היה אמור להפסק לפני קרוב לעשור, כבר בשנת 2008).

120. הפקת החומצה הזרחתית מסלעי הפוספט נעשית באמצעות חומצה גופרתית חזקה. חומצה זו מיוצרת במפעל רותם במישור רותם מגופרית אלמנטרית מיובאת על פי התהליכים המתוארים בחוות דעתה של המומחית בריל.

121. תהליך הפיכת הפוספט לחומצה זרחתית באיכות חקלאית (לשימוש כדשן) כולל "תקיפה" של סלע הפוספט בחומצה גופרתית על מנת לקבל חומצה זרחתית וגבס: כאשר התהליך הינו **חיבור של סלע פוספט + חומצה גופרתית ← חומצה זרחתית + גבס (סידן גופרתי)**

122. לצורך תהליך ההעשרה נעשה שימוש בחומצה גופרתית שריכוזה 98%. החומצה מיוצרת בשלבים, בריאקטורים שונים. בשלב ראשון מתקבלת חומצה בריכוז של כ-28%, כאשר בתהליך זה מתקבל, רפס, בריכוז של 30%.

123. התערובת המדוברת גולשת מראקטור לראקטור והרפס מוזן באמצעות משאבה למסנן מגשים עליו פועל ואקום. החומצה נשאבת על ידי הואקום ועל המגשים נשאר למעשה גבס רטוב.

124. סילוק הגבס נעשה במתקן הישן (מתקן 30) בתהליך רטוב: הגבס מסונן, מועבר למערכת הסעה על ידי מים, שם נוצרת תערובת דלילה דמויית תרחיף, המוזרם בצינור לבריכה (דוגמת הבריכה שנפרצה). המים מנוקזים במורד הבריכה ונאספים למחזור בתהליך ואילו הגבס

שוקע ומצטבר בקרקעית. אחת לתקופה עורמים את הגבס באמצעות דחפורים לסוללות הנמצאות בשולי הבריכה.

125. משמע, תשטיפי הפוספוגבס מוזרמים ממפעל הייצור אל הבריכות, כשהגבס שבהם שוקע על דופן הבריכה ומגביה אותה. לאחר שחלק מהמים מתאדים וחלקם מחלחלים דרך הר הגבס, הם מוחזרים לפס הייצור. לאחר תקופה של שימוש, השימוש בה מופסק ונמשך לאחר יישור משטח הגבס, מילוי שלו וחפירת בריכה חדשה מעל הבריכה שהתמלאה בגבס. הבריכה החדשה נחפרת בראש הר הגבס שהולך ומתגבה וחוזר חלילה.

126. בשאר המתקנים מסולק הגבס כ"גבס יבש" על ידי מסוע ומשאיות ל"הר הגבס". כאשר על כל טון חומצה נוצרת פסולת של 5 טון גבס אשר נערמים בחצרי המשיבה.

כפי שמתואר בעמוד 25 לחוות דעת המומחית:

"באפריל 2014 פירסם המשרד להגנת הסביבה "מסמך מדיניות לטיפול בפסולת השוטפת ממפעלי ייצור חומצה זרחתית מפעלים המייצרים חומצה זרחתית". על פי מסמך זה מפעלים לייצור חומצה זרחתית מייצרים לאורך שנים, פסולות מסוגים שונים **בכמויות גדולות**. בין היתר, מייצרים המפעלים **פוספוגבס ובוצות מתהליכי טיפול בשפכים**. שני זרמי פסולת אלה מוגדרים כפסולת מסוכנת, לפי תקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת חומרים מסוכנים).

למרות מדיניות זו, בדוח מפלס 2015 מציין המשרד להגנת הסביבה, תחת "פסולת לא מסוכנת" כי **כמות של 3 מיליון טון (פי 3.33 מכלל הפסולת הלא מסוכנת המיוצרת במדינה!)** הנוצרת במפעלי מישור רותם ואינה מפונה מהם!"

127. בהמשך הדברים, נעמוד על מפגע זיהום הקרקע, המפגע הנופי, ומפגעי הריח הנגרמים בשל דרך טיפול זו בפסולת הפוספוגבס (או שמא יש לאמר – העדרה של דרך טיפול). נציין עתה, כי משהמשיבות 1 ו-7 נמנעות מלגלות מידע אלמנטרי, דוגמת את תנאי רשיונות העסק שבידיהן וכמויות הפסולת המיוצרות (ולא מטופלות) על ידן, המבקשים שומרים לעצמם את הזכות להשלים את הטיעון בעניין זה לאחר גילוי המסמכים הדרושים.

3.ב. המצב הסטטוטורי של בריכת הגבס שקרסה

128. לפעילות הכרוכה בחומרים מסוכנים דרוש מערך אישורים משולש – על הפעילות להעשות בהתאם לדיני התכנון והבניה (קרי, עליה להיות תואמת את תוכנית המתאר והתוכניות המפורטות החלות על השטח, ועל הבנייה להעשות בהתאם להיתר בנייה), על הפעילות להיות בהתאם לרשיון עסק, ועל העסק להחזיק ברישיון רעלים (הכולל, על דרך הכלל, הוראות לעניין בטיחות הפעילות, הערכות לחירום, ופינוי וטיפול ברעלים).

129. כבר עתה נציין כי חרף פניות הן למשיבות הן לרשויות, לרבות פניות על פי חוק חופש המידע, וחרף היותו של המידע מידע ציבורי שאמור להיות נגיש לכל, טרם התקבלו ההיתרים, רשיונות העסק והיתרי העלים. האמור בפרק זה הוא על יסוד המידע הפומבי הקיים, ולאחר גילוי כלל המסמכים האמורים, יושלם הטיעון ככל שידרש.

ב.3.א. המצב התכנוני

130. ביום 7.5.1998 אישרה הועדה המחוזית לתכנון ובניה מחוז דרום את תכנית הרחבת מפעל "רותם דשנים" מס' 33/100/02/10. מטרת התכנית הייתה להגדיל את אזור התעשייה על מנת לאפשר פיתוח עתידי, תוך התחשבות והשתלבות בתכנון הכללי של מישור רותם. התכנית כוללת הוראות רבות הנוגעות לבריכות הגבס.

131. פרק 2 לתכנית מפרט את התכליות ושימושי הקרקע וביניהם שטח לבריכות אידי וואחסון פסולת דקה. סעיף 2.5 קובע כי איטום הבריכות וטיפולם יעשה בהתאם להנחיות המשרד להגנת הסביבה (אז המשרד לאיכות הסביבה).

132. לגבי תחזוקת הבריכות נקבע בסעיף 3.1.5 - פעילות שוטפת, כי **"בריכות האידי יתוחזקו באופן שוטף למניעת פריצה בסכרים המקיפים את הבריכות"**.

133. התכנית מחייבת **התקנה והפעלה של מערכות ניטור פנימי וחיצוני של נזילות מבריכות האידי (סעיף 3.2)**, ביצוע **ניטור במי השפכים התעשייתיים** והצבת מכשור מתאים בזרמי השפכים, בהתאם לתכנית ניטור שפכים (התכניות היו צריכות להיות מוגשות למשרד להגנת הסביבה לאישור בתוך 3 ו-6 חודשים מיום אישור התכנית, בהתאמה). כמו כן נקבעה חובה להכין **נהלים לבקרה שוטפת, שתבטיח מניעת פריצת קיר** בבריכות האידי (סעיף 3.2.7). עוד נקבע כי **לא תותר הזרמת שפכים מסוג כלשהו בואדיות**.

134. עוד נדרשה הצבת תורן מטאורולוגי למדידת עוצמה וכיוון הרוח, תכנית להצבת והפעלת גלאי גזים ייחודיים לגזים רעילים במקורות פליטה, הכנת נהלים שיבטיחו בקרה שוטפת על תקינות צנרת הולכת השפכים, למניעת דליפות או נזילות והבטחת קיומם של אמצעים כשירים לטיפול בחומרים מסוכנים במקרה דליפה.

135. **בנוסף, וחשוב ביותר, לאור מודעות הועדה המחוזית לסיכון הסביבתי הנובע מבריכות הגבס, התכנית קבעה לוחות זמנים להפסקת השימוש בבריכות הגבס**. במסגרת הוראות בנושא הטיפול בשפכים ומניעת זיהום מי תהום ומים עיליים, קובע סעיף 3.5 כי **חמש שנים לאחר הפעלת מתקן 31 תופסק הזרמת השפכים לבריכות הגבס וכי סיום שיקום בריכות הגבס יהיה בשנת 2003**.

136. עוד קבעה התכנית תנאים להוצאת היתר בניה (פרק 4), וביניהם הגשת תכניות בינוי שתכלולנה מיקום וגובה מבנים, מרחקים בין מבנים ותוואי דרכים פנימיות. סעיף זה שונה בשנת 2015, במסגרת תכנית מס' 656-0260588 כך, שבהתאם לשיקול דעת מהנדס הועדה המקומית, ניתן יהיה להוציא היתרי בניה ללא צורך בהכנת תכנית בינוי.

137. לעניין פסולת רעילה נקבע כי היא תועבר לאתר פסולת רעילה וכי פסולת תעשייתית מעיבוד מחצבים תועבר לאזור מיועד לסילוק פסולת או לשיקום המכרה (סעיף 5).

138. התכנית אינה מגדירה אם פוספוגבס נופל להגדרת "פסולת רעילה" או להגדרת "פסולת תעשייתית מעיבוד מחצבים" אך בשני המקרים היה על המשיבים לדאוג להעברתו לאתר פסולת יעודי ולא להשאירו באתר.

139. יצוין לעניין זה, שעל פי חוות הדעת של גב' בריל, הפוספוגבס מוגדר על ידי המשרד להגנת הסביבה כ"פסולת מסוכנת ורדיואקטיבית", אם כי בעבר הוא הוגדר במספר הקשרים ומסיבות לא ברורות, כ"שפכי תעשייה לא מסוכנים".

140. **המשיבים הפרו את הוראות התכנית, שחייבו את הפסקת השימוש בבריכות הגבס וסיום שיקומן עד שנת 2003, כשהמשיכו להזרים אליהן שפכים עד למועד קריסת בריכה מס' 3.**

141. נציין, כי לאחר שנים של הפרת הוראות התכנית על ידי המשיבה 1, קבע המשרד להגנת הסביבה מועד נוסף שאחריו לא יותר סילוק של פסולת מכל סוגי תהליכי הייצור של חומצת זרחתית בערמות, שאינו לאתרים ייעודיים. המועד, שנקבע בנייר מדיניות של המשרד להגנת הסביבה, שפורסם באפריל 2014, הוא 3 שנים מפרסום המדיניות. 3 השנים חלפו חודשיים לפני קריסת בריכת הגבס, ולא רק שהסילוק לבריכות לא פסק, אלא, שלמיטב ידיעת המבקשים כלל לא הוקמו אתרים ייעודיים לקליטת הפסולת.

• **מסמך מדיניות לטיפול בפסולת השוטפת ממפעלי ייצור חומצה זרחתית של המשרד להגנת הסביבה מצ"ב כנספח 3**

142. **בנוסף הופרו ההוראות המפורטות לעיל, העוסקות בניטור ותחזוקה של בריכות הגבס והבטחת מניעת פריצת הסוללות שמקיפות אותן.**

143. תכנית מתאר חלקית נוספת לאזור התעשייה במישור רותם, מס' 35/100/02/10, אושרה בשנת 2005. היא נועדה להגדיל עוד את השטח לתעשייה, תוך יצירת מסגרת תכנונית כוללת לאזור התעשייה. התכנית אינה פוגעת בתוקף תכנית 33/100/02/10 (סעיף 4.2(ו)) שביצועה היה אמור להסתיים 3 שנים לאחר אישור התכנית הנוספת.

144. התכנית קובעת, כי בעת הוצאת היתר בניה על פי תכניות מפורטות מאושרות קיימות בתחומה, הועדה המקומית רשאית לדרוש כתנאי להיתר הגשת תסקירי השפעה על הסביבה או כל מסמך סביבתי אחר, בתיאום עם המשרד להגנת הסביבה, אם לדעתה הפעילות המוצעת עלולה ליצור מפגעים סביבתיים או לחרוג מדיני איכות הסביבה (סעיף 11.1).

• **תקנון תכנית מס' 33/100/02/10 ותכנית מס' 35/100/02/10 מצ"ב כנספחים 4' ו4ב'**
בהתאמה

ב.3.ב. היתרי בניה שנדרשו להגבהת סוללות בריכות הגבס

145. במהלך ייצור חומצה זרחתית נוצרים שפכי פוספוגבס. השפכים מוזרמים לבריכות שיקוע, בהן הגבס שוקע והנוזלים החומציים שנותרים מתאדים, מחלחלים או מוחזרים להליך הייצור. מדי פעם, יש צורך להגביה את סוללת הבריכה. בתהליך הגבהת הסוללה משתמשים

גבס ששקע, שנחפר ומוערם על הסוללה, ולאחר מכאן מכשירים בראש הר הגבס, שמגיע היום כבר לגובה של כ- 70 מ', את הבריכה החדשה (ראו התיאור לעיל ופירוט בחוות דעת הגב' בריל).

146. כמפורט בפרק המשפטי, תהליך הגבהת הסוללה מחייב קבלת היתר, שכן מדובר בהקמה/ הוספה/ תיקון לבניין קיים.

147. המבקשים פנו בבקשה הן למשיבה 1 והן למועצה האזורית תמר לקבל לידיהם את ההיתרים והתכניות להגבהת הסוללות, אך עד למועד זה ההיתרים והמסמכים הנוספים הנוגעים לבניית הסוללה ותחזוקתה לא הועברו לידיהם וספק אם הם קיימים.

148. ככל שפעולות הבנייה נעשו ללא היתרים, הרי שהמשיבים הפרו את חוק התכנון והבנייה באופן בוטה, שהוביל לקריסת בריכה מס' 3.

ב.3.ג. רישיון רעלים

149. כאמור, נוכח טיבם של החומרים בשימוש, דרוש למשיבה 1 היתר רעלים בתוקף. היתר הרעלים לא גולה, וממילא, לא ניתן לדעת בשלב זה האם הוא כולל הוראות לעניין בידוד בריכות הגבס, הוראות לעניין ניטור ופיקוח, הוראות לעניין הערכות לחירום והוראות לעניין סיום הפעילות בבריכות ושיקומן.

150. על דרך הכלל, היתר רעלים כולל חובה לתוכנית מאושרת לריקון במצבי חירום, ותרחישי יחוס שונים.

151. יצוין, כי היתר הרעלים לא יכול להחליף היתר בניה או רישיון עסק, ולהיפך, על דרך הכלל לא ניתן היתר רעלים אלא אם אושרה תוכנית, ניתן היתר בניה כדין וניתן רישיון עסק.

152. ברי, כי לאחר גילויים של מסמכים אלו, יושלם הטיעון בקשר איתם.

ב.3.ד. "יום הפריצה" – קריסת בריכת הגבס ביום 30.6.2017

153. בבוקר יום שישי ה- 30.6.2017, זרם מפל שוצף של נוזל חומצי, עתיר מתכות כבדות, וככל הנראה, גם חומרים רדיו-אקטיביים אל נחל אשלים, כשהוא שורף ומאכל את בעלי החיים והצמחים, האדמה והסלעים שנקרו בדרכו.

154. בשל פריצת החומצה, הנוזל החומצי שינה, באופן בלתי הפיך, את ההרכב המינרלי של הקרקע והסלעים וחלחל אל תת הקרקע, כשהוא משמיד, כנראה, את הזרעים הטמונים בה.

155. על פי מנכ"ל רשות הטבע והגנים, מר שאול גולדשטיין, בכתבה מיום 2.7.2017 ב- nrg :

"על פי הממצאים בשטח, הזרימה הייתה בעוצמה רבה ובגובה של עד ארבעה מטרים בחלק מערוצי הנחל – יותר מכל זרם של שיטפון רגיל".

• **כתבה מאתר nrg מיום 2.7.2017 מצ"ב כנספח 5**

156. השטפון החל כתוצאה מפריצה בסוללה ההיקפית שסביב בריכת אידוי פוספוגבס מספר 3, הממוקמת מזרחית לכביש 258 ואשר הכילה על פי ההערכות הממעיטות כ- 100,000 מ"ק ועל פי הערכות אחרות מעל 200,000 מ"ק, של שפכים חומציים, הנוצרים בתהליך הפקת חומצה זרחתית. הקריסה של דופן הר הגבס במקום הפריצה יצרה את שיטפון המוות, שרק במזל רב לא פגש הפעם בדרכו מטיילים.

157. העוצמה הגדולה של הזרם, נבעה מהתאוצה שהמים צברו בעת הנפילה מנקודת הפריצה בהר הגבס. גובהו של הר הגבס שקרס היה כ-70 מ'. גובה ההר הוא תוצאה של ריבוד שכבות רבות של גבס במשך עשרות שנים. הריבוד, שהוא תוצאה של המשך שימוש בטכנולוגית הפקה מיושנת, נעשה, ככל הנראה, באופן רשלני.

158. ככל הנראה, קדמו לאירוע זה דיווחים על רטיבות גבוהה בדופן הבריכה. בהקשר זה, נציין כי מסויר שטח שערכו המומחים מטעם המבקשים לאחר הפריצה, יחד עם ב"כ המבקשים עו"ד ארז, נצפו דפנות בריכות גבס נוספות כשהן רטובות לחלוטין ומתן זולג נוזל באופן רציף, באופן המלמד אף הוא כי לא ננקטו כל אמצעים להעריך לתרחיש של קריסת דופן גם לאחר אירוע הפריצה וגם נוכח ידיעה אודות רטיבות גבוהה בדפנות הבריכות והסוללות המקיפות אותן.

159. על פרטי האירוע, המפורטים להלן, ניתן ללמוד בשלב זה ממספר מקורות וביניהם:

א. מכתבי ההתראה שנשלחו על ידי מנהל מחוז דרום במשרד להגנת הסביבה למנהלי רותם אמפרט;

ב. נתונים שנמסרו ביום 10.7.2017 במהלך ישיבת הוועדה להגנת הסביבה במועצה האזורית תמר, אשר בה נכח המבקש מס' 1, ד"ר עודד קינן (להלן: "ישיבת עדכון המועצה"), ואשר בה השתתפו נציגי המועצה ובראשם ראש המועצה, מר דב ליטונוף ונציגי מרשות הטבע והגנים, מהמפעלים, מרשות ניקוז ים המלח, מו"פ ים המלח, הנהלת ישובי סדום ים המלח ותושבים סביבתיים פעילים והיחידה לאיכות הסביבה נגב מזרחי;

ג. אתרי האינטרנט של המשרד להגנת הסביבה ורט"ג;

ד. נתונים שדווחו באמצעי התקשורת השונים.

160. על פי המידע שנמסר בישיבת עדכון המועצה, בה נכח המבקש 1, הדיווח הראשון מהמפעל על האירוע, הגיע אל היחידה הסביבתית בשעה 11:00 והם אלו שעדכנו את מוקד המשרד להגנת הסביבה. מהדיווח עלה שמדובר רק בסדק בסוללת הגבס. הדיווח למשטרה הגיע רק לקראת השעה 14:00.

161. ממכתבי התראה והזמנה לשימוע ששלח מנהל מחוז דרום במשרד להגנת הסביבה, מר ברוך ובר, לרותם אמפרט ביום 2.7.2017, עולה כי דיווח על קריסת הקיר המזרחי של בריכת גבס מס' 3 במפעל ועל הגלישה המסיבית של החומר הנוזלי, המכיל חומר מסוכן וחומצי מאוד,

מהבריכה לסביבה התקבל במוקד הסביבה של המשרד להגנת הסביבה רק בשעה 11:45 לערך. האירוע מתואר במכתב כך:

"תכולת הבריכה דלפה ופרצה ממנה בזרם אדיר במורד נחל אשלים, לאורך כ- 20 ק"מ ועד למאגר אשלים, תוך גרימת נזק לחי ולצומח בנחל ותוך חשש ממשי לגרימת נזק אקולוגי משמעותי וחשש לפגיעה בציבור ובסביבה, לרבות ציבור הנוסעים על כביש 90 החוצה את תוואי הזרימה. ההערכה היא שזרמו לפחות כ- 100,000 קו"ב של חומר נוזלי המכיל חומר מסוכן וחומצי מאוד".

• **מכתבי ההתראה וההזמנה לשימוע שנשלחו על ידי ברוך ובר לרותם אמפרט ביום 2.7.2017 מצ"ב כנספחים 6א', 6ב' ו6ג' בהתאמה.**

162. המכתב לא נוקב בזמן שחלף בין תחילת האירוע לבין הדיווח למוקד. על פי סעיף 27(א) לתנאים הכלליים להיתר רעלים (עודכנו בדצמבר 2015), דיווח למוקד הסביבה ולמוקד כיבוי אש על כל אירוע חומרים מסוכנים המתרחש בתחום העסק או כולל רעלים או פסולת השייכים לו, צריך להיות מדווח באופן מידי ולא יאוחר מ- 15 דקות מעת גילוי האירוע.

163. בעקבות השיטפון החומצי שזרם אל מורד הנחל ומעבר לכביש 90, אל מאגר אשלים, נסגר כביש 90 לתנועה. בשעה 11:16 דיווחה דוברות המשטרה (נגב) כך:

"ראשוני – דווח למוקד 100 של המשטרה על קריסה של דופן מאגר מים המכיל פסולת של מפעלי רותם וכתוצאה מכך קיימת זרימת מים שבהמשך לעדכון גורמי איכות הסביבה, מכילים שפכים חומציים, לנחל אשלים ולכביש 90. לא דווח על נפגעים. כוחות משטרה ומתנדבי יחידות החילוץ של משטרת ישראל ערד ועין גדי נמצאים בזירה. כביש 90 באזור מפעלי ים המלח סגור לתנועה בשני הכיוונים. נהגים מתבקשים לנסוע בצירים חלופיים".

• **צילום מסך ווטסאפ של הודעת דוברות המשטרה מיום 30.6.2017 בשעה 16:11 מצ"ב כנספח 7**

164. מדיווח שנמסר על ידי חברת כ"ל לאתר דבר ראשון ביום 1.7.2017, עולה כי מי הגבס גלשו, חלקם לאזור בריכה 4 וחלקם לנחל אשלים וכי צוותים מהמפעל הגיעו תוך "זמן קצר לאזור" והפסיקו את פעילות המתקן המזרים שפכים לבריכה ופעלו לעצירת הזרימה. הדיווח לא נוקב בזמן שחלף בין תחילת האירוע ועד הפסקת ההזרמה ממתקן הייצור לבריכה שקרסה.

• **כתבת דבר ראשון מיום 1.7.2017 מצורפת כנספח 8**

165. הבריכה שקרסה, ששטחה כ-20 דונם, היא אחת מסדרה של 3 בריכות איזוי שהוקמו לראשונה עוד בשנות ה-70. כאמור, עם השנים נבנה מעל כל אחת מהן בהדרגה הר הגבס בגובה של כ-70 מ'.

166. על פי הנתונים שנמסרו בישיבת עדכון המועצה, על ידי נציגי המפעלים, כמויות הנוזלים שזרמו בנחל בעקבות אירוע הדליפה הייתה בין 90,000 - 120,000 מ"ק. על פי הערכות נציגי רשות המים, מדובר על נוזלים חומציים בכמות כפולה מזו ויותר, בסדר גודל של 200,000 - 250,000 מ"ק. כך גם בכנס האגודה הישראלית לאקולוגיה ביום 11.7.2017 מסר המדען הראשי של רשות הטבע והגנים, ד"ר יהושע שקדי, כי הדליפה מוערכת ב 200,000 מ"ק שפכים חומציים.

167. על פי מכתב ההתראה לפי חוק רישוי עסקים, ששלח המשרד להגנת הסביבה (נספח 6' לעיל, שם סעיף ג(2)), למיטב ידיעת המשרד, בעת האירוע לא יושמו נהלים לטיפול במקרה של דליפה ולמעשה, למיטב הידיעה, נהלים כאלה כלל לא הוכנו. המשרד מעלה חשש כי במהלך האירוע לא ננקטו כל האמצעים הדרושים למניעתו או הפסקתו לאלתר, כל זאת בניגוד לנדרש בתקנות המים (מניעת זיהום מים) (בריכות איזוי ואגירה), התשנ"ז-1997 (להלן: "תקנות האיזוי").

168. לאזור שפך נחל אשלים הובאו, ממפעלי ים המלח, כלים כבדים שהחלו בניסיון להקים סוללות לחסימת המים החומציים, אך הניסיון נכשל והמים זרמו לתעלה, שבדרך שגרה מטה את מי השטפונות למאגר אשלים, שליד מפעלי ים המלח.

169. רמת החומציות של המים, שנמדדה במאגר אשלים, לאחר שעברו מסלול של כ-20 ק"מ ונמהלו בדרך, הייתה גבוהה ביותר ($pH = 2.5$). להשוואה, מדובר ברמה גבוהה אך במקצת מרמת החומציות בקיבת אדם). בישיבת עדכון המועצה נמסר כי רשות המים לקחה דגימות לביצוע אנליזות להרכב המים, אך כיוון שמדובר בבדיקת חומרים שלא נבדקים בשגרה, הבדיקות אורכות זמן ארוך והתשובות עדיין לא הגיעו. בין היתר נבדקה רמת הרדיואקטיביות במים ונמסר כי מדובר ברמות קרינה נמוכות.

170. היה ברור שהמים המזוהמים מאיימים גם על מאגר מי התהום, אתר הטבע המלאכותי שבדרום המאגר. אתר הטבע התפתח במחצבה נטושה של מפעלי ים המלח, שהתמלאה במי תהום גבוהים שעלו על פני השטח. הודות לכך שהמאגר הוא מקור מים קבוע, התפתחה במקום צמחיה עניפה של קנים וצמחים נוספים המאכלסת עופות רבים, ביניהם, כפי שמפורט בחוות הדעת האקולוגית ובתצהירו של המבקש 1, עופות נדירים שמקננים במקום. מאגר מי התהום מהווה נקודת עצירה פופולרית לצפרים שעוברים באזור.

171. מכתבה בעיתון הארץ מיום 14.7.2017 עולה כי לבקשת אנשי רט"ג, שזיהו את הסיכון לאתר, הוקמה על ידי מפעלי ים המלח, תוך שעות, סוללה בין מאגר אשלים שזוהם ובין מאגר מי התהום. הדיווח על בניית החיץ בין מאגר אשלים, שקלט את החומצה שזרמה, ובין המאגר הדרומי ("אגם הברבורים" בלשון האגרת), שלא נפגע בשלב הראשון, מופיע באגרת לתושבי

המועצה האזורית תמר מיום 11.7.2017, שבה מסוכם רק חלק מהמידע שנמסר בישיבת עדכון המועצה.

172. למרות הסוללה החוצצת, נראה שמי המאגר המזוהמים מחלחלים לאתר המחצבה, הקנים בחלק הסמוך לסוללה מצהיבים והמים שינו צבעם לצבע תעשייתי, בדומה למי מאגר אשלים.

• **אגרת לתושבי המועצה האזורית תמר מיום 11.7.17 מצ"ב כנספח 9'א**

• **כתבתו של צפריר רינת בעיתון הארץ מיום 14.7.2017 מצ"ב כנספח 9'ב**

173. בעקבות האירוע, כביש 90 בין מפעלי ים המלח לעין תמר נסגר למספר שעות (על פי דיווח ישראל היום – למשך כ- 5 שעות ועל פי ישיבת עדכון המועצה למשך כשעה וחצי). אזור הנחל נסגר לכניסת מטיילים ועל פי הערכות המשרד להגנת הסביבה הנחל ימשיך וישאר סגור לתקופה ארוכה של שנים.

• **כתבת ישראל היום מיום 1.7.2017 מצ"ב כנספח 10**

174. הריחות של אדי החומצה באוויר היו קשים וגרמו, גם שבועיים לאחר האירוע, לצריבות בעור ובריריות ולדמעות אצל מי שהתקרב למאגר אשלים ולנחל וזאת מעבר לעובדה כי תושבי האיזור סובלים באופן שוטף מריחות וצריבות מפעילות המשיבה.

175. באתר המשרד להגנת הסביבה, מדווח כי ביום ראשון שלאחר הקריסה, 2.7.2017, הגבים העמוקים הנמצאים במורד נחל אשלים היו עדיין מלאים במים חומציים ותוצאות ניטור שבוצע בערוץ הנחל העידו על רמה חומציות גבוהה לכל אורכו. המשרד להגנת הסביבה, יחד עם המשטרה הירוקה, צוות מחוז דרום ומנהל מחוז דרום במשרד, אספו ראיות, ביצעו ניטורים ולקחו דגימות. המפעל נדרש לשאוב את המים החומציים מהגבים העמוקים.

• **צילום מסך מאתר המשרד להגנת הסביבה מצ"ב כנספח 11'א**

176. בישיבת עדכון המועצה נמסר כי רט"ג עוסקים בשאיבה של המים החומציים מהגבים, כשהמים מועברים מהגבים הגבוהים לנמוכים יותר, במטרה להזרים אותם בהדרגה עד למקום אליו ניתן לקרב מכליות, לשאוב אליהן את המים המזוהמים ולפנות אותם.

177. על פי הדיווח נמצאו בנחל בעלי חיים מתים רבים, ביניהם יונקים כמו צבועים, יעלים ובעלי חיים נדירים כמו שועל צוקים, ציפורים כמו סלעיות ושחורי זנב ועוד. הצוותים שעבדו בנחל פעלו, להרחיק את בעלי החיים מריכוזי המים החומציים ולשם כך ירו בתותחי אוויר, שנועדו להרחיק בעלי חיים מהמים המזוהמים והציבו שקתות עם מים שפירים.

178. על פי נספח 10 (כתבה מישראל היום), ביום שלאחר האירוע, הייתה עדיין זרימה של מים חומציים בחלק מערוצי הנחל. בישיבת עדכון המועצה נמסר עוד, כי לאחר שהחל השיטפון החומצי בנחל, זרמו אליו, כתוצאה מפגיעה בקו צינור של חברת מקורות, גם כמויות גדולות של מים שפירים. כפי שמצויין בחוות הדעת ההנדסית המצורפת לבקשה, גם בעת סיור

המומחה, שנערך ביום 7.8.2017, למעלה מחודש ממועד האירוע, נצפתה זרימה של חומצה מנקודת הקריסה של בריכת הגבס, אשר יצרה שלולית חומצית למרגלותיה.

179. בעדכון ישיבת המועצה נמסר על דרכים שנבחנות לטיפול במאגר אשלים, כמו הזרמת מי סיד שישתרו את החומצה, אך הערכת הסיכונים של הטיפולים השונים עדיין לא הסתיימה. עוד נמסר כי מקורות דגמה יום קודם את מי האקוויפר המשמש לחקלאות ולהתפלת מי שתיה, אך עדיין לא היו תשובות סופיות לגבי איכותם.

180. נציין, כי על פי מידע שהגיע לח"מ בעל פה, דיווחים על מציאת נוזלים חומציים בנחל אשלים הגיע למשרד להגנת הסביבה מספר שבועות לפני האירוע.

ב.4. הנזק לנחל אדיר וחלקו הגדול אינו ניתן כלל לשיקום

"מסלול זה נסגר למטיילים עד להודעה חדשה עקב זיהום משפכים תעשייתיים".

181. זה המשפט הזועק מדף המידע האינטרנטי של החברה להגנת הטבע על הטיול המומלץ בנחל עזגד ובקניון נחל אשלים. עד יום 30.6.2017 המשפטים שבלטו בדף המסלול התייחסו לנוף המדהים מעל המפל הענק של נחל אשלים או ההבטחה כי "כאן מתחיל החלק הקניוני החוויתי של נחל אשלים ובו סדרה ארוכה של גבים ומפלונים בין מצוקים גבוהים. לאחר הגשמים יש צורך לחצות גבי מים קרים, חלקם עמוקים".

182. באתר רט"ג, תחת הכותרת "זיהום כבד בנחל אשלים" הנזק לנחל מסוכסך כך :

"מדובר במים מאוד חומציים שדלפו מהמפעל, ופוגעים בכל דבר שחי וגם בצומח. זה נחל שיש בו גבים ובעלי חיים באזור עלולים לשתות מהם. מדובר גם בנזק ארוך טווח שידרוש שיקום ארוך, שכן אלו מים שנשארים בתוך הקרקע ומחלחלים ועלולים להשפיע גם על אזורים אחרים".

183. ובדף נוסף של רט"ג, תחת הכותרת "קניון חומצי: אירוע בעוצמה גדולה" רשום כך :

"היקף האירוע ועוצמתו גרמו לזיהום סביבתי חמור. גל השיטפון פגע בצומח שבערוץ הנחל ועל גדותיו, וחומצה זרחתית חדרה לשורשי עצי השיטה וחלחלה בין חלוקי הנחל אל תת-הקרקע. פגיעת המים החומציים בשורשי העצים, ובעקבותיהם בבעלי החיים הנסמכים עליהם, היא מכרעת. בסריקות של עובדי רשות הטבע והגנים כבר נמצאו בעלי חיים מתים ובהם בעלי כנף, יונקים וזוחלים... מלאכת אומדן הנזק צפויה להימשך זמן רב... בשלב זה קשה לקבוע מועד מדויק, אך ברור לכל הנוגעים בדבר שתעבור תקופה ארוכה, אולי כמה שנים, עד שיקומו המלא. מומחים מעריכים שגם אם בחורף הבא יפקדו את הנחל שיטפונות עזים, עדיין כניסה למים או כל מגע איתם תהיה מסוכנת."

• **צילום מסך מהאתר ופרסום מטעם רשות הטבע והגנים מצ"ב כנספחים 11ב' ו- 11ג'**

184. כפי שעולה מחוות הדעת האקולוגית, קשה לדעת מה יהיה היקף הנזקים המלא מהאירוע, שכן חלק מהנזקים יתגלו רק בעוד זמן. גם הנזקים המיידיים מתגלים רק בהדרגה, בגלל הקושי להגיע לכל פינות הנחל הקניוני. כך, לדוגמה, ביום 15.7.2017 דיווחו בכל אמצעי התקשורת על כך שבימים האחרונים, שבועיים לאחר קריסת בריכת הגבס, נמצאו באזור עוד 2 יעלים מתים ומספר היעלים המתים באסון עלה ל- 8, כשליש מהעדר שנספר בספירת היעלים האחרונה על ידי אנשי רט"ג. כפי שעולה מחוות הדעת האקולוגית, המספר עלה בהמשך כבר ל- 13 יעלים מתים, כל העדר של נחל אשלים. אנשי רט"ג מדגישים את עוצמת הפגיעה, לאור חשיבותו הרבה של נחל אשלים כמסדרון המקשר בין אוכלוסיית היעלים של מדבר יהודה לזו של הנגב.

185. הנזקים לנחל משתקפים גם בתצהירי המבקשים. כך לדוגמה, המבקש 1, ד"ר עודד קינן, מעיד כי כתוצאה מאירוע פריצת הבריכה נגרמה תמותה נרחבת של ציפורים וכן נגרמה פגיעה בבתי הגידול ואזורי הקינון של הציפורים במאגר מי התהום. מטבע הדברים, נפגעו המחקר וההוראה של המבקש 1 ויכולתו להוציא סיורים באזור שנפגע. גם המבקש 9, שי בייטנר, המדריך טיולי מיטיבי לכת במדבר יהודה, מדגיש את הנזק מזיהום גבי הנחל בחומצה, זיהום, שמביא לכך שאין אפשרות לטייל עוד בחלק ניכר ממסלולי הטיול בנחל, ומציין שהזיהום הכבד צפוי להימשך גם בחורף הקרוב וייתכן למשך מספר שנים. המבקש 3, עמרי שקותאי, תושב הערבה, שגם הוא מדריך טיולים באזור, מעיד גם הוא כי ראה במו עיניו את תמונות הנזק ושמע את העדויות של האנשים שנכחו באירוע, שגרמו לו לזעזוע.

ב.5. היקף הדליפה והררי הפוספוגבס הנערמים בחצרי המשיבה

186. בהמשך הדברים, במסגרת דיוננו בנזק מאירוע הדליפה, נעמוד על היקפו של הנזק האקולוגי (לצד ובנוסף לנזקים לתושבים, למטיילים ולחוקרים). בשלב זה נעמוד רק על העובדות הרלבנטיות להערכת הנזק.

187. ממידע ראשוני ברור כי דיווחה של המשיבה על 100 אלף מ"ק הוא נמוך בהרבה מכמות החומצה המזוהמת שזרמה לנחל.

188. אך בכך לא די. לא ברור מהו ההרכב הסופי והריכוזים של החומרים שזרמו, שכן לפי מיטב ידיעת המבקשים המשיבה לא נקטה בניטור רציף של המים המזוהמים המצויים בבריכה.

189. על מנת לסבר את האוזן במידה ומדובר ב-100 אלף קוב כטענת המשיבה מדובר על דליפה בסדר גודל של 45 בריכות אולימפיות (!).

190. הכמות המדוברת זרמה במורד נחל אשלים והגיעה עד למאגר שבסופו של הנחל. מדובר בכמות כה רבה של מים מזוהמים שגם טרם מזיזות וקידוחים הידרולוגיים ברור כי חלק ניכר מהם יחלחלו לקרקע ויחדרו למי התהום ובכך הזיהום יתעצם.

191. כפי שמציינת המומחית מטעם המבקשים, הגב' בריל, בהשוואה לאסונות דומים בעולם מדובר על סדר גודל משמעותי של דליפה ועל נזק לטווח ארוך.

192. בהמשך לאמור, לצד הנזק שנגרם מאירוע הפריצה, נזק אקולוגי וסביבתי נוסף נגרם מעצם הפעלתן של בריכות הגבס, הפעלה בניגוד לדין. כפי שפורט בקשר לנורמות התכנוניות החלות על האתר, למיטב הידיעה המשיבה 1 פועלת בניגוד לתוכנית המתארית, וללא היתרי בניה כדין. בפעילות זו, המשיבה מייצרת כמויות אדירות של פסולת מסוכנת אשר בה ריכוזים גבוהים של רדיואקטיביות ומתכות כבדות מבלי שהיא מתחייבת לטפל בפסולת, וממילא, מבלי שקיימת תוכנית מאושרת לשיקום האתר ומניעת מפגעים בריאותיים ומפגעי ריח בזמן שהאתר פועל.

193. ויודגש מדובר בהרים רבים של פסולת פוספסגובס המוטלים בשטח ואשר המשיבה איננה מתחייבת לפנותם. מדובר על מפגע סביבתי אשר ראשית כל מכער את הסביבה וחמור מכך גורם לפליטת מזהמים לסביבה וזאת מעבר לחלחול מזהמים למי תהום.

194. על אף הנורמות התכנוניות, ניירות מדיניות ומחקרים, וככל הנראה גם בניגוד להתחייבויות שהמשיבה עצמה נתנה למדינה, למיטב הידיעה, המשיבה 1 אינה מחזיקה בתכנית לפינוי וסילוק הפוספגבס הרים אלו ממשיכים להיערם באין מפריע.

195. בהקשר זה, יצוין כי בשלב הנוכחי, טרם גילוי מסמכים, אין לציבור נתונים מדויקים ומלאים לגבי כמות הפסולת המיוצרת וסיווגה [כמסוכנת או לא] הגם שניתן להעריך כי המידע המפורסם בעניין זה לוקה בחוסר והמבקשים שומרים לעצמם את הזכות להשלים טיעון בהקשר זה לאחר גילוי מסמכים מלא אשר יאפשר לחשב את כמויות והררי הגבס.

196. למען המחשת חומרת ועוצמת המפגע המדובר נפנה לסרטונים המצורפים לחוות הדעת ההנדסית: סרטון אשר צולם במסגרת סיור המומחה בשטח ביום 7.8.17 וסרטון שצולם על ידי אריה רוזנברג מרשות הטבע והגנים

ב.6. ארועי דליפה וזיהום אחרים של רותם אמפרט ושל בעלת השליטה

בה, כי"ל

197. דו"ח האחריות התאגידית של כי"ל משנת 2009 מציג חברה המודעת, לכאורה, לחשיבות השמירה על הסביבה. חברה, שהדירקטוריון שלה הקים ועדת לבטיחות ואקולוגיה, אשר בישיבותיה מדווחות הפעילויות בתחומי הגנת הסביבה והבטיחות, כולל תכניות עבודה ויעדים. היעד לשנת 2010 בתחום האקולוגיה היה "יישום תוכנית אפס אירועים אקולוגיים במערך בריכות הגבס והשפכים" ובדו"ח 2009 דווח כי פעילות זו כבר מתבצעת באופן שוטף.

198. אסון קריסת בריכת הגבס והשפכים מעיד על כך שהיעד לא הושג. הוא לא הושג, כיוון שמעטפת המלים היפות נועדה להסתיר מציאות רבת שנים של התנהלות בעייתית ביותר של חברה המזהמת את הסביבה בעקביות. מלים יפות ללא כיסוי לחוד ומעשים לחוד.

• **עמודים רלוונטיים מתוך דו"ח האחריות התאגידית של כי"ל משנת 2009 מצ"ב כנספח**

199. אירוע הזיהום של ה-30 ליוני, 2017 אינו הראשון של המפעל. למעשה, הבריכות והמאגרים של רותם אמפרט דולפים ומזהמים את הסביבה מזה שנים רבות, הן באתר של מישור רותם והן באתר צין, כפי שיפורט בהמשך.

ב.6.א. הכתובת על קיר המשיבה 1 – חיוניות סגירת בריכות הגבס המזהמות ידועה משנות ה-90

200. עוד בשנת 1994 נכתב ברותם אמפרט "דו"ח מעקב הידרולוגי באתרי החברה" (לוי ובר). בדו"ח מופיעים נתונים אודות איכות המים בבריכות הגבס ובאגמים וניתן לראות שהשפכים חומציים (pH בין 1.1 ל-2.5) עם ריכוזים גבוהים של מתכות כבדות ובעלי מליחות גבוהה. לגבי היקף השפכים החומציים נכתב בדו"ח כך:

"מעריך השפכים של אתר רותם...משנע ומטפל בכמות של כ-6.7 מליון טון/שנה הם שפכים נוזליים, בהרכב חומצי."

201. על פי הדו"ח, החלחול מאגמי השפכים באתר רותם הסתכם בכ-1.95 מלמ"ק מדי שנה, שמתוכם 1.3 מלמ"ק חלחלו מבריכות הגבס שקיימות עד היום, ושאחת מהן גרמה לאירוע הזיהום ב-30.6.2017.

202. במסגרת אותו דו"ח מעקב, דווח על החלטה שקבלה רותם אמפרט על מעבר מתהליך ייצור רטוב, שבו מוזרמת לבריכות הגבס תערובת גבס דמויית תרחיף, לייצור בשיטה שבה משונע גבס יבש, אשר היא סביבתית יותר ומאפשרת להפסיק את החלחול המאסיבי, שפגע, כמפורט בהמשך, באיכות מי התהום ובעין בוקק:

"החברה בוחנת חלופות לפתרון כולל של מערך השפכים באתר רותם. במסגרת בדיקת החלופות הוחלט על מעבר לשינוע גבס "יבש" במתקן ייצור החומצה הזרחתית החדש (רותם 2), לאחר הרצת המתקן יבוצע מעבר לשינוע גבס "יבש" גם במתקן רותם הקיים. לחלופה זו יש יתרונות מבחינת ההיבטים הסביבתיים על כל החלופות של שינוע גבס רטוב."

203. דו"ח פנימי נוסף של המשיבה 1 משנת 1996, "דו"ח סיכום הידרולוגיה שפכים רותם אמפרט – נגב" (לוי ובר) מתייחס גם הוא לחלחול השפכים וקובע:

"מאזני השפכים בבריכות ובמאגרים (טבלה 1) מצביעים על חילחול מי בוצת גבס יחסית שפירים בהיקף של 1.2 מלמ"ק לשנת 1995 וחילחול שפכים חומציים (אגמים א', ב') בהיקף של כ-0.6 מלמ"ק לשנה."

204. ואכן, בשנת 1998 מאושרת תכנית מתאר, התקפה עד היום (תכנית מס' 33/100/02/10), אשר קובעת כי יש להפסיק את הזרמת השפכים לבריכות הגבס ולסיים את שיקומן עד לשנת 2003.

205. 7 שנים מאוחר יותר, ביום 31.12.2001, התקבל אצל אדם, טבע ודין מכתב מהלשכה המשפטית של המשרד לאיכות הסביבה, שבו נכתב: **"כל מתקני הייצור החדשים [של מפעל**

רותם, הח"מ] עברו לשיטת פינוי של גבס יבש (במקום השיטה הרטובה). עד שנת 2004 יועברו כל המתקנים החדשים לשיטת פינוי זו, ולאחר מכן תופסק הזרמת הגבס לבריכות הגבס הקיימות. מתקן נטרול השפכים החומציים נמצא בשלב הרצה, שאמורה להסתיים בתוך חודשים ספורים. עם הפעלת המתקן, תופסק הזרמת השפכים החומציים לבריכות, והתמלחות תוזרמנה לים המלח לאחר שיקוע"

206. מאז 1994 חלפו כ- 23 שנים ומאז 2001 חלפו עוד כ- 16 שנים, ובמקום לבטל את המתקנים המבוססים על שינוע גבס רטוב ומעבר לשינוע בלעדי של גבס יבש, המשיכה חברת רותם אמפרט, תוך התנהלות חסרת אחריות ורשלנית, לשנע גבס רטוב, עד שב- 30 ליוני 2017 אחת מבריכות הגבס, בריכה מס' 3, קרסה.

207. יתרה מכך, גם היום, לאחר האירוע ההרסני, המשיבה 1 ממשיכה לשנע גבס רטוב, אל בריכה מס' 4, שהחליפה באופן זמני את הבריכה שקרסה.

• דו"ח מעקב הידרולוגי באתרי החברה משנת 1994 מצ"ב כנספח 13א'

• עמודים רלוונטיים מדו"ח סיכום הידרולוגיה שפכים רותם אמפרט – נגב משנת 1996 מצ"ב כנספח 13ב'

• מכתב מיום 31.12.2001 שנשלח לאט"ד מצ"ב כנספח 14

ב.6.ב. המשיבה 1 אחראית לזיהום החמור של אקוויפר חבורת יהודה ועין בוקק

208. החלחול מבריכות מפעל רותם באתר מישור רותם, כמו גם מבריכות של חברת האחות פריקלס באתר רותם, הובילו לזיהום חמור של עין בוקק ובאקוויפר חבורת יהודה המזין אותו. עדויות ראשונות לזיהום זה נצפו במערך הניטור של רשות הטבע והגנים, של המכון הגיאולוגי ושל חברת מקורות החל משנת 1994, כאשר הנתונים מצביעים על התגברות היקף הזיהום עם הזמן.

209. מימצאי הניטור מסוכמים בדו"חות המכון הגיאולוגי שבמשרד התשתיות הלאומית משנת 2000, 2011 ו- 2016. על פי הדו"חות, עד אמצע שנות ה- 90 היה ידוע לכל שאיכות המים באקוויפר חבורת יהודה, המזין את המעיין, היא בתחום מליחות של 550-600 מגכ"ל (מיליגרם כלוריד בליטר). אך בקידוח קידוח אפעה 13, שנערך בשנת 5-1994, התגלו במים ריכוזים גבוהים פי 10 - מים באיכות של 5,500 מגכ"ל, המכילים גם ריכוז גבוה של מומסים נוספים. בסוף שנת 1999 נמצאו בשאיבת דיגום כבר למעלה מ- 8,200 מגכ"ל.

210. הדו"ח משנת 2000 מתייחס למקורות ההמלחה האחראים לעלייה האסטרונומית במליחות וקובע:

"מקור הזיהום הסביר ביותר, וקרוב לוודאי גם הבלעדי, הוא מי השפכים של מפעלי התעשייה של מישור רותם, המצויים כ- 9 ק"מ דרומית לקידוח אפעה".

211. הבסיס לקביעת אחריותה של רותם אמפרט לזיהום האקוויפר מפורט בדו"ח כדלקמן:

"ניתוח גיאולוגי, הידרולוגי וכימי, כמו גם סקירת מקורות פוטנציאליים אחרים באזור, מובילים אותנו למסקנה שמקור הזיהום באקוויפר חבורת יהודה באזור אפעה הוא, כפי שנטען בעבר, מי השפכים של מפעלי מישור רותם. זאת ועוד, נתונים כימיים, שיוצגו להלן, מעלים חשש כבד להגעת הזיהום לעין בוקק, המצוי כ- 13 ק"מ במורד זרימה מקידוח אפעה 13".

• עמודים רלוונטיים מתוך "קידוח אפעה 13 – מימצאים המצביעים על זיהום אקוויפר חבורת יהודה במישור רותם והמלצות לשיקומו (2000) מצ"ב כנספח 15

212. הדו"ח קבע כי הפעולה ההכרחית הראשונה היא "הפסקה מוחלטת של דליפות השפכים התעשייתיים מבריכות האידוי וביטול השימוש בבלוע הקרסטי כאתר סילוק של שפכי מפעל פריקלס, גם בעיתות מצוקה", וכן מהר ככל האפשר, התחלה של שאיבה מסיבית של המים המזוהמים בקידוח אפעה 13 וקידוחים נוספים שיקדחו לצורך העניין.

213. ואכן, מי מעיין עין בוקק נפגעו קשות מהזיהום, ולפי הדו"ח של אבי בורג מהמכון הגיאולוגי, "עין בוקק – הרכב כימי לאחר 15 שנות זיהום" פברואר 2011, נכתב:

"הפרמטר העיקרי המצביע על התגברות הקף הזיהום הוא ריכוז הכלוריד במי המעיין; הריכוז עלה, מערך רקע טבעי של כ- 550 מגכ"ל, באמצע שנות ה-90 עד מעל 3,100 מגכ"ל, בתחילת שנת 2011 כאשר קצב ההמלחה הולך וגובר עם הזמן. במקביל עלו גם ריכוזי מומסים נוספים, בעיקר הנתרן, הקלציום, המגנזיום והברום, שמקורם העיקרי הוא, גם כן, מהזיהום התעשייתי".

• עמודים רלוונטיים מדו"ח המכון הגיאולוגי "עין בוקק הרכב כימי לאחר 15 שנות זיהום" (2011) מצ"ב כנספח 16

214. כתגובה לזיהום עין בוקק והאקוויפר האזורי, הוגשה ערר לבית הדין למים על ידי אדם טבע ודין נ' נציב המים ואח' (ח"י) 102/02. הערר הסתיים עם הסכם פשרה אשר קבע כי רשות המים תפעל באמצעות חברת מקורות לשאוב את המים המזוהמים מקידוח אפעה 13 בניסיון למנוע את הגעתם לעין בוקק בהמשך. חברת מפעלי ים המלח, חברת בת של כימיקלים לישראל, התחייבה לרכוש את המים שיישאבו מהקידוח.

• הסכם הפשרה שקיבל תוקף של בית הדין למים מצ"ב כנספח 17

215. למרות המלצות הדו"ח משנת 2000 וקביעת בית המשפט, המשיבה 1 לא עשתה במשך שנים דבר, ורק לאחר שאט"ד הודיעה על כוונתה לשקול המשך צעדים משפטיים בגין אי ביצוע ההסכם משנת 2007, נערכו בתחילת שנת 2014 פעולות להשמשת קידוח אפעה 13. כשהסתבר שמצב הקידוח בכי רע, התבצע קידוח חלופי, אפעה 13א, שנקדח כדי לזהות את התפתחות

הזיהום ולהוציא את המים המלוחים והמזוהמים מהאקוויפר. נמצא, שהמליחות בתצורת צפית עלתה בינתיים לכדי כ- 10,100 מג"ל (תצורות חברות יהודה שמתחתיה נמצאו כלא מזוהמות). מימצאי קידוח אפעה 13 מסוכמים בדו"ח המכון הגיאולוגי משנת 2016. מסקנות הדו"ח קובעות כך:

"קידוח אפעה 13' לבדו איננו מספיק כדי לצמצם את מימדי הזיהום העצומים בתצורת צפית. לשם כך יש לשקול את קדיחתם של עוד 2-3 קידוחי הפקה לתצורת צפית, אשר ימוקמו על נתיב הזרימה במב שבין המפעלים שבמישור רותם ומעיין עין בוקק".

• **עמודים רלוונטיים מדו"ח המכון הגיאולוגי "קידוח אפעה 13א', ממצאי הקדיחה" (2016) מצ"ב כנספח 18**

216. כך למעשה, על אף חתימה על הסכם שקיבל תוקף בית המשפט, טרם נעשה דבר לשיקום הזיהום החמור של האקוויפר במדבר יהודה שמזין את עין בוקק. בעקבות כך, נאלצה רשות הטבע והגנים לחתום על הסכם נוסף, הפעם מול מפעלי ים המלח, לשם הזרמת מים נקיים לנחל בוקק, וזאת על מנת לשמור על חיות הבר בשמורה. כרגע מותקנת בשמורה מערך צנרת אשר תופס חלק מהמים המזוהמים ומעביר אותם למפעלי ים המלח וכן מזרים מים מוטפלים לבורות שתייה המיועדות לחיות הבר.

• **ההסכם בין רשות הטבע והגנים ומפעלי ים המלח מצ"ב כנספח 19**

217. על רקע זה, שלחה עמותת אדם טבע ודין ביום 2.7.2017, לאחר האסון קריסת בריכה מס' 3 של מפעל רותם אמפרט, מכתב לשר האנרגיה, יובל שטייניץ שבו נאמר:

"כבר למעלה מעשרים שנה, אנו עדים לזיהום של מי התהום במדבר יהודה שמקורו בדליפות מבריכות במפעלים במישור רותם. הזיהום חדר לקידוחי מים של חברת מקורות כמו גם למי עין בוקק. רמת המליחות במעיין עלתה במאות אחוזים. על אף נזק חמור זה, ועל אף הסכם שנחתם בתוקף בין הדין למים, טרם נעשה דבר לשיקום המי התהום מהזיהום או לשיקום עין בוקק. לאחרונה, על מנת לתת מענה למקור מים לבעלי החיים באזור, הוקמה מערכת מים מלאכותית מקבילה לנחל בוקק הניזונה ממים מותפלים".

• **מכתב אט"ד מיום 2.7.2017 מצ"ב כנספח 20**

218. הזיהום הסביבתי ממאגרים ובריכת חברת רותם אמפרט אינו מוגבל למישור רותם. באתר צין של המפעל, ישנה פעילות לעיבוד והעשרת פוספט אשר מבוסס על שימוש במאגרים לאיחסון תשטיפי הרפש.

"תהליך העשרת סלע פוספט כולל שלבי גריסה, ניפוי, טחינה, שטיפה ופלוטציה. מרכיבי סלע הפוספוריט שריכוז הזרחן בהם נמוך מורחקים מהתהליך במספר שלבים. מרכיבים קשים, גיר וצור, מנופים כפסולת גסה. מרכיבים דקים: חרסיתיים וטיניים בכמויות של כ-900,000 טון/שנה מוזרמים בתרחיף בוצי למאגרי בוצה. מים חופשיים לאחר השיקוע והצללה מושבים למפעל לשימוק חוזר ולהשקיית דרכים למניעת אבק".

• עמודים רלוונטיים מסקר גיאולוגי/הידרוטכני מאגרי בוצה נחל צין, יוסי בר ואלה פורגס מרותם אמפרט נגב, ספטמבר 2009, מצ"ב כנספח 21

219. נמצא כי מאגרי הבוצה באתר צין מזהמים אף הם את מקורות המים באזור. מי התהום זוהמו בעקבות חלחול משמעותי מהמאגרים, שהגיע למעיינות עין צין ועין עקרבנים. תחילת הזיהום נצפתה בשנת 1980, ומטיילים מוזהרים מפני כניסה למימיהם. ההערכה שהוצגה בסקר גיאולוגי/גיאוטכני של בר ופורגס מחברת רותם אמפרט היא שכ-1 מיליון מ"ק מי רפש חלחלו מדי שנה בשנות ה-80, ולאחר שינויים מסויימים במערך התפעולי, היקף החלחול ירד לכ-100,000 עד 200,000 מ"ק בשנה.

220. התוצאה של חלחול מי הרפש היא שריכוז המלחים במעיינות, המלווה בריכוזי מזהמים נוספים, עלה בעשורים האחרונים בצורה חדה. כך כתוב בתיק ממשק של המעיינות:

"מי הנביעה המקוריים היו מים טובים לשתייה, אך תוך זמן קצר מתחילת הזיהום זינקו רמות הכלורידים והניטרטים בסדרי גודל מעבר לרמה המותרת. לאורך השנים ריכוזם לרוב לא פחת ואף הלך וגדל. באמצע שנות ה-70 (לפני הזיהום) נמדדו כמויות כלורידים של 350 מ"ג/ליטר, כיום הערכים הם כ-8,000 מ"ג/ליטר (מנתוני 2008 של רשות המים ושל יוסי הראל, רט"ג). עליה דומה, התרחשה גם בריכוזי הניטרטים – מ 70 - מ"ג/ליטר באמצע שנות 70 לכ 2,000 - מ"ג/ליטר בשנת 2008."

• עמודים רלוונטיים מתוך אריאלה גוטליב וענב וידן, נאת צין-עקרבנים, תיק ממשק 2009, רשות הטבע והגנים, מצ"ב כנספח 22

221. לסיכום פרק זה, ניתן לומר, שלמרות אחריות המשיבה 1 לזיהום האקוויפר במדבר יהודה והנתונים הברורים לגבי זיהומו, היא לא פעלה לשיקום מי התהום, כדי להקטין את עוצמת הזיהום שנע במורד הזרימה, לכיוון עין בוקק. בנוסף, נתוני הפליטה לקרקע המובאים בחוות דעתה של המומחית בריל, מעידים על כך שדליפות השפכים התעשייתיים מבריכות הגבס לא פסקו. כמו כן, גם לאחר כמעט 4 עשורים של זיהום של עין צין ועין עקרבנים, החברה עדיין מפעילה את מאגרי הבוצה תוך שהם מחלחלים לתת הקרקע ומזהמים את מי התהום והמעיינות במורד.

ב.6.ג. המשיבות 1 ו-7 הן מהחברות המובילות בהשפעתן השלילית על הסביבה

222. ביוני 2017 פרסם המשרד להגנת הסביבה את מדד השפעה הסביבתי לשנת 2016. על פי המדד חברת כימיקלים לישראל היא הרביעית במצעד החברות עם השפעה שלילית על הסביבה. מבין המפעלים שקיבלו את המדד השלילי הגבוה ביותר – נמצאת רותם אמפרט נגב במקום החמישי.

223. החברה זכתה במקום חמישי הלא מכובד הודות לרמה גבוהה ביותר של פליטות לאוויר (הניקוד מחושב על ידי חלוקה של כמות הפליטות השנתית המדווחת למפלי"ס בכמות הסף לדיווח) ורמה גבוהה של פליטת פסולת.

224. גם רמת הניקוד על אי ציות לדין הסביבתי גבוהה (2.5 בסקלה שנעה בין 0.95 – 4). המדד מתייחס להפרות דין במהלך 3 שנים ומדווח על 14 הפרות דין של רותם אמפרט נגב. בשנת 2013 ארעו במפעל כמה אירועים של דליפות חומצה בכמויות גדולות, בגלל ציוד לא תקין, חור בצנרת המפעל שהתגלה רק בדיעבד, מילוי יתר וכו'. חלק מהחומצות שדלפו הגיעו לקרקע ובמקרה של דליפה גדולה שאירעה במאי 2013, הדליפה חרגה מגבולות המפעל. אירועי דליפת חומצה דווח גם בשנת 2014.

225. בשנים 2014 – 2015 יש דיווחים על ליקויים רבים בתשתית ארובות המפעל. בנובמבר 2015 המפעל קיבל התראה על חריגה מערכי סף בפליטת מזהמים מארובה.

226. המדד לא מתייחס, למרבה הצער, לחלחול מזהמים למי התהום מבריכות הגבס ולחלחול נוזלים מזהמים דרך דפנות הסוללה שמקיפה את הבריכות. נתונים אלו נמצאים, כנראה, רק בידי המשיבה 1, שסירבה להעביר לתובעים מידע.

פרק ג – חוות דעת מומחים

227. לבקשה מצורפות 3 חוות דעת – חוות דעת אקולוגית מטעם ד"ר אורי שיינס וגב' יעל אולק, חוות דעת בנושא זיהום קרקע מטעם הגב' רוני בריל, וחוות דעת הנדסית מטעם אינג' ארנון גורן.

228. חוות דעת אלו מבססות את הטענה כי פעילות המשיבות גרמה לנזק סביבתי מתמשך בדמות זיהום קרקע ומפגע ריח, כי אירוע הדליפה יצר נזק נוסף, הן אקולוגי הן לציבור התושבים, המבקשים והחוקרים באזור. בהמשך לכך, חוות דעת אלו מלמדות כי מהנתונים הגלויים לציבור, הסיבה לפריצת הבריכה היא רשלנות בהקמת הסוללות של בריכות הייבוש, העדר בידוד, ושימוש בגבס עצמו לצורך יצירת הדפנות, חרף אי התאמת חומר זה לדופן הבריכה.

229. בנוסף, מצורף מכתבו של ההידרוגיאולוג הבכיר, עמנואל שכנאי, המסביר כי עדיין לא ניתן עדיין לעמוד על הנזקים ההידרולוגיים שנגרמו באירוע, כיוון שפגיעה במי תהום אינה נראית מיידית, ומתייחס לנתונים שיידרשו לו כדי לגבש את חוות הדעת ההידרולוגית בהמשך לכשיתקבלו המסמכים הנדרשים יבקשו ב"כ המבקשים לצרף חוות דעתו של ההידרולוג שכנאי.

230. להלן נעמוד על עיקרי ממצאי חוות הדעת, אותן יש לקרוא יחד עם הפרק העובדתי.

ג.1. חוות דעת אקולוגית

231. פרופ' אורי שיינס הינו בעל תואר דוקטור בזואולוגיה מאוניברסיטת תל אביב, ומלמד וחוקר בחוג לביולוגיה וסביבה של אוניברסיטת חיפה באורנים. פרופ' שיינס חבר מליאה ברשות הטבע והגנים ובנוסף, מכהן כיו"ר הוועדה המדעית מקצועית של מליאת הרשות.

232. יעל אולק הינה אקולוגית בעלת תואר שני מהחוג לביולוגיה אבולוציונית וסביבתית באוניברסיטת חיפה, ובעלת תואר שני במנהל עסקים- ניהול משאבי טבע במכללת נתניה. היא בעלת נסיון רב באקולוגיה מדברית, ומובילה סקרי בעלי חיים בכל הארץ עבור החברה להגנת הטבע וחברת מועצת גנים ושמורות טבע.

233. חוות דעתם של פרופ' שיינס ושל הגב' אולק מציינת את חשיבותו של נחל אשלים, כמקור מים משמעותי בסביבה מדברית, שמאופינת בשפע קרינה ומיעוט משקעים.

234. ייחודיות הנחל כמקור מים גדולה בעיקר לאור העובדה שהמים במכתשות הסלע (גבי מים) בנחל נשמרים לאורך חודשים ארוכים. למעשה, מבין הנחלים בדרום מדבר יהודה, נחל אשלים הוא היחיד בו נשארים המים בגבים זמן רב לאחר תום שטפונות החורף. מכאן חשיבותו, כמקור השתייה המשמעותי ביותר בדרום מדבר יהודה ליונקים רבים, בין היתר לעטלפים, שהנחל מהווה ומהווים אזור לשיחור מזון שלהם, ולעופות.

235. חוות הדעת מתארת את יחידות הנוף השונות בנחל אשלים (רמת המדבר במישור רותם, מצוק העתקים, שהוא האזור הקניוני, ומניפת הסחף בשפך הנחל) ומציינת כי מגוון יחידות הנוף

אחראי לעושר מינים גדול יחסית של צומח ובעלי חיים לאורך הנחל. הוא מהווה בית גידול ל- 30 מיני יונקים, 22 מיני זוחלים ומעל 60 מיני עופות ומתאפיין בעושר מינים בסיכון, לרבות מיני עופות המקננים בנחל, שנמצאים בסכנת הכחדה וביניהם עיט זהוב ועיט ניצי. כך גם 20 ממיני היונקים בנחל, כדוגמת שועל צוקים וצבוע מפוספס, נתונים בדרגות שונות של סכנת הכחדה וכך גם מספר מיני זוחלים.

236. בעקבות קריסת בריכת הגבס, זרמו במורד נחל אשלים, לאורך כ-20 ק"מ, שפכים חומציים. השטח שנפגע הוא ערוץ הנחל לכל אורכו ממישור רותם ועד למאגר אשלים אליו נשפך הנחל. השפכים החומציים נשארו בגבים בחלק הקניוני של הנחל, גם חודש לאחר האירוע, למרות המאמצים לשאוב אותם. הצומח ובעלי החיים שהיו בנחל בעת הזרימה לא שרדו בשל חומציות הנוזל או בשל גל הנוזל ששטף את הנחל בחוזקה. גם מספר ימים לאחר אירוע הזרימה, בעלי חיים שונים (כדוגמת יעלים) נמצאו מתים משום שככל הנראה שתו את הנוזל החומצי שנתר.

237. פרופ' שיינס והגב' אולק מדגישים את חומרת הפגיעה הנובעת מכך, שבסביבה מדברית עיקר המאסה הביולוגית, שמרכיבה את בית הגידול המדברי, מתרכזת בנחלים מאחר והם מנקזים אליהם את המשאב המגביל החשוב ביותר במדבר, קרי מים. הנחל מהווה "אבן שואבת" למגוון רחב של צמחים ושל בעלי חיים, שתלויים במים שבגבים, לרבות בעלי חיים שאינם שוכנים קבועים בנחל.

238. כבר כעת ידוע, כי 13 יעלים, שמהווים את כל העדר של נחל אשלים, מתו בעקבות הזיהום. ידוע על שועל צוקים, שהוא כאמור מין בסכנת הכחדה, שמת, וכן מספר זוחלים ועופות. עקב תנאי השטח הקשים והמורכבות של הנוף אין ספק שמספר בעלי החיים שנפגעו גבוה בהרבה מאלו שנמצאו מתים.

239. לפגיעה בנחל עצמו מצטרפת, כפי שמפורט בחוות הדעת, פגיעה במאגר מלאכותי של מי תהום, שעלו בעקבות חציבת המפעלים, הצמוד למאגר אשלים. מאגר מי התהום, הוא היחיד באזור שהמים נשמרים בו לאורך כל השנה והוא מהווה נקודות עצירה לעופות נודדים ואזור קינון למינים נדירים של ציפורים. השפכים החומציים זלגו גם למאגר מי התהום וגם כאן צפויה פגיעה במינים רבים של עופות, בעיקר בעונת הנדידה.

240. בנוסף, המים המזוהמים והמים השפירים, שהוזרמו לנחל לאחר האירוע, גרמו לנביטה של צמחים שלא בעונה. נביטת הצמחים, שימותו בקרוב עקב התנאים הקשים של הקיץ, דילדלה את בנק הזרעים בקרקע.

241. בנוסף לפגיעה הישירה בבעלי החיים ובצמחים, השטפון החומצי שינה את התשתית הפיזית של בית הגידול. אבני גיר קשה חוררו, וקשה לדעת כעת מה ההשלכות של כך. כמויות הזיהום הגדולות השאירו משקעים מזוהמים לאורך כל הנחל במקומות אליהם לא מגיעים מי שטפונות (בכתפי הערוץ).

242. ישנה סכנה, ששטפונות החורף בשנים הבאות, או אפילו גשמים מקומיים שימלאו חלקית את הגבים, יזהמו את המים שבגבים במתכות הכבדות ששקעו בנחל והם יהפכו למלכודת מוות, מאחר והם יהוו Sink Habitat למגוון בעלי חיים שיחשבו שמדובר במים ראויים לשתיה.

243. בנוסף, מביע פרופ' שיינס חשש שפעולות שיקום שיעשו יגרמו לזיהום יתר של האקוויפר ולקיבוע הנזק לדורות.

244. פרופ' שיינס והגב' אולק צופים בבירור, שיקח שנים לשקם את נחל אשלים ויתכן והיבטים מסויימים בו עלולים שלא להשתקם במאות השנים הבאות.

ג.2. חוות דעת בנושא זיהום קרקע

245. גב' בריל היא מהנדסת סביבה ושמאית מקרקעין, בעלת תואר שני בהנדסה סביבתית מאוניברסיטת קונטיקט בארה"ב ובעלת מומחיות של למעלה מ-15 שנה בנושאי זיהום קרקע ומים.

246. הגב' בריל צברה ניסיון רב ומגוון בתחומי התכנון, איתור ואפיון מזהמים בקרקע, לרבות גז קרקע וזיהום מי תהום, הערכת חלופות ופיתוח תכניות שיקום, לרבות ניתוח סיכונים סביבתיים במקרקעין, כמו סיכונים הנובעים מזיהום קרקע, עלויות טיפול ושיקום במפגעים סביבתיים ודרישות תכנון ורישוי, וההשפעה שלהם על השווי.

247. חוות דעתה של הגב' בריל מתארת את הפעילות ואת תהליכי הייצור של המשיבה 1 ואת פליטות המזהמים לסביבה. כך, על פי דו"ח המפלי"ס משנת 2013, מפעלי המשיבה 1 פלטו לאוויר זיהום בכמויות גדולות מכל מפעלי התעשייה המדווחים האחרים ועל פי היתרי הפליטה, בריכות הגבס, פולטות לאוויר מזהמים כמו תרכובות פלואור גזיות ומימן כלורי, אשר קיים צורך לטפל בהן כדי להביאן לערכים המותרים. המשיבה פולטת מזהמים לקרקע, הן בשגרה (כמויות גדולות של כלורידים, המעלים את מליחות הקרקע, ויוני נתרן, הפוגעים במוליכות הקרקע וביכולת של מים ואוויר לחדור אליה) והן מתכות כבדות כמו קדמיום, כרום ועופרת, שמזהמות את הקרקע בעיקר בעקבות תקלות ומסכנות את הבריאות ואת הסביבה.

248. חוות הדעת מציינת את הכמויות העצומות של פוספוגבס (דו"ח המכון הגיאולוגי משנת 2015 מדבר על כ-50 מיליון טון), שעל פי תקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת חומרים מסוכנים) הן בגדר פסולת מסוכנת ועל פי תקנות חומרים מסוכנים (סילוק פסולת רדיואקטיבית) - התשס"ב 2002, הן פסולת רדיואקטיבית. הררי הפוספוגבס, הם בהיקף של לפחות פי 2.5 מחירייה, ולא ניתן להשתמש בהם בגלל המזהמים בתוכם והרדיואקטיביות הגבוהה יחסית (בפוספוגבס ברום אמפרט יש פי 2 קרינה מהכמות המותרת לשימוש חקלאי מוגבל בארה"ב, פי 10 מריכוז הרקע של אורניום בישראל ופי 10 מקרינת הקרקע בישראל, פי 60 מריכוז הראדיום בקרקע בישראל ופי 37,000 מהמותר במי שתייה בארה"ב). הם נשארים בתחומי המפעל בלי פתרון סביבתי, והדו"ח הכספי של כ"ל לא מזכיר שום תכנית לטיפול או כל הפרשה בספרים לטיפול בפסולת המסוכנת שבמפעל.

249. מהספרות ידוע, כי תאונות של קריסת סוללות, כמו הסוללה שקרסה לנחל אשלים ב 30.6.2017, ידועות ומוכרות בעולם. במילים פשוטות – הכתובת הייתה על הקיר.

250. מסקירת התכניות החלות על שטח מפעל רותם אמפרט, עולה כי על פי תב"ע 33/100/02/10, שפורסמה למתן תוקף בתאריך 7.5.1998, היה על המשיבה 1 לתחזק את בריכות האידיוי באופן שוטף, למניעת פריצה בסכרים המקיפים אותן; לשם כך היה על המשיבה 1 להתקין ולהפעיל מערכות ניטור של נזילות מבריכות האידיוי (ניטור פנימי וחיצוני) ולהכין ולהפעיל נהלים לבקרה שוטפת שתבטיח מניעת פריצת קיר בבריכות האידיוי;

251. בנוסף, היה על רותם אמפרט להפסיק את הזרמת השפכים לבריכות הגבס תוך 5 שנים ממועד הפעלת מתקן 31 ולסיים את שיקום בריכות הגבס עד שנת 2003. ככל הנראה, החברה הפרה את הוראות התכנית ובפועל, נמשכה הגבהת הסוללות בבריכות האידיוי והשיקוע, יחד עם הגבהת הר הגבס.

252. מבחינת עמידה בתנאי הרישיונות וההיתרים השונים, לא הייתה לגבי בריל אפשרות לקבוע אם המשיבה 1 עמדה בדרישות המפורטות בהן, כיוון שמסמכי הרישוי לא נמסרו לידיה. עם זאת, ניתן לקבוע כי המפעל אינו עומד בתנאים הכלליים להיתר רעלים המפורסמים על ידי המשרד ואי עמידה בתנאי היתר הרעלים עולה גם ממכתבי ההתראה והזימון לשימוע שנשלחו למפעל מיד לאחר האירוע.

253. הנוזל שזרם מהבריכה שקרסה הוא חומצי ביותר, מסוכן למגע ואדי החומצה העולים ממנו גורמים לצריבות בעיניים ובעור. החומצה שזרמה הזיקה למסלע ולקרקע, שתססו מהמגע עם החומר החומצי וגרמה לתמותת הצמחייה וכן תמותת בעלי חיים. המתכות הכבדות ששקעו לאורך הנחל, בגבים ובמאגר אשלים עלולות לגרום, לאחר שטפוונות החורפים הבאים, לחשיפה, תחלואה ומוות של בעלי חיים ואנשים לחומרים הרעילים שיומסו חזרה במים. זאת, בנוסף, לזיהום הנוסף של מאגרי מי התהום בסביבה כתוצאה משהייה של מים מזוהמים בגבים ואו במאגר וכן חלחול של מי גשמים מועשרים במזוהמים ששקעו בקרקע כתוצאה מהאירוע הנוכחי.

254. ככלל, פעילות הכרייה ומפעלי ייצור החומצה והדשנים הם בעלי פוטנציאל נזק סביבתי גדול בשל תהליכי הייצור שחלקם מיושנים, הפליטות הגבוהות של חומרים נידפים לאויר, ייצור פסולת פוספוגבס מסוכנת ורדיואקטיבית הנאגרת בשטחים עצומים (אלפי דונם) ולגבהים אדירים (כ-50,000,000 טון עד היום) שאין לה שימוש, והנוזל החומצי שנוצר בתהליך.

255. מזה עשרות שנים ידוע כי הנוזל מחלחל מהבריכות, שאינן אטומות, לסביבה ואל מי התהום. על פי מדיניות המשרד להגנת הסביבה משנת 2014, פסולת הפוספוגבס הייתה אמורה להיטמן, תוך 3 שנים באתרים יעודים. המועד חלף באפריל 2017 אך ככל הידוע לגבי בריל פעילות זו טרם החלה.

256. פוטנציאל קריסת הבריכות ידוע מזה שנים ממקומות אחרים בעולם, שרובם נגרמו מליקויי בניה ותחזוקה. ב 30.6.17 הפוטנציאל התגשם, וחומצה, בכמות של 100 או 200 אלף מ"ק

ואולי יותר, זרמה בנחל אשלים (כמות השווה בגודלה לנפחן של 26-52 בריכות שחייה אולימפיות), הובילה לפגיעה אנושה בקרקע, במסלע, בצימחיה ובבעלי החיים לאורך הנחל, במאגר אליו הופנו במים ובעתיד האקולוגי של האזור.

ג.3. חוות דעת הנדסית

257. אינג' ארנון גורן הוא מהנדס אזרחי בתחום קונסטרוקציות וטיפול בשפכים ובעל תואר שני בתחום תיאוריה של מבני בטון מורכבים וקליפות מה- Imperial college university of London ובעל מומחיות של למעלה מ-40 שנה בתחומו.

258. אינג' גורן צבר ניסיון רב ביותר בתחומים של קונסטרוקציות, תכנון ופיתוח מתקני טיהור שפכים מכל הסוגים, סוללות עפר וקירות תומכים, איגום שפכים במאגרים ועוד.

259. לצורך כתיבת חוות הדעת, ירד המומחה ביום 7.8.2017 לשטח האירוע. במסגרת הסיור נערכו גיחות למספר נקודות שאפשרו תצפית קרובה לאתר פריצת הסוללה ולאתר סכר המגן בכניסה לנחל אשלים. מקום הפריצה צולם בעזרת רחפן מזוויות שונות שאפשרו להבין טוב יותר את תהליך ההרס.

260. בחוות הדעת, המומחה מתאר את בריכת הגבס ותהליך קריסתה. שטח הבריכה שקרסה כ-20 דונם, היא בנויה פוספוגבס, שמצטבר בעומק של 5-8 מ' בתחתיתה, עם סוללה שמתרוממת לגובה של 5-12 מ' מתחתית הבריכה. הבריכה צמודה לבריכות האחרות, באופן שכל בריכה שומרת על הבריכה הסמוכה מפני פריצת הסוללות. מחוות הדעת עולה שפריצת הסוללה נבעה מכשלים בתכנון ההנדסי של הבריכות.

261. המומחה מדגיש את העובדה שאין בידו נתונים לגבי איטום הבריכה שקרסה, מידע על תכנון סוללות הבריכות על פי פרמטרים הנדסיים מקובלים, ועל ביצוע הבניה, לרבות ההידוק הנדרש של חומר המילוי, להקטנת חללי האויר בסוללה. עם זאת, הוא מעלה חשש, על פי בחינה ויזואלית של החתך ושיפועי המבנה של הסוללה שקרסה, לכשלים בתכנון ההנדסי של הבריכות.

262. להערכת המומחה, קדמה לפריצה חדירה של הנוזלים שבבריכה אל תחתיתה, לחלול איטי שלהם כלפי חוץ דרך בסיס הסוללה וסחיפת חלקיקי הפוספוגבס, דבר שהגביר את קצב הדליפה. אלו החלישו את הסוללה והובילו לקריסת קטע של סוללת הבריכה, שבעקבותיו פרץ הנוזל החומצי שבבריכה החוצה, סחף את הקצה הדרומי של הסכר המגן וגלש לנחל לכל אורכו.

263. עמדת המומחה מסתמכת, בין היתר, על הנתונים שנאספו בסיור בשטח לגבי שיפוע סוללות בריכות הגבס, שהוא תלול מהמקובל לגבי סוללות מאגרים, על שבילים אנכיים של מפולות על שיפוע הסוללה, שמעידים על זרימה איטית בתוכה החוצה ותצפיות על רטיבות הדופן החיצוני של הסוללות. הוא מציין את החתירה העמוקה בצד הפנימי של הסוללות, שעשוי לגרום להתמוטטות עם חדירת הנוזלים לסוללה. להערכתו סוללת הבריכה שקרסה איבדה

יותר מ-50% מהמסה שלה ומיציבותה ולכן הפריצה היתה יכולה להתרחש כמעט בכל נקודה לאורכה. כיוון שמדובר בתהליך שארך לכל הפחות חודשים, לא ברור מדוע הוא לא זוהה ולא ננקטו אמצעים להפסקת החתירה בסוללה.

264. בסופו של דבר, לאחר שהחתירה בסוללה החלישה אותה, השיפוע הקדמי בתוך הבריכה קרס, כך שרוחב הבסיס הצטמצם ויציבות הסוללה התערערה, החלחול לתחתית הסוללה התגבר והחליש אותה עוד, עד לשלב שבו נוצר בתחתית הסוללה חור ענק, שבעקבותיו נפל קטע השיפוע האחורי של הסוללה.

265. סכר, מגן מעפר שאורכו כ-200 מ', הנשען על שתי גבעות נמוכות, אשר היה אמור למנוע זרימה לנחל אשלים – נסחף בחלקו הדרומי, לאורך כ-30 מ', בשיטפון, כנראה, מכיוון שהוא הוקם ללא שן החודרת מספר מטרים לתוך הסלע כדי למנוע חדירת מים לבסיסו.

266. המומחה סוקר הנחיות מחייבות, שפורסמו על ידי המחלקה המרכזית של בקרה על זיהום תעשייתי CPCB של הודו, ליצור קווי יסוד לבקרה על אחסון הפוספוגבס. שיטת האחסון של פסולת התהליך, על פי ההנחיות, היא בערימות המוקפות בסוללת עפר לא גבוהה (ולא סוללת פוספוגבס) שאוטמת את שטח האחסון ומונעת יציאה של הנוזל החומצי לסביבה. שטח האחסון עצמו אטום ביריעת פוליאאתילן בעובי 1.5 מ"מ, שמכסה גם את שיפועי הסוללות הפנימיים המקיפות את אזור האחסון. שיקוע עגבס נעשה בבריכת השקטה בראש ערימת הגבס. ההנחיות כוללות גם הנחיות לאמצעי ניטור הדרושים לבקרת סיכונים סביבתיים.

267. חוות הדעת מדגישה, שאיסוף נתונים נוספים עשוי להצביע על כך שקריסת הבריכה נגרמה מכשלים אחרים/נוספים, ושמודל הקריסה שונה מזה שהוצע לעיל. המומחה מונה נתונים שנדרשים להשלמת חוות הדעת, וביניהם קידוחי ניסיון בתחתית הבריכות והסוללות, מפות מדידה ושרטוט חתכי הסוללות, סקר כימי פיזי של החומרים מהם הבריכות בנויות והוצאת נתונים לרבות, רגישות הסוללה לנוזל החומצי שבבריכות ועוד.

268. כדי למנוע קריסות עתידיות, נדרשת הערכת סיכונים מקצועית, לגבי הסוללה והסכר והפסקה של בניית הסוללות מפוספוגבס.

269. לגבי העתיד, לדעת המומחה ניתן למנוע נזקים נוספים מאזור הבריכה, אם הסכר והסוללה יבנו מחדש בהתאם לתכנון הנדסי ראוי לפני הגשמים הבאים.

270. לסיכום, להערכתו של אינג' גורן, פריצת בריכת הגבס היא תוצאה של תכנון הנדסי לקוי, שאינו מתחשב בסוג החומר ממנו בנויות הסוללות (פוספוגבס) ובעומק הנוזל בבריכות. בנוסף, לשיטפון ששטף את הנחל, תרם לדעתו, תכנון הנדסי לקוי של הסכר שהיה אמור להגן על נחל אשלים במקרה דליפה, אשר נפרץ, כיוון שלא היה מעוגן בסלע.

פרק ד - פניות המבקשים למשיבות ואל המשרד להגנת הסביבה

טרם הגשת התביעה

271. ביום 4.7.2017 פנו המבקשים במכתב התראה ראשון למשיבה 1 ולבעלי התפקידים בה. במכתבם ביקשו המבקשים כי המשיבה 1 תנקוט בכל האמצעים העומדים לרשותה על מנת לסלק את הזיהום שנוצר וכן תפעל למנוע אירועים דומים בעתיד.

272. כמו כן באותו תאריך פנו המבקשים למשרד להגנת הסביבה על מנת לקבל את עמדתו על התנהלות המשיבות – כן ביקשו המבקשים הבהרות ומידע מאת המשרד לרבות אמצעי אכיפה, ככל שננקטו כאלה כנגד המשיבות.

273. במכתבם למשיבות ולמשרד להגנת הסביבה ביקשו המבקשים לקבל מסמכים שונים אשר בידי המשיבה 1 לרבות רישיון העסק והיתר הבניה, ככל שניתן היתר, לבניית הבריכה שנפרצה, וכן לקבל הבהרות רבות בנוגע להתנהלות המשיבה, לרבות:

א. מדוע בריכות הפסולת מוקמו באגן ניקוז של נחל אשלים? נבקש בהקשר זה העתק של כל רישיון עסק / היתר רעלים / רישיון רעלים / היתרי הזרמה וכיו"ב הקשורים בבריכות הפסולת.

ב. האם הוכנו מסמכים סביבתיים במסגרת הבדיקות למתן רישיון עסק והיתר רעלים? האם ישנם סקרי קרקע היסטוריים?

ג. האם נוטרו באופן קבוע השפעות סביבתיות של הבריכות? ככל שבוצע ניטור, נבקש את העתק דוחות הניטור וכן העתק של מסמך המלמד על מדיניות הניטור.

ד. האם המשרד להגנת הסביבה הציב לחברה דרישות שימזערו את הנזק כשסיכון כמו זה שאירע מתמש?

ה. האם נערכו בעבר שימועים או בירורים לחברה בקשר עם סכנות בטיחותיות מפעילותה? ככל שכן אנא העבירו את ההחלטות שהתקבלו בדיונים אלו.

ו. האם נדרש מהמפעל לעמוד בסטנדרטים מחמירים?

ז. האם הוכנו תוכנית חירום / נהלי בטיחות למצבים מסוג זה? האם החברה פעלה על פי תוכניות החירום. ככל שישנן תוכניות כאמור – נבקש את העתקן. עוד נבקש את העתק יומן הפעילות של החברה במועד הרלבנטי.

ח. האם נערכו בדיקות / ניתנו חוות דעת על ידי חברות ואו מומחים חיצוניים לחברה? ככל שכן, אנא העבירו העתקי הבדיקות / חוות הדעת.

ט. האם הושלמה תוכנית האב לטיפול בשפכים? ככל שכן - האם החברה פעלה בהתאם לתוכנית האב?

י. האם גובשה תוכנית רב שנתית לטיפול בזיהומי קרקע מדלקים ושמנים? האם התוכנית יושמה?

- יא. לכמה זמן נחסם כביש 90 בעקבות קריסת הבריכה?
- יב. מהו ההרכב הכימי של החומר שדלף וזרם לנחל?
- יג. האם זרמו בנחל חומרים רדיואקטיביים? האם נערכו בדיקות לנוכחות חומרים רדיואקטיביים לאורך הנחל ובכביש שהשפכים החומצתיים זרמו עליו?
- יד. אלו מתכות כבדות זרמו במים?
- טו. כיצד הוגדרה רמת הסיכון של הבריכות?
- טז. האם נעשתה במשך השנים בחינה רציפה של אטימות ועמידות הברכות וניטור חלחול חומרים רעילים מהברכות לקרקע ולמי התהום?
- יז. מאיזה חומרים עשוי הדיפון של הבריכות?
- יח. ממסמך המדיניות של המשרד לטיפול בפסולת השוטפת ממפעלי ייצור חומצה זרחתית, מאפריל 2014, עולה כי המשרד היה מודע לסיכון בכך שהחומצה הזרחתית אינה מוטמנת באתרים ייעודיים. מה הצעדים שנקטו להבטיח את שיפור ניצולת תהליך הייצור במפעל כדי להפחית את כמות המזהמים? על פי נייר המדיניות, אתרי ההטמנה היו אמורים להיות מוכנים כבר באפריל 2017. האם האתרים מוכנים וסילוק הפסולת נעשה רק אליהם?
- יט. כמה זמן לאחר האירוע התקבלו הדיווחים בחברה? ואילו פעולות ננקטו בסמוך לדיווח?
- כ. כמה זמן לאחר האירוע הועברו דיווחים אודותיו לרשויות? נבקש העתק מהדיווחים האמורים.

• **העתק מכתבי המבקשים מיום 4.7.2017 מצ"ב כנספח 23 א' ו- 23 ב' בהתאמה**

274. המשיבים סרבו להיענות לבקשת המבקשים וביום 16.7.17 שלחו מכתב בו טענו כי מכתב המבקשים סתמי, שכן לא צוינו זהות המבקשים וכי הם מנועים להעביר מסמכים לאור קיומה של חקירה.

• **העתק מכתב המשיבים מיום 16.7.17 מצ"ב כנספח 24**

275. ביום 30.7.17 פנו המבקשים לב"כ המשיבים בשנית וציינו למעלה מהצורך את חלק משמות התובעים. כן ציינו המבקשים כי טענה לחיסיון של חקירה לא יכולה לעמוד כאשר מרבית המסמכים המדוברים הינם מסמכים פומביים אשר אמורים להיות פתוחים לציבור בכל עת. המבקשים העניקו למשיבות ארכה נוספת על מנת להתייחס למכתבם וציינו כי במידה ולא תנתן תשובה מספקת הם יאלצו לפנות להליכים משפטיים.

• **העתק מכתב המבקשים מיום 30.7.17 מצ"ב כנספח 25**

276. בנוסף ביום 3.8.2017 לאחר שעבר כחודש מעת הפניה הראשונה ולאחר שהמבקשים ובאי כוחם הצליחו לאתר חלק מהמסמכים הנדרשים ממקורות אחרים ולאחר ביקורים בשטח וישיבות רבות עם המבקשים הוציאו המבקשים ובאי כוחם מכתב נוסף בו עמדו לא רק על אירוע פריצת הבריכה אלא גם על המפגע הסביבתי החמור שיוצרים הרי הפוספוגבס

המושלכים ונבנים בשטחי המפעל ומהווים חומר מסוכן ומפגע סביבתי חמור, לאור הרדיואקטיביות של הפוספוגבס והמתכות הכבדות המצויות בו. זאת בנוסף למפגעי הריח החמורים שיוצרות בריכות הגבס לתושבי האיזור. במכתבם ביקשו המבקשים לדעת האם למשיבות תכנית לסילוק הפסולת ובמידה ולא כיצד הן מתכוונות לטפל במפגע חמור זה.

• **העתק מכתב המבקשים מיום 3.8.17 מצ"ב כנספח 26**

277. ביום 10.8.17 התקבלה תגובה מתנערת ולקונית של המשיבות.

• **מכתב המשיבות מיום 10.8.17 מצ"ב כנספח 27**

278. כמו כן ביום 16.7.2017 פנו המבקשים לרשות המים בבקשת חופש מידע בה ביקשו לקבל מידע בדבר היתרים ורישיונות שנתנו לרותם אמפרט או כאלו שנתנו לגורמים אחרים, אך קשורים למפעל, תכתובות הקשורות לזיהום, שחלחל למי התהום מבריכות הגבס ומסמכים שנשלחו בעקבות קריסת בריכת הגבס, וכן נתוני ניטור ואנליזות כימיות של המים בבריכות ובמי התהום ונתונים ודו"חות הידרולוגיים במישור רותם.

279. בו ביום, פנו המבקשים בבקשת חופש מידע גם לרשות הטבע והגנים. המבקשים בקשו לקבל מידע לגבי סקרי טבע וספירות בעלי חיים שנעשו באזור נחל אשלים וכן הערכה לגבי מספר המטיילים בנחל בשנים האחרונות, וכן מסמכים ונתוני ניטור שנאספו בעקבות האירוע.

280. עוד באותו יום, פנו המבקשים בבקשת חופש מידע נוספת גם למשרד להגנת הסביבה, בה התבקשו הנתונים שלא הועברו למבקשים בעקבות הפניה הראשונה, שלא נענתה.

281. ועוד באותו יום, פנו המבקשים גם למועצה האזורית תמר בדרישה לקבל את התנאים הסביבתיים של רישיון העסק והיתרי הבנייה של המשיבות.

282. הן רשות המים, הן רשות הטבע והגנים והן המשרד להגנת הסביבה, לא מסרו את תגובתם לבקשות חופש המידע, אף שחלפו 30 יום מהגשתם והמבקשים המתינו למועד זה כדי לקבל את המסמכים.

283. אשר למועצה האזורית תמר, בתחילה נטען בעל פה בפני המבקשים כי המועצה מנועה למסור את החומרים בשל חקירה. למבקשים לא ברור מדוע חקירה יכולה למנוע מסירת מידע ציבורי כאשר מידע זה, דוגמת תיק הבניין והיתרי הבניה שבתוכו, אף אמור להופיע באתר האינטרנט של המועצה ובכוונתם להגיש עתירת חופש מידע בנדון ועם קבלת החומר יבקשו המבקשים לצרפו ואף לתקן את הבקשה לאישור ככל שידרש וזאת לפי הלכת אינסלר. בהמשך, ובסמוך לפני הגשת התובענה, נשלח למבקשים מכתב תשובה לקוני, אשר אינו כולל את החומרים שהתבקשו ואשר מחויבים במסירה על פי דין.

284. לפי הלכת אינסלר לכשיתקבלו מסמכים יבקשו המבקשים לצרפם לבקשה לאישור.

- מכתב בקשת המידע לרשות המים, למשרד להגנת הסביבה, לרשות הטבע והגנים ולמועצה האזורית תמר מיום 16.7.17 מצ"ב כנספח 28א', 28ב', 28ג', ו28-ד' בהתאמה
- מכתב תשובה של המועצה האזורית תמר מיום 15.8.17 מצ"ב כנספח 28-ה'.

פרק ה - הטיעון המשפטי

ה.1. תובענות ייצוגיות בתחום הגנה על הסביבה

285. לתובענות ייצוגיות בתחום איכות הסביבה מקום חשוב במאמץ להגן על איכות סביבה ראויה.

286. תפקידו של בית המשפט בכל הנוגע לשמירה על הסביבה, ועל זכות האדם לסביבה נאותה הודגש בשנים האחרונות בשורה של פסקי דין (ר' למשל: ע"א 8116/99 אדם טבע ודין - אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה שומרון, פ"ד נה(5) 196, 210 (2001); ע"מ 2273/03 אי התכלת שותפות כללית נ' החברה להגנת הטבע (7.12.06)).

287. בבג"ץ 4128/02 אדם טבע ודין - אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' ראש ממשלת ישראל, פ"ד נח(3) 503 (2004), הבהיר, בין היתר כב' הנשיא ברק כך:

"האדם הוא חלק מסביבתו. הוא מקיים עם סביבתו יחסי גומלין. הוא משפיע על סביבתו והוא מושפע ממנה. הקרקע, המים, האוויר הם היסודות לקיום האנושי.... הם הבסיס לקיום הפיזי. הם הבסיס לקיום הרוחני. איכות החיים נקבעת על-פי איכות הסביבה. אם לא נשמור על הסביבה, הסביבה לא תשמור עלינו. מכאן החשיבות הרבה - לכל פרט ופרט ולחברה ככלל - בשמירה על איכותה של הסביבה שבה מתנהלים חיינו..." (שם, עמ' 13-512)

288. בדומה, הבהיר בית המשפט העליון, את חשיבות יישומו של עקרון "המזהם משלם", עקרון העומד גם בבסיס תובענה זו. ר' בג"ץ 1756/10 עיריית חולון נ' שר הפנים (2.1.13):

"החקיקה הסביבתית החדשה מושתתת כולה על עיקרון מאחד חשוב של צדק סביבתי, המטיל את מימון הטיפול והמחזור של פסולת על יצרניה.... שהתכליות המגולמות ביסוד העיקרון של "המזהם משלם" מתקיימות גם בעניין סילוק פסולת המפעל. בין תכליות אלה ניתן למנות שתיים מרכזיות: האחת - השגת צדק חברתי לפיו הגורם המזהם הוא שישא בעלויות הטיפול בזיהום, ולא כלל החברה.... השנייה - השגת התייעלות סביבתית באמצעות חיוב הגורם המזהם להפנים את עלויות הזיהום... הפנמה כאמור תגרום לכך שהמזהם יפחית את ייצור הזיהום עד למינימום הכלכלי האפשרי מבחינתו.... בעולם ללא אגרת פינוי פסולת, אדישות המפעלים לכמות הפסולת שהם מייצרים היא לכאורה רציונלית לחלוטין מבחינה כלכלית".

289. על חשיבותה ותפקידה של התובענה הייצוגית בגין זיהומים סביבתיים עמד דר' בעז שנור בספרו "תביעות נזיקין סביבתיות, נבו הוצאה לאור, 2011, (עמ' 29):

"חוקים מינהליים הצליחו להפחית את זיהומי האוויר שאליהם אנו נחשפים; להקטין את כמות המזהמים בנהרות.... ובאופן כללי להפחית את הפגיעה שנגרמת לסביבה מפעילות האדם. עם זאת מאז תחילת שנות

התשעים הולכת ומתפתחת ההכרה בהיותם של הכלים המסורתיים שמעמידים דיני איכות הסביבה לא מספיקים לצורך התמודדות עם הבעיות הסביבתיות שהאדם יוצר. הגידול במספר הזיהומים הסביבתיים, הגברת המודעות לסכנות הנובעות מהם, ההכרה במגבלות המשפט המינהלי, עם הצורך לפצות את מי שנפגעו מחשש לזיהומים סביבתיים – כל אלו הביאו לעלייתם מחדש של דיני הנזיקין ככלי משמעותי לטיפול בבעיות הסביבה, בארץ ובעולם. בעשור האחרון, ובעיקר מאז חקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו-2006, אנו עדים להגשת מספר גדל והולך של תביעות נזיקיות אשר עוסקות בנזקים הנגרמים מזיהומים סביבתיים".

וכן –

"יתרון מרכזי של תובענה ייצוגית הוא החיסכון העצום בעלויות אשר נובע מכך שתובענה אחת עשויה להחליף אלפי תביעות קטנות פרטניות. חיסכון זה יתבטא הן אצל התובעים, הן במערכת מתי המשפט והן אצל הנתבעים. התוצאה המעשית של החיסכון לתובעים היא שתביעות בגין נזקים שלא היו מוגשות כתביעות בודדות בגלל העלות הגבוהה של ניהול התביעה יחסית לערכה הכספי, יהיה אפשר להגישן עתה בשל ערכה הכספי המצרפי הגבוה של התביעה לעומת עלות ניהול תביעה שלא תעלה בהרבה ובשל היתרון לגודל שיש לניהול אחת מצרפית..." (שם, עמ' 501).

290. גם כבי' השופט עמית הבהיר, ב-רע"פ 8487/11 חברת נמלי ישראל – פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל – המשרד להגנת הסביבה (23.10.12), כך :

"מאחר שבשיקולי רווח וחסכון עסקי, אמצעי אפקטיבי להילחם בעבירות הנוגעות לאיכות הסביבה היא דרך כיסום של העסקים והתאגידים המזהמים באמצעים מנהליים, כגון הטלת עיצומים כספיים וחיוב בהשבת המצב לקדמותו, וכן בדרך של אכיפה אזרחית כמו תובענות המוניות או תובענות ייצוגיות..."

ה.2. הפרת חוקים על ידי המשיבה

291. במעשיה ובמחדלה של המשיבה 1, אשר תוארו בחלק העובדתי לעיל, מקימה המשיבה עילה לפי החוקים הבאים, חלק מכוח סעיפים הקיימים בחוקים עצמם, וחלק מכוח הפרת חובה חקוקה, כפי שיפורט להלן.

ה.2.א. החוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961

292. סעיף 3 לחוק קובע כי :

"לא יגרום אדם לריח חזק או בלתי סביר, מכל מקור שהוא, אם הוא מפריע, או עשוי להפריע, לאדם המצוי בקרבת מקום או לעוברים ושבים"

“כל מקום בחוק שמדובר בו על גרימת מעשה פלוני, רואים אדם כאילו גרם לאותו מעשה גם אם הוא נעשה במקום הנתון לשליטתו או לפיקוחו, או על ידי מי שנתון לשליטתו או לפיקוחו, והוא לא נקט כל האמצעים הסבירים למניעתו; הטוען כי נקט אמצעים כאמור – עליו הראיה”

294. ברי, כי המפעל נתון לשליטתם ולפיקוחם של המשיבים – החברה ונושאי המשרה בה. מעשיהם ומחדליהם של משיבים אלה, בתכנון הבריכות, בהפעלתן ובפיקוח על אלו – גרמו למפגע ריח בלתי סביר (בין יתר המפגעים להם גרמו, כמתואר לעיל ולהלן).

295. מפגע זה כאמור לא היה רק מתוחם לסביבתו הקרובה של המפעל – זרימת המים החומציים לאורך נחל אשלים, והיקוותם במאגר אשלים, גרמו למפגע ריח שהקיף אזור רחב ולאורך זמן. בין היתר הריח הורגש לאורך שבועות באזור מעבר השפכים מתחת לכביש 90.

296. ויודגש: לשון החוק נוקטת במונח **“הפריע, או עשוי היה להפריע”**, ללמדך, כי גם אם כמות האנשים שנחשפו למפגע הריח היתה מצומצמת, ואפילו לא היו אנשים כאלה כלל (באופן תיאורטי, שכן בענייננו היו גם היו) – המשיבים חבים בגין הפרת הוראת חוק מפורשת זו.

297. באופן טבעי, מפגע הריח קשה להגדרה באופן כמותי ועל כן, גם ההגדרה בחוק הינה עמומה. בדיוק בשל כך, נקבע לא אחת בפסיקה כי בכל הנוגע למפגע ריח חזק או בלתי סביר יש להסתמך על תחושותיהם הסובייקטיביות של התובעים, וכי אי קיומם של מדדים אובייקטיביים או חו"ד של מומחה לא ייפגעו בטענתם של התובעים הטוענים כי קיים ריח חזק או בלתי סביר (ור' לעניין זה בע"פ 151/84 **חברת החשמל לישראל בע"מ נ' פנחס פרשט**, פ"ד לט(3) 1).

298. קיומו של מפגע ריח נתון כאמור לפרשנויות שונות, ולמבקשים לא ידוע האם נערכו בדיקות ריח בהתאם לנהלי המשרד להגנת הסביבה. אלא שדומה שבמקרה זה אין ספק בדבר קיומו של מפגע ריח, כפי שעולה מתצהירי המבקשים, המדברים בעד עצמם.

299. וראו לעניין זה תצהירי המבקשת 8, חבצלת קפון מעין תמר, המדווחות על ריח נוראי, שמכה בנחיריה, בעת שהיא צועדת מסביב ליישוב, שמקורו כנראה במפעל המשיבה, שכן הוא אינו דומה לריח של ברום וכלור, שמקורו יכול להיות במפעלי ים המלח ועל כך שהריחות, שהחריפו במהלך השנים האחרונות, גורמים לה לטעם מתכתי ולצריבה. כך גם המבקשת 6, אורית ויין, שהתלוננה פעמים רבות למחלקה לאיכות הסביבה בבאר שבע על הריחות הפוגעים קשות באיכות חייה. ריחות שבגינם היא מקפידה מזה זמן מה להחזיק ברכבה מטפחת ולכסות בה את אפה בכל פעם שהיא נאלצת לנסוע בסמוך למפעלים בשעות הערב. המבקשת ציינה כי לאחר האירוע נמשכים הריחות החריפים ממישור רותם ואף מחמירים.

300. בהקשר זה נזכיר, כי בית המשפט דחה את הטענה, כאילו ללא בדיקה מקצועית לא ניתן לקבל טענה של ריח חזק או בלתי סביר.

301. בעניין ת"צ 11781-05-09 להט ואח' נ' כרמל כימיקלים בע"מ בית המשפט המחוזי אישר את הבקשה בעניין זיהום האוויר ומפגע הריח שנוצר בשל פעילותו של המשיב, מפעל בעתלית המייצר חומרים פלסטיים כתביעה ייצוגית וקבע כך:

"המסקנה העולה מפסיקתו של בית המשפט העליון היא: על-אף שלא נקבע בתקנות מהו "ריח חזק" או "ריח בלתי סביר", הרי שבית המשפט יכול לקבוע זאת על סמך הראיות שמובאות בפניו ולפי מבחן ה"אדם הסביר".

אשר על כן, אין לקבל את טענת המשיב כי ניתן להוכיח קיומו של "ריח חזק או בלתי סביר" רק באמצעות צוות מריחים לפי נוהל המשרד להגנת הסביבה, כפי שמציינת ד"ר ר. קולטון-שפירא בחוות דעתה"

302. בדומה, כבי השופטת שושנה אלמגור, ניתחה את הוראת חוק זו בהקשר לנטל המוטל על תובע בתובענה ייצוגית, וקבעה כך:

"את התוכן יש לצקת אל תוך הביטוי 'בלתי סביר', שמלבד סעיף 3 לחוק למניעת מפגעים ניתן למצוא אותו בכמה וכמה מחוקי המדינה, בכל מקרה ומקרה בשים לב לנסיבותיו המיוחדות ולפי השיקולים הראויים... כאשר המשימה המונחת לפני בית המשפט היא קביעת סבירותו של ריח חזק, שיקול דעתו תופס מקום נכבד יותר בהכרעה. במקרה כזה אין ביכולתו להיעזר במדד טכני-אובייקטיבי מובהק דוגמת סולם הדציבלים, שבו נמדדת עצמתו של רעש (ראו סעיף 2 לנוהל), ועל-כן שומה עליו להשתמש בכלים המשפטיים העומדים לרשותו בשביל לקבוע עד כמה הריח מטריד [...]

בשלב שבו אנו מצויים די בראיות שהוצגו לבית המשפט כדי להוכיח את קיומה של האפשרות הסבירה שתתקבל הטענה כי המשיבות הפרו את החובה הקבועה בחוק למניעת מפגעים – כלומר כי עקב דליפת האמוניה התפשט ריח בלתי סביר שהפריע או היה עלול להפריע למי שנמצאו סמוך למרכז הלוגיסטיקה. ההפרעה יכלה להתגלם בתחושת אי-נוחות או סבל ממש, גם לנוכח הוראתן המחייבת של הרשויות על הסתגרות בבתים והאיסור שהטילו על הנמצאים בקרבת מקום לאוורר את בתיהם. אין ספק כי הוראותיו של חוק למניעת מפגעים נועדו לטובת חברי הקבוצה, לפי פירושן הנכון. אחת התכליות שלהן היא להגן על אוכלוסייה המתגוררת קרוב למתקן, דוגמת בית חרושת או דומים לו, שבו משתמשים בחומרים מסוכנים ובכאלה שעלולים לזהם את האוויר".

(ת"צ (ת"א) 44000-06-12 חדאד נ' אסם השקעות בע"מ (13.11.2014)).

303. לפיכך, אין ספק כי אף ללא בדיקות מקצועיות, יש בהצהרותיהם של המבקשים כדי להקים עילת תביעה כנגד המשיב גם לעניין הפרת החוק למפגעים סביבתיים בגין גרימת ריח חזק ובלתי סביר.

304. הנה אפוא, המשיב הפר את החוק למניעת מפגעים, שהפרתו עולה כדי מטרד ליחיד (ס' 13 לחוק למניעת מפגעים).

305. יצויין כי סעיף 73 לפקודת הנזיקין קובע כי :

”נעשה מעשה או מחדל בניגוד להוראות לפי חוק זה ממקרקעין, רואים את המחזיק במקרקעין או מי שהמקרקעין נתונים לשליטתו או לפיקוחו כאילו הוא עשה את המעשה או המחדל, זולת אם הוכיח כי עשה כל שניתן למניעת ביצועו.”

306. כך שגם אם יטענו המשיבים כי השטח אינו בבעלותן הרי שהמקרקעין בהם עבר הצינור היו בשליטתם ובפיקוחם והיה עליהם למנוע את הזיהום.

307. הפרת החוק למניעת מפגעים דינה כדין מטרד ליחיד כהגדרתה בפקודת הנזיקין. לפירוט האופן בו גרמו המשיבות למפגע ריח חזק ובלתי סביר, ר' להלן סעיף הפרת מטרד ליחיד.

ה.2.ב. חוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992

308. סעיף 1 לחוק מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992 (להלן: חוק מפגעים סביבתיים), מגדיר מפגע סביבתי כך :

”מפגע סביבתי” – זיהום אוויר, רעש, ריח, זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום על ידי חומרים מסוכנים, זיהום על ידי קרינה, פגיעה בסביבה החופית, מפגע אסבסט, והכל כשהם בניגוד לחיקוק, לצו, לתכנית, לרשיון עסק או לכל היתר או רשיון אחר, או שיש בהם פגיעה בבריאותו של אדם או גרימת סבל ממשי לאדם; לענין זה “תכנית” – כהגדרתה בחוק התכנון והבניה, תשכ”ה-1965”

309. אירוע קריסת הבריקה יצר מספר סוגים של מפגעים סביבתיים כהגדרתם בחוק וביניהם זיהום אוויר, ריח, זיהום מים, זיהום על ידי פסולת, זיהום ע”י חומרים מסוכנים, וזאת תוך הפרת החקיקה ו/או התקינה הרלוונטית – חוק אוויר נקי, חוק המים והתקנות מכוחו, כמו גם הפרת רישיון העסק, והכל כפי שיפורט להלן בפרק הפרת חובה חקוקה.

310. גם מבלי שתוכח הפרת החוקים והתקנות (למעלה מן הדרוש, מאחר והפרות אלו יפורטו להלן) – הרי כפי שעולה מן החלק העובדתי, מעשי ומחדלי המשיבות גרמו סבל ממשי לתושבי האזור ולציבור המטיילים בו ומכאן שהופר חוק מפגעים סביבתיים.

311. ס' 4 לחוק קובע :

”בתובענה נגד גורם המפגע לפי חוק זה, אין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מצידו”

312. טענת הרשלנות תבואר ותבוסס בהמשך. אך גם בהעדר ביסוס לטענת הרשלנות, המשיבות חבות מכוח הפרת סעיף 4 לחוק אף אם לא הייתה כל רשלנות מצדן.

313. בנוסף, לפי סעיף 2 לחוק:

ניתן ליתן "לבקשת מי שנפגע או עלול להיפגע ממפגע סביבתי" צו שעניינו:

"(1) להימנע מהמעשה הגורם או העומד לגרום למפגע הסביבתי, או

להפסיק לעשותו;

(2) לתקן את המעוות או להחזיר את המצב לקדמותו עובר להיווצרות

המפגע הסביבתי (להלן - תיקון המעוות);

(3) לעשות ככל הדרוש כדי למנוע הישנותו של המפגע הסביבתי."

314. קרי, בכדי להעניק את הצו אין צורך כי המפגע יתממש, אלא די אם רק עלולה להיות פגיעה. על אחת כמה וכמה נכון הדבר, כאשר כבר אירעה פגיעה חמורה, כבענייננו.

315. **זיהום אוויר:** עם אירוע הקריסה השתחררו לאוויר מיני כימיקלים מסוכנים. כימיקלים אלה, הורגשו היטב על ידי תושבי האזור והמטיילים (בעת האירוע ובימים שלאחריו), בדמות צריבה בקנה הנשימה ובעיניים (אותם חוו היטב אף ב"כ המבקשים בעת שהותם באזור). בכך, גרמו המשיבים, למפגע סביבתי של זיהום אוויר.

316. **ריח:** כפי שפורט לעיל, וכפי שהעידו המבקשות 6 ו-8, בסמוך לאחר אירוע הקריסה, השתחרר לאוויר ריח חומצתי חזק, אשר הורגש היטב על ידי תושבי האזור והמבקרים בו, ואף נותר בעצימות נמוכה יותר בימים העוקבים. ריח זה, גרם לתחושת צריבה בקנה הנשימה עם הרחתו. בכך, גרמו המשיבים, למפגע סביבתי של ריח.

317. **זיהום מים:** עם הקריסה זרמו מי בריכות הגבס לנחל אשלים וממנו למאגר אשלים. המים החומצתיים שהכילו מתכות כבדות וחמרים רדיואקטיביים גרמו למפגע סביבתי של זיהום מים בשניים: הן בכך שחלחלו למי התהום וזיהמו אותם; והן בכך, שהחומרים המסוכנים והמזהמים נספגו בקרקעית הנחל והמאגר, ועל דפנותיו, ועל כן ברגע בו הנחל יישטף בחורפים הבאים בשטפונות ומאגר אשלים יתמלא, יזוהמו המים (וראו חוות הדעת האקולוגית והסביבתית המצורפת לבקשה ופרסומים של רשות הטבע והגנים והמשרד להגנת הסביבה המפורטים בפרק העובדתי).

318. **זיהום על ידי פסולת:** זיהום על ידי פסולת מוגדר בחוק כדלקמן:

"השלכה של חומר מוצק, מוצק בחלקו, נוזל, או גז במכל, במקום שלא נועד לכך על-פי החוק; לענין זה "השלכה" - לרבות זריקה, שפיכה, נטישה, השארה, או גרם לכלוך באופן אחר."

319. אין חולק כי זרימת מי בריכות הגבס המזוהמים בנחל, הינה בגדר זיהום על ידי פסולת דהיינו השלכת חומרים נוזליים במקום שלא נועד לכך על פי החוק (וממילא גם על פי התב"עות החלות על המקום, ור' לעניין זה חוות דעת המומחה של גב' רוני בריל).

320. מלבד פגיעה באדם, במטיילים והסיכון לבריאות הציבור כתוצאה מהפסולת שהוזרמה לנחל, נגרם גם נזק לערכי החי והצומח, כפי שיפורט להלן, בהתייחס לזיהום על ידי חומרים מסוכנים, לרבות (ומבלי למצות) פגיעה בבעלי החיים ששתו מהמים המזוהמים, פגיעה

בצמחים שנשטפו ומתו מהמגע במים מזוהמים, ופגיעה בצמחים שיצמחו לאורך הנחל ויספגו מתכות רעילות מהקרקע המזוהמת וייפגעו ממי השטפונות שיזרמו בנחל בעתיד ויזדהמו מהמתכות הכבדות שנספגו בקרקע.

321. בנוסף כזיהום עצמאי וכפי שתואר לעיל בפרוטרוט ובחוות דעתה של המומחית בריל, דו"ח המכון הגיאולוגי משנת 2015 מדבר על כ- 50 מיליון טון פוספוגבס אשר מצויים בהרים ברחבי המפעל), שעל פי תקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת חומרים מסוכנים) הן בגדר פסולת מסוכנת ועל פי תקנות חומרים מסוכנים (סילוק פסולת רדיואקטיבית) - התשס"ב 2002, הן פסולת רדיואקטיבית.

322. הררי הפוספוגבס, הם בהיקף של לפחות פי 2.5 מחירייה, ולא ניתן להשתמש בהם בגלל המזהמים בתוכם והרדיואקטיביות הגבוהה יחסית אשר על כן הם מהווים מפגע סביבתי וגורמים לזיהום על ידי פסולת וכן זיהום על ידי חומרים מסוכנים.

323. **זיהום על ידי חומרים מסוכנים**: לעניין הגדרתם של "חומרים מסוכנים", החוק מפנה ל"צו הפיקוח על מצרכים ושירותים (שירותי הובלה ושירותי גרורים) התשל"ט-1978", שבוטל באמצעות "צו הפיקוח על מצרכים ושירותים (שירותי הובלה ושירותי גרורים) (ביטול) התשס"א-2011" (פורסם בק"ת 6088, מיום 19.2.2001).

324. בהתאם לחוק הפרשנות, בהעדר הגדרה מתאימה, יש לפנות למקור חקיקה וההסדר הקרוב ביותר, ולפיכך נפנה להגדרת חומר מסוכן בחוק חומרים מסוכנים התשנ"ג-1993 (להלן חוק החומרים המסוכנים).

325. החומרים שזרמו הינם "חומר מסוכן" כהגדרתו בחוק החומרים המסוכנים. "חומר מסוכן" מוגדר בחוק כך: "חומר מסוכן" – רעל או כימיקל מזיק;

326. "רעל" מוגדר בחוק החומרים המסוכנים כך: "כל חומר מן החומרים המפורטים בתוספת השנייה, בין בצורתו הפשוטה ובין מעורב או ממוזג בחומרים אחרים".

327. חלק מהחומרים שזרמו בנחל אשלים, מהווים חומרים מזיקים כהגדרתם בתוספת השנייה. כך: "תחמוצות וחומצות של זרחן" (פרט 172 לתוספת השנייה), חומצה פלואורוצורית ומלחיה (פריט 82 לתוספת השנייה) וחמצה גופרתית ותולדותיה (פרט 197 בתוספת השנייה).

328. מכאן, שאירוע קריסת הבריכה נשוא תובענה זו, הינו בגדר "זיהום על ידי חומרים מסוכנים" כהגדרתו בחוק למניעת מפגעים (תביעות אזרחיות) התשנ"ב-1992.

329. מלבד המפגע, המטרד והסיכון שיצר הזיהום לאדם – תושבי האזור וכל ציבור המטיילים והמבקרים במקום – הוא גרם לפגיעה קשה בערכי טבע מוגנים, וזאת בניגוד לאמור בחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, תשנ"ח-1998, כמפורט להלן.

ה.2.ג. הפרת חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, תשנ"ח-1998 כתוצאה מזיהום על ידי חומרים מסוכנים וזיהום על ידי פסולת

330. חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, תשנ"ח-1998 (להלן: חוק גנים ושמורות) הוא החוק המרכזי המעניק הגנה לערכי הטבע והנוף בישראל.

331. הגלישה המסיבית של נוזלי בריכת הגבס מס' 3 אל נחל אשלים הפרה את חוק גנים ושמורות וגרמה לפגיעה בשני ההיבטים העיקריים המוסדרים בחוק:

- הגנה על שטחים מוגנים, המוגדרים כגן לאומי או כשמורת טבע.
- הגנה על ערכי טבע מוגנים, באשר הם נמצאים (גם כאשר הינם מצויים מחוץ לתחומי שטח מוגן).

332. חוק גנים ושמורות מגדיר שמורת טבע כדלקמן:

"שמורת טבע – שטח שבו נשמרים חי, צומח, דומם, קרקע, מערות, מים או נוף, שיש בהם ענין מדעי או חינוכי, מפני שינויים בלתי רצויים במראם, בהרכבם הביולוגי או במהלך התפתחותם, ואשר שר הפנים הכריז עליו, בהתאם להוראות סעיף 22, שהוא שמורת טבע"

333. שמורת טבע מדבר יהודה, הוכרזה בהתאם להוראות סעיף 22 לחוק, בהתאם לתכנית מתאר תמר 10/02/10 והכרזתה פורסמה ברשומות, ק"ת 6228 מיום 20.2.2003.

334. הוראות החוק מלמדות על רמת ההגנה הגבוהה שביקש המחוקק להעניק לשטחים שהוכרו כשמורת טבע או כגן לאומי. במידרג השטחים בישראל, אלו השטחים שתפקידם ויעדם הוא להגן על מכמני הטבע והנוף לטובת הסביבה והאדם, ואיסור הפגיעה בהם הוא רחב ומקיף, ונועד לשמר שטחים אלו כטבעם.

335. בהתאם, ס' 30 לחוק עוסק בפעולות אסורות בגנים לאומיים ושמורות טבע. ס"ק 30 (ד) קובע כך:

"לא יבצע אדם פעולה המהווה או העלולה להוות פגיעה בשמורת טבע או בגן לאומי, אלא בהיתר בכתב מאת המנהל; לעניין זה, "פגיעה" – לרבות השמדה, השחתה, הריסה, שבירה, חבלה, כתיבה, ציור או חריטה במקרקעין, הצבת שלט, גרימת נזק לבעל חיים או הטרדתו, רעייה, כריתה, קטיפה, נטילה, שינוי צורה או תנוחה טבעית של חי, צומח או דומם, או הפרעה לריבויים ולהמשך התפתחותם הטבעי, שינוי של פני הקרקע, כולל חפירה, הקמת מבנה או מיתקן, או הכנסת חומר זר, וכן לרבות השלכת פסולת או השארתה"

336. אין חולק כי הנוזלים המסוכנים והחומציים שזרמו בשמורה, בתוך נחל אשלים גרמו נזק שהוא בגדר "פגיעה" בשמורה, פגיעה שנעשתה כמובן ללא היתר, וראו לעניין זה חוות הדעת האקולוגית המצורפת לבקשה. אין חולק שמדובר בפגיעה קשה בבעלי החיים ובצומח בשמורה, כמו גם פגיעה בדומם, בסלעים ובקרקע שנאכלו על ידי החומצה והושקעו בהם

מתכות רעילות. מתכות אלו צפויות להמשיך ולפגוע בשמורה כשתתמוססנה בחורף, במי השטפונות וכשיקלטו בצמחים שיצליחו לנבוט ולצמוח בנחל הפגוע בעתיד.

337. פגיעה נוספת, נעשתה בערכי טבע מוגנים, תוך הפרה של סעיף 33 לחוק גנים ושמורות. ערך טבע מוגן מוגדר בסעיף כד:

”ערך טבע מוגן – ערך טבע, שלדעת השר יש ערך בשמירתו או סכנה להכחדתו, והוא הכריז עליו, בהתאם להוראות סעיף 33, כערך טבע מוגן”

ס”ק (ג) קובע כד:

”לא יפגע אדם בערך טבע מוגן, אלא בהיתר כללי או מיוחד מאת המנהל”.

וס”ק (ה) קובע –

”בסעיף זה - פגיעה – לרבות השמדה, הריסה, שבירה, חבלה, קטיפה, עקירה, נטילה, שלייה, הרעלה, שינויה של צורה או של תנוחה טבעית של ערך טבע או הפרעה למהלך התפתחותו הטבעית, לרבייתו או לשמירתו”

338. רשימת ערכי הטבע המוגנים מצויה ב”אכרזת גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (ערכי טבע מוגנים) התשס”ה- 2005, ק”ת 6369 מיום 15.2.2005, תיקון ק”ת 6770 מיום 31.3.2009. מידת הפגיעה במיני החי והצומח המוגנים מפורטת בהרחבה בחוות הדעת האקולוגית של ד”ר אורי שיינס וגבי יעל אולק.

339. בין היתר, תוך מספר ימים מיום האירוע, הזיהום חלחל, מתוך מאגר אשלים, אל בית הגידול הייחודי של מאגר מי תהום הצמוד אליו. מאגר מי התהום התפתח בשטח מחצבה נטושה של מפעלי ים המלח, שבתוכה עלו מי תהום, הנשמרים בו כל השנה. הוא מאכלס המוני ציפורים, בין היתר ממינים נדירים וייחודיים, ומושך אליו יונקים, כמו קרקלים, שועלים וצבועים ואוכלוסייה ייחודית ומבודדת של חזירי בר. הזיהום שחדר למאגר ייבש את הצמחייה בחלק הצמוד למאגר אשלים ופגע פגיעה, שהיקפה עדיין לא ברור, בבית הגידול הייחודי על ערכי הטבע המוגנים שבו, תוך פגיעה בחוק.

ה.2.ד. חוק אוויר נקי, התשס”ח-2008

340. מטרתו של חוק אוויר נקי (ס’ 1) היא:

”להביא לשיפור של איכות האוויר וכן למנוע ולצמצם את זיהום האוויר... בהתאם לעיקרון הזהירות המונעת, והכל לשם הגנה על חיי אדם, בריאותם ואיכות חייהם של בני אדם ולשם הגנה על הסביבה, לרבות משאבי טבע, המערכות האקולוגיות והמגוון הביולוגי, למען הציבור ולמען הדורות הבאים....”

341. מנוסחה של מטרת החוק ניתן ללמוד כי הוא מבוסס על עיקרון הזהירות המונעת, לפיו יש לנקוט בפעולות למניעת זיהום אוויר, גם בהעדר ראיות מדעיות לקיומו של נזק או סכנה, באופן שדי גם בחשש לנזק או לסכנה לציבור או לסביבה בכדי לנקוט פעולות כאמור. ועוד - מטרתו של החוק היא להגן הן על האדם והן על המגוון הביולוגי.

342. ס' 3 לחוק קובע:

**“(א) לא יגרום אדם לזיהום אוויר חזק או בלתי סביר
(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) יראו זיהום אוויר כחזק או
בלתי סביר, בין השאר, כל אחד מאלה:
(1) חריגה מערכי סביבה שנקבעו לפי סעיף 6(א)(2);
(2) פליטת מזהם לאוויר בניגוד להוראות חוק זה”**

343. סעיף 6(א) קובע כי השר יקבע ערכים מרביים לנוכחותם של מזהמים באוויר, המנויים בתוספת הראשונה.

344. תקנות אוויר נקי (ערכי איכות אוויר) (הוראת שעה) התשע"א-2011 מפרטות את ערכי הסביבה, היעד וההתרעה למזהמים שונים, ואולם, בס"ק 3(ב) לחוק אוויר נקי, לפיו חריגה מערכי הסביבה, אין בהם כדי לפגוע בכלליות האמור בס"ק 3(א) הקובע איסור כללי לגרום לזיהום אוויר חזק או בלתי סביר.

345. המבקשים פנו בבקשה לקבל את תוצאות הניטורים, על מנת לבדוק ולבחון, האם קיימות בשטח חריגות בערכים של חלק מהמזהמים, ואולם, תוצאות כאמור, לא נמסרו עד למועד כתיבת שורות אלה.

346. עם זאת, כאמור, גם אם יתברר כי הערכים עודם מצויים בתחום שאינו חריג, גם אז, עברו המשיבים על האיסור הכללי, לשחרר חומרים מזהמים לחלל האוויר ובאופן בלתי סביר, בייחוד כאשר המבקשות 6 ו-8 מתארות באופן ברור כי הן מריחים ביום יום ריחות רעים ותחושת צריבות ממפעלי המשיבות, ריחות השונים באופיים מריח ברום וכלור, כך שבהחלט ניתן לייחס ריחות אלו לחברת רותם אמפרט.

347. כמו כן עד לקבלת החומרים מהמשיבות ומאת המשרד להגנת הסביבה מופנה בית המשפט הנכבד לדיון שהתקיים בועדה המחוזית לתכנון ובנייה ביום 26.6.2017, רק 4 ימים לפני האירוע, בענין הקמת מכל אמוניה במישור רותם. בדיון זה ציינה נציגת המשרד להגנת הסביבה כי כיום נמדדות חריגות מערכים שעתיים עד לחריגה של 23% מעבר לתקן השעתי, כדלקמן:

“אני רוצה לדבר עכשיו משהו לגבי המתקנים. בוצע סקר איכות אוויר, ממצאי מודל לפיזור לתחמוצות חנקן שהוצגו על ידי עורכי התסקיר, מציג כי קיימת עמידה ערך סביבה חצי שעותי וערך סביבה יממתי של תחמוצות חנקן, אבל מהפעילות של המפעלים שפועלים היום במישור רותם, לפי

המודל, יש חריגות, החריגות נמצאות מול מסוף צפע ובאזור מתקן 42 במפעל רותם אמפרט.

צריך לציין שערך היעד הזה הוא ערך נמוך מאוד ואף נמוך מערך יעד עבור חנקן דו חמצני. לגבי ריכוזי חנקן דו חמצני שהוצג על ידי עורכי התסקיר מציגים כי קיימת עמידה בערכי סביבה וערכי יעד שנתיים. אבל יש מתקבלות לפי המודל חריגות במצב הקיים זאת אומרת שוב מהמפעלים הקיימים באזור התעשייה, מערך סביבה שעתיד. החריגה המירבית שמתקבל בסביבה של מפעל רותם אמפרט מהווה 23% מערך סביבה שעתיד.

• **עמודים רלוונטיים מדיון הוועדה המחוזית מיום 26.6.2017 מצ"ב כנספח 29**

348. ס' 70 לחוק אוויר נקי קובע כי "מעשה או מחדל בניגוד להוראות לפי חוק זה, הם עוולה אזרחית, והוראות פקודת הנזיקין (נוסח חדש) יחולו עליהם, בכפוף להוראות חוק זה". מכאן שזיהום האוויר שיצרה המשיבה מקים עילת תביעה אזרחית כנגדה.

ה.2.ה. מטרה ליחיד לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש] - המוגדר בסעיף 44 לפקודת הנזיקין

349. המשיבה גרמה למטרד ליחיד. סעיף 44 לפקודת הנזיקין קובע כי:

"(א) מיטרד ליחיד הוא כשאדם מתנהג בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפושט בידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם".

350. כאמור לעיל נחל אשלים ומאגר אשלים זוהמו בחומרים מזהמים, לרבות חומרים רדיואקטיביים, אשר יש בהם כדי סכנה פוטנציאלית לבריאות, ואשר גורמים לצריבה לכל מי שבא עמם במגע.

351. משמעות הדבר, היא כי תושבי האזור והמטיילים אינם יכולים לטייל ולסייר בנחל ובמאגר, או ליהנות מהם, באשר כזכור, הנחל נסגר למטיילים לתקופה בלתי ידועה, אשר על פי ההערכות תארך לפחות שנה, וסביר כי תארך למעלה מכך.

352. אין ספק כי דבר זה עולה כדי הפרעה לשימוש סביר במקרקעין או להנאה סבירה מהם, וזאת בהתחשב בעובדה כי מדובר בשטח ציבורי המשמש מטיילים ומבקרים רבים.

353. לא זו אף זו, גם מקרקעין אחרים הופרעו בשל מפגעי הריח וזיהום האוויר, כפי שתואר לעיל ויתואר בהמשך. סעיף 13 לחוק למניעת מפגעים-תשכ"א 1961 קובע כי הפרה של הוראות החוק למניעת מפגעים כדין מטרד ליחיד.

354. סעיף 3 לחוק למניעת מפגעים קובע:

"לא יגרום אדם לריח חזק או בלתי סביר, מכל מקור שהוא, אם הוא מפריע, או עשוי להפריע, לאדם המצוי בקרבת מקום או לעוברים ושבים".

355. החוק למניעת מפגעים אוסר על גרימת ריח חזק או בלתי סביר אם הוא מפריע או עשוי להפריע.

356. בהקשר זה, יפנו התובעים לסעיפים 292-307 לעיל, המתייחסים למפגע הריח, וכן לתצהירי המבקשות 6 ו-8.

ה.2.ו. מטрд לציבור לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]

357. מטрд לציבור מוגדר בסעיף 42 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] כך :

"מיטרד לציבור הוא מעשה שאינו כדין או מחדל מחובה משפטית, כשהמעשה או המחדל מסכן את החיים, הבטיחות, הבריאות, הרכוש או הנוחות של הציבור, או שהוא מכשול לציבור להשתמש בזכות מזכויות הכלל".

358. ס' 43 לפקודת הנזיקין, שעניינו תובענה על מטрд לציבור, קובע כדלקמן :

" לא תוגש תובענה על מיטרד לציבור אלא -

(1) על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בא-כוחו, לשם מתן ציווי ;

(2) על ידי אדם שסבל על ידי כך נזק ממוין".

359. כפי שפורט לעיל, המבקשים 1, 3 ו-9 ספגו נזקי ממוין כתוצאה ממעשיהם וממחדליהם של המשיבים. המבקשים 3 ו-9 הם מדריכי טיולים, אשר נהגו להדריך טיולים לקבוצות בנחל אשלים וכעת לא יוכלו להדריך טיולים בסביבה, באופן שפוגע בפרנסתם. על מנת לשקם את עסקיהם, יצטרכו מדריכים אלה לאתר ולהכין מסלולי טיולים אחרים וחלופיים, דבר אשר אף הוא, כרוך בהשקעת זמן וכסף. לגבי המבקש 1, המדריך טיולי צפרות, קיים חשש כי השנה הוא לא יוכל כלל לקיים את הסיורים ובכך תיפגע פרנסתו.

360. הנה אפוא, מאחר שלכל הפחות שלושה מבקשים ספגו נזק ממוני, ומאחר שמעשיהם ומחדליהם של המשיבים עולים כדי מטрд לציבור כמובנו בפקודת הנזיקין, קמה גם עילה זו כלפי המשיבים.

ה.2.ז. רשלנות (סעיף 35 לפקודת הנזיקין)

361. כידוע, אלה הם יסודות עילת הרשלנות: (1) קיומה של חובת זהירות מושגית וקונקרטיית; (2) התרשלנות (הפרת החובה - דרישת ה"אשם"); (3) ההפרה גרמה לניזוק נזק; (4) קשר סיבתי בין ההתרשלנות הנטענת לנזק הנטען.

362. ראו, למשל: ע"א 243/83 עיריית ירושלים נ' גורדון, פ"ד לט(1) 113, 128 (1985); ע"א 44/08 שירותי בריאות כללית נ' קסלר, תק-על 2009(2) 2064, 2067 (2009); ע"א 2412/06 פלוני נ'

עיריית טירת הכרמל, תק-על 2009(1) 4411, 4420 (2009); (ע"א 4241/06 לוי נ' משטרת ישראל, תק-על 2009(1) 3424, 3429 (2009)).

363. כל היסודות הנ"ל מתקיימים בענייננו :

364. ראשית, לא ניתן לחלוק על כך שהמשיבים חבים חובת זהירות (הן מושגית, הן קונקרטי) כלפי חברי הקבוצה, באשר הם הבעלים ו/או המנהלים ו/או המחזיקים בפועל ו/או השולטים במפעל בעל פוטנציאל לגרום נזקים של ממש, הן לחברי הקבוצה, הן לטבע ולסביבה.

365. שנית, המשיבים התרשלו, ופעלו שלא כפי שמפעל, בעליו ומנהליו היו נוהגים, וזאת במספר מישורים :

- א. בכך ששמרו על תחזוקת הבריכות במצב ירוד ;
- ב. בכך שלא וידאו, לא בדקו ולא פעלו לשמור על תחזוקת הבריכות באופן תקין – באופן אשר גרם לבסוף לקריסת קיר הבריכה כמתואר ;
- ג. בכך שהפרו את הוראות התכניות החלות עליהם ;
- ד. בכך שפעלו ללא היתרים כדין ;
- ה. בכך שידעו שהחומרים הרעילים מחלחלים למי התהום, ולמצער כי קיים חשש ממשי לחלחולם, ולא פעלו בעניין זה ;
- ו. בכך שידעו שהבריכות "מזיעות", ולא נקפו אצבע בעניין זה.
- ז. בכך שאפשרו את המשך הערמת ערימות הפוספוגבס בחצרי המשיבה מבלי לטפל בהם.

כל אחד מנדבכים אלה בנפרד, ובוואי בהצטברם, עולה כדי התרשלות כמובנה בדין.

366. שלישית, ההפרה גרמה לחברי הקבוצה נזק (כפי שיפורט עוד להלן).

367. ורביעית, קיים קשר סיבתי בין מעשיהם ומחדליהם של המשיבים לבין הנזק שנגרם לקבוצה, שכן אילו מילאו חובותיהם, והיו מוודאים כי הבריכות נשמרות במצב תקין וכי הן בטוחות ויציבות, לא היה נגרם נזק לחברי הקבוצה ולמבקשים.

368. ממילא יצוין, כי על המשיבים חל הכלל של "הדבר מעיד על עצמו", כקבוע בסעיף 41 לפקודת הנזיקין, ועליהם הנטל להוכיח כי לא התרשלו בעת תחזוקת הבריכות טרם האירוע, ובטיפול באירוע עצמו.

ה.2.ח. הפרת חובה חקוקה לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]

369. סעיף 63 לפקנ"ז מקים את עוולת הפרת חובה חקוקה. לעוולת הפרת החובה החקוקה חמישה יסודות, והם: קיומה של חובה המוטלת על המזיק מכוח חיקוק, החיקוק נועד לטובתו של הניזוק, המזיק הפר את החובה המוטלת עליו, ההפרה גרמה לניזוק נזק: תוך קשר סיבתי עובדתי ומשפטי, כאשר הנזק אשר נגרם הוא מסוג הנזק אליו התכוון החיקוק. לעניין זה ראו ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית בית שמש ואח', פ"ד לז (1), 113.

370. המשיבה 1 הפרה מספר חובות של דברי חקיקה שונים שתכליתם היא למנוע סיכונים ומטרדים סביבתיים. החיקוקים שהופרו הם: חוק המים ותקנות המים (מניעת זיהום מים) (בריכות אידי וואגירה) שמכוחו, חוק רישוי עסקים ותקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת חומרים מסוכנים) שמכוחו, חוק החומרים המסוכנים, חוק הגנת הסביבה (פליטות והעברות לסביבה – חובות דיווח ומרשם), חוק שמירת הניקיון וחוק התכנון והבניה. להלן פירוט התקיימות יסודות העוולה לגבי חובות אלו.

ה.2.ט. חוק המים, התשי"ט-1959 (להלן: חוק המים)

371. חוק המים מטיל חובה על כל אדם להימנע מזיהום מים, חובה החלה גם על המשיבות. החובה קבועה בסעיף 20א לחוק המים על פיו:

"(א) חייב אדם להימנע מכל פעולה המזהמת מים או עלולה לגרום לזיהום מים, במישרין או בעקיפין, מיד או לאחר זמן; ואין נפקא מינה אם היה מקור המים מזוהם לפני אותה פעולה ואם לאו.
(ב) לא ישליך אדם ולא יזרים לתוך מקור מים או בקרבתו חומרים נזלים, מוצקים או גזיים, ולא יניח אותם בו או בקרבתו".

372. זיהום מים מוגדר בסעיף 20א כך:

"זיהום מים" – שינוי בתכונותיהם של מים שבמקור מים מבחינה פיסיקלית, כימית, אורגנולפטית, ביולוגית, בקטריוולוגית, רדיואקטיבית או אחרת, או שינוי הגורם שהמים יהיו מסוכנים לבריאות הציבור, או עלולים לפגוע בחי או בצומח, או פחות ראויים למטרה אשר לה הם משמשים או נועדו לשמש".

373. וגורם זיהום מוגדר כדלקמן:

"גורם זיהום" – מפעל תעשייתי או חקלאי, בנין כמשמעותו בחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, מיתקן, לרבות מיתקן ביוב, מכונה או כלי תחבורה, אשר מיקומם, הקמתם, הפעלתם, החזקתם או השימוש בהם גורמים או עלולים לגרום לזיהום מים".

374. משהמשיבים לא מנעו מהנוזל החומצי והמתכות המומסות לגלוש מבריכת הגבס שקרסה ולשטוף את הנחל, הם לא רק גרמו לשינוי איכות המים שהיו בגבים ובמאגרים, אלא עתידים להמשיך ולזהם את מי השטפונות שיזרמו בנחל בעתיד. בכך סיכנו המשיבים, וימשיכו לסכן,

את בריאות חברי הקבוצה ופגעו, וימשיכו לפגוע, פגיעה קשה בחי ובצומח. משהמשיבים גרמו לזיהום מים, התקיים היסוד הראשון של העוולה.

375. החוק אוסר, כאמור בסעיף 20א, על הזרמת נוזלים למקור מים. מקורות מים מוגדרים כדלהלן:

“מקורות המים לענין חוק זה הם המעינות, הנחלים, הנהרות, האגמים ושאר זרמים ומקווים של מים, בין עיליים ובין תחתיים, בין טבעיים ובין מוסדרים או מותקנים, בין שהמים נובעים או זורמים או עומדים בהם תמיד או לפרקים, לרבות מי ניקוז ומי שופכין”.

376. מכאן, שאי מניעת הזרימה של מים חומציים לאורך כ- 20 ק"מ בנחל וחלחולם אל מתחת לאדמה, מהווה הפרה של האיסור על הזרמת נוזלים למקורות מים. כך גם אי מניעת חלחול המים המזוהמים אל מאגר מי התהום, הצמוד לנחל אשלים.

377. מטרת ההגנה על איכות המים במקורות המים היא מניעת סיכון לבריאות הציבור או לחי ולצומח, ובכלל זה סיכון בריאותם של תושבי האזור והמבקרים בו ומניעת פגיעה בערכי הטבע המצויים בנחל ובסביבתו, מהם נהנה ציבור המטיילים. מכאן, כי התקיים היסוד השני לעוולה.

378. עצם הסיכון של מי התהום, המים התחתיים, מהווה הפרה של יסוד נוסף של העבירה. ודוק: על פי פסיקה מפורשת, די בכך שהחומר יוצר חשש לזיהום מי תהום, ואין צורך לבחון או לברר, את קצב החלחול, את כמות החומר, תדירותו, וכיוצא באלה, ודי בכך שקיים סיכון מסוים (ר' למשל: ת"פ (פ"ת) 57837-06-14 **מדינת ישראל נ' משקו שיווק (1995) בע"מ** (פורסם בנבו, 4.6.2015)).

379. על אלה מתווסף, הזיהום הידוע שכבר נגרם, כמפורט בפרק העובדתי, כתוצאה מהחלחול של תשטיפים מזוהמים מבריכות הגבס אל אקוויפר חבורת יהודה (אל תת האקוויפר של תצורת צפית), אשר גרם בין היתר לזיהום והמלחה של מי עין בוקק.

ה.2. תקנות המים (מניעת זיהום מים) (בריכות אידוי ואגירה), התשנ"ז-1997

380. תקנות המים (מניעת זיהום מים) (בריכות אידוי ואגירה), התשנ"ז-1997 (להלן: "תקנות בריכות האידוי") קובעות הוראות לעניין איטום בריכות, בקרה על האיטום, תחזוקה וטיפול, ושאר הוראות המיועדות למנוע דליפות מבריכות אידוי, לתת הקרקע. התקנות הותקנו על ידי השר לאיכות הסביבה, באישור מועצת המים.

381. תקנה 1 לתקנות, מגדירה בריכת אגירה כ-"**בריכה, בנפח העולה על 10 מטרים מעוקבים, החפורה בקרקע והמכילה שפכים, תמלחות, חומר נוזלי המכיל חומר מסוכן, או חומר מוצק הנמס במים והמכיל חומר מסוכן, למעט דלק ומוצרינו**"; ואילו בריכת אידוי מוגדרת כ"**בריכה המשמשת או המיועדת לשמש לסילוק שפכים**".

382. באותה תקנה, מוגדרת דליפה כ"דליפת שפכים או נוזלים מבריכה או ממערכת הזרמה לבריכה, למעט דליפה בכמות זניחה במהלך תפעול שוטף".

383. אין חולק, כי המשיבות מפעילות בריכה, כהגדרתה בתקנות; וכי האירוע היה דליפה, כהגדרתו בתקנות.

384. לגבי בריכות שהוקמו לאחר התקנת התקנות, טרם הקמתן נדרש להוכיח, כי לא קיימת חלופה זמינה לטיפול בשפכים או לסילוקם, ולאחר שהציגו חתך גיאולוגי של מקום הבריכה, פרטים על קידוחי מים קיימים ברדיוס אופקי של שלושה ק"מ ממנה ופרטים על מפלסי מי תהום ברדיוס זה; תיאור סוג הקרקע עד למפלס מי התהום או עד לשכבה אטימה כולל נתוני מוליכות הידראולית; ותיאור הניקוז העילי והתת-קרקעי במקום הבריכה (תקנה 2(א)).

385. עוד קובעות התקנות, במפורש, כי "המקים בריכה או המפעילה, יקימה ויפעילה באופן שאינו גורם או עלול לגרום לזיהום מקור מים, או לזיהום אויר או לריח בלתי סביר כמשמעותם בחוק למניעת מפגעים" (תקנה 2(ב)).

386. באשר למי שמפעיל בריכה שהוקמה טרם כניסתן לתוקף של התקנות נקבע כי: "המפעיל בריכה קיימת יפעילה באופן שאינו גורם או עלול לגרום לזיהום מקור מים, או לזיהום אויר או לריח בלתי סביר כמשמעותם בחוק למניעת מפגעים, ולהנחת דעתו של הממונה" (תקנה 5).

387. אשר לתחולת התקנות על הבריכות של המשיבים, הרי שזו ברורה מאליה, ולמעשה המשיבים כבר הודו – בהודאת בעל דין – כי הם כפופים לתקנות אלה (ורי לעניין זה סיכומי המשיבה 1 בעניין ערר (ח"י) 102/02 אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' רותם אמפרט נגב בע"מ, מיום 22.7.2007 כפי שפורסמו במאגר "נבו").

388. כמפורט להלן, תהליך הגבהה סוללות הגבס, כמוהו כהקמת בריכת שיקוע גבס חדשה, שהקמתה מחייבת היתר, בהתאם לנדרש בתקנות.

389. דומה גם, כי אין צורך להכביר במילים ולשכנע, כי המשיבים הפרו את התקנות, טרם אירוע הקריסה (בכך שסוללות הגבס "הזיעו" וחדרו אליהן מים. כמוזכר בחוות הדעת ההנדסית, תופעת הזעת הסוללות נצפתה על ידי המומחה גם בסוללות נוספות בעת הסיור באזור); ובמהלך האירוע עצמו, כשבריכה מס' 3 קרסה, וגרמה לזיהום קרקע, מים ואוויר, ולריחות בלתי סבירים, הכל כמפורט לעיל.

390. בנוסף, ממכתב ההתראה שנשלח למשיבים מהמשרד להגנת הסביבה ביום 2.7.2017, לאחר האירוע, בין היתר לפי תקנות בריכות האידוי (נספח 6ב') ניתן ללמוד על היקף הפרתן.

391. למיטב ידיעת המשרד להגנת הסביבה, המשיבים לא הכינו נהלים לניטור ובקרה מפני דליפות, לטיפול במקרה דליפה ולשיקום קרקע ומקורות מים שזוהמו בעקבותיה, בהתאם לנדרש

בסעיף 3(א)(9) לתקנות. עוד מעלה המשרד להגנת הסביבה חשש כי במהלך אירוע הדליפה לא ננקטו כל האמצעים הדרושים למניעתה והפסקתה כנדרש בסעיף 6(א)(1) לתקנות.

ה.2.יא. חוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965

392. כפי שפורט, בהתאם לתוכנית המתאר משנת 1998, היה על המשיבה 1 להפסיק את הפעילות של בריכות הגבס ולהשלים את שיקום השטח עד לשנת 2008 לכל המאוחר. קרי, לפני עשור.

393. למיטב הידיעה, אין כיום כל תוכנית מאושרת מכוחה יכולה הייתה המשיבה 1 לקבל היתרי בניה להגבהת גובה בריכות הגבס, ולעריכת שינויים הנדסיים בהם.

394. בהקשר זה, כידוע, תוכנית היא בגדר חיקוק, ובהתאם, הפרת הוראות התוכנית, לרבות לעניין הפסקת פעילותן של בריכות הגבס וטיפול בפסולת היא בגדר הפרת חובה חקוקה.

395. בהמשך לאמור, סעיף 145 לחוק התכנון והבניה קובע:

"(א) לא יעשה אדם אחד מאלה ולא יתחיל לעשותו אלא לאחר שנתנה לו רשות הרישוי המקומית היתר לכך ולא יעשה אותו אלא בהתאם לתנאי ההיתר:

(1) התווייתה של דרך, סלילתה וסגירתה;

(2) הקמתו של בנין, הריסתו והקמתו שנית, כולו או מקצתו, הוספה לבנין קיים וכל תיקון בו, למעט שינוי פנימי בדירה";

396. בניין מוגדר בחוק כדלקמן:

"בנין – כל מבנה, בין שהוא בנוי אבן ובין שהוא בנוי ביטון, טיט, ברזל, עץ או כל חומר אחר, לרבות –

(1) כל חלק של מבנה כאמור וכל דבר המחובר לו חיבור של קבע;

(2) קיר, סוללת עפר, גדר וכיוצא באלה הגודרים או תוחמים, או מיועדים לגדור, או לתחום, שטח קרקע או חלל";

397. ברי כי סוללות הפוספוגבס המתרוממות לגובה של כ-70 מ' ובריכות הגבס שבראשן הן בגדר בניין. מכאן שכל פעולה של הגבהת הסוללות וחפירת בריכה חדשה, כמתואר בחוות הדעת הסביבתית של המומחית בריל ובחוות הדעת של המומחה גורן, מחייבת קבלת היתר חדש מרשות הרישוי המקומית.

398. בהקשר זה, שמאין כלל תוכנית מפורטת מאושרת המתירה את קיומן של הבריכות, הרי שממילא לא יכולה הייתה המשיבה לקבל היתרי בנייה להגבהת הבריכות ולשינוי המבנה ההנדסי שלהן.

399. כמפורט בפרק העובדתי לעיל, המבקשים לא קבלו לידיהם את ההיתרים, למרות פניותיהם למשיבה 1 ולמועצה האזורית תמר וקיים חשש כי עבודות התחזוקה של בריכות הגבס,

הכוללות ייבוש של הבריכה, הגבהתה של הסוללה וחפירתה מחדש, נעשו לאורך שנים ללא היתרים.

ה.2.יב. חוק רישוי עסקים, תשכ"ח-1968

400. על המשיבות מוטלת החובה לעמוד בתנאי חוק רישוי עסקים, ולפעול על פי רישוי עסק המופק מכוחו לרבות התנאים שנקבעו במסגרתו.

401. נכון למועד כתיבת בקשה זו, סירבה המשיבה 1 להעביר לידי המבקשים את תנאי רישוי העסק שבידה וגם הרשויות אליהן פנתה המשיבה עדיין לא העבירו לידיה את תנאי הרישוי.

402. עם זאת, כמו בעניין תקנות בריכות האיטלי, ניתן ללמוד על ההפרה לכאורה של תנאי רישוי העסק, ממכתב ההתראה נשלח למשיבים מהמשרד להגנת הסביבה, (נספח 6ב'), על פיו המפעל הפר את התנאים הנוספים ברישוי העסק שהוציא המשרד.

403. המכתב מציין, שהדליפה מצביעה על הפרת ההוראה בסעיף 2 בפרק ב, שהוא הפרק הכללי בתנאי הרישוי והוראת סעיף 1 בפרק ד, שהוא הפרק הדין בשפכים תעשייתיים. הסעיפים קובעים שיש להפעיל את העסק ואת בריכות האיטלי, בהתאמה, תוך "שמירה על איכות נאותה של הסביבה" ובאופן שאינו גורם למטרדים ומפגעים סביבתיים. ביחס לבריכות האיטלי – יש להפעילן בלי לזהם מקורות מים ואוויר ומבלי לגרום לריח בלתי סביר.

404. כך הופר, על פי המכתב, סעיף 3 בפרק ה, העוסק במניעת זיהום קרקע, הדורש להימנע מזיהום קרקע, תוך נקיטה באמצעים למניעת שחרור מזהמים לקרקע, לרבות באמצעות תחזוקה נאותה ולהכנת נהלים למניעה וטיפול באירועי שחרור מזהמים לקרקע ויישומם. המשרד קובע כי האירוע מעיד על תחזוקה לקויה של תשתית הבריכות ומציין עוד, כי על פי המידע בידי המשרד להגנת הסביבה כלל לא הוכנו נהלים למניעה וטיפול באירועי שחרור מזהמים.

405. תנאי נוסף שהופר על פי המכתב, מוגדר בסעיף 16 בפרק ה' בעניין מניעת זיהום מים. לפי ההוראה, בעל עסק לא יגרום לזיהום מקור מים וימנע מפעולות שמזהמות או עלולות לגרום לזיהומו, וזאת במישרין או בעקיפין, מייד או בחלוף זמן.

406. מכאן, שעל פי מכתב ההתראה, מתקיים היסוד הראשון מבין יסודות עילת הפרת החובה החקוקה.

ה.2.יג. חוק החומרים מסוכנים, תשנ"ג-1993

407. עיסוק בחומרים מסוכנים מחייב, על פי סעיף 3 לחוק חומרים מסוכנים, תשנ"ג-1993 (להלן: "חוק חומרים מסוכנים") היתר רעלים, שתוקפו הוא בהתאם לאמות מידה מוגדרות. הממונה רשאי לקבוע בהיתר הרעלים תנאים מיוחדים:

”א) לא יעסוק אדם ברעלים אלא אם כן יש בידו היתר רעלים מאת הממונה; הוראה זו לא תחול על רוקח מורשה העוסק ברעלים רפואיים לצרכי רפואה בבית מרקחת או בעסק שעיקר עיסוקו סמי מרפא או רעלים רפואיים, או על עסק המוכר תכשירים בלא מרשם, כהגדרתם בפקודת הרוקחים, אף אם המכירה נעשית שלא בבית מרקחת. ...

(ד) תוקפו של היתר רעלים יהיה לשנה אחת, לשנתיים, לשלוש או לתקופה הפחותה משנה או העולה על שלוש שנים, בהתאם לאמות מידה, ובכללן סוג המפעל, סוג הרעל וכמות הרעל, הכל כפי שקבע השר.

(ה) הממונה רשאי להתנות את מתן היתר הרעלים בתנאים מיוחדים שיש לקיימם לפני מתן ההיתר; כן רשאי הוא לקבוע בהיתר תנאים מיוחדים, ורשאי הוא, בכל עת, להוסיף או לגרוע מהם, הכל על מנת להגן על הסביבה או על בריאות הציבור”.

408. על פי מכתב ההתראה שנשלח על ידי המשרד להגנת הסביבה לפי חוק חומרים מסוכנים (נספח 6א'), למשיבה 1 יש היתר רעלים שמספרו 70001 ותוקפו מיום 25.9.2016 עד ליום 30.9.2016, עם תנאים שהגדיר המשרד להגנת הסביבה.

409. דרישת המבקשים מהמשיבה 1 לקבל את היתר הרעלים ותנאיו נדחתה. עם זאת, התנאים הכלליים בהיתר רעלים, שעודכנו בשנת 2015, מפורסמים באתר המשרד להגנת הסביבה.

• תנאים כלליים בהיתר רעלים – עדכון דצמבר 2015 מצ"ב כנספח 30

410. המשיבים הפרו את סעיף 12 לתנאי היתר הרעלים, האוסר על פליטת רעלים לסביבה באופן שאינו עומד בדרישות החקיקה והתקינה, כיוון שהנוזלים שדלפו ושטפו את נחל אשלים הכילו חומרים מסוכנים המפורטים בתוספת השניה לחוק חומרים מסוכנים, דוגמת חומצה פלואורוצורית, תחמוצות וחומצות של זרחן וחומצה גופרתית ותולדותיה. הפרה זו מפורטת גם במכתב ההתראה שנשלח לבעל היתר הרעלים, מר טורנר נדב, סמנכ"ל חומצות ואנרגיה במשיבה 1.

411. סעיף 25(ב) לתנאי היתר הרעלים מחייב פינוי פסולת מסוכנת בהקדם אפשרי ולא יאוחר מהקבוע בתקנות פסולת מסוכנת – כאמור בפרק העוסק בתקנות מסוכנת, המשיבה 1 הפרה גם תנאי זה.

412. סעיף 27(א) לתנאי היתר הרעלים מחייב דיווח למוקד הסביבה ולמוקד כיבוי אש על כל אירוע חומרים מסוכנים המתרחש בתחומו באופן מידי ולא יאוחר מ-15 דקות מעת גילוי האירוע על ידי העסק ויסייע לכוחות החירום וימסור להם כל מידע רלוונטי לטיפול באירוע. כמפורט בפרק העובדתי, למיטב ידיעת המבקשים, הדיווח על האירוע התעכב הרבה מעבר למועד הנדרש, של 15 דקות, והמידע ליחידת החילוץ ערד התעכבה במשך שעות. משמעות העיכוב היא, שלו היו בנחל אשלים מטיילים, העיכוב היה עשוי לעלות בחייהם.

413. נזכיר בהקשר זה, כי היתר רעלים לא יכול לשמש כתחליף לרישיון עסק והיתרי בניה על פי דין, ולא יכול להכשירם.

ה.2.יז. הפרת תקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת חומרים מסוכנים), תשנ"א-1990 וכן, ככל הנראה, הפרת הוראות היתר הרעלים

414. סעיף 2(א) לתקנות רישוי עסקים (סילוק פסולת חומרים מסוכנים), תשנ"א-1990 (להלן: "תקנות פסולת מסוכנת") קובע כדלקמן:

"בעל מפעל יסלק כל פסולת שמקורה במפעל או המצוייה בו, בהקדם האפשרי ולא יאוחר מתום ששה חדשים ממועד היווצרותה, למפעל לניטרול וטיפול בפסולות תעשייתיות ופסולות חומרים מסוכנים שברמת חובב (להלן - אתר הפסולת הרעילה), כשהיא ארוזה ומשונעת בהתאם להוראות כל דין ובכפוף להנחיות המנהל".

415. רותם אמפרט מייצרת, כמפורט בחוות הדעת של המומחית בריל, פסולת מסוכנת. בין היתר, נוצרים בתהליכי הייצור פסולת בוצה ופוספוגבס, המוגדרים לפי התקנות כפסולת מסוכנת.

416. הפסולת מוחזקת במפעל במשך שנים ממועד היווצרותם כך שנוצרים הררי פוספוגבס המהווה חומר מסוכן, תוך הפרה של סעיף 2(א) לתקנות הפסולת המסוכנת.

ה.2.טו. חוק הגנת הסביבה (פליטות והעברות לסביבה – חובות דיווח ומרשם), תשע"ב-2012

417. החוק נועד להגביר את שקיפות המידע הסביבתי בישראל ולעודד מפעלים להפחית פליטות והעברות של חומרים מזהמים ופסולת לסביבה, בין השאר באמצעות הנגשה לציבור של מידע על פליטה והעברה של חומרים מזהמים ופסולת מהמפעל לסביבה.

418. כמפורט בחוות הדעת של המומחית בריל, המשיבה 1 מייצרת שני זרמי פסולת, פוספוגבס ובוצות מתהליכי טיפול בשפכים, המוגדרות כפסולת מסוכנת, לפי תקנות פסולת מסוכנת. למרות זאת, לפי דו"ח המפלס 2015, הפסולת המסוכנת בכמות של 3 מיליון טון מופיעה תחת הסיווג של פסולת לא מסוכנת ואין דיווח מלא על ההעברה של פסולת לסביבה על ידי המשיבה 1.

ה.2.טז. חוק שמירת הנקיון התשמ"ד-1984

419. ס' 1 לחוק מגדיר באופן רחב את המונח "פסולת":

"... לרבות שיירי מזון, קליפות, ניירות.. וכן כל דבר אחר העלול לגרום אי נקיון או אי סדר..".

420. ברור אפוא, שחומרים כימיים מסוכנים ומזהמים, מהווים פסולת מאחר שהם גורמים לאי-נקיון ולא-סדר בסביבה (ובוודאי שבבחינת קל וחומר, אם שיירי מזון וקליפות, שהם מוצרים אורגניים, נחשבים פסולת מכוח חוק זה).

421. "השלכה" מוגדרת גם היא באופן רחב באותו סעיף:

"השלכה – לרבות זריקה, שפיכה, נטישה, השארה או גרם לכלוך באופן אחר".

422. ברור, כי קריסת בריכה, בעקבותיה נשפכו אותם חומרים מזהמים לסביבה, מהווה "השלכה" כמובנה בדין.

423. ס' 2 לחוק שמירת הנקיון קובע: **"לא ישליך אדם פסולת... ברשות הרבים... ולא ילכלך את רשות הרבים."**

424. הנה אפוא, המשיבים הפרו גם הוראת חוק זו, באשר אירוע הקריסה מהווה השלכת פסולת ברשות הרבים, כפי שהוסבר לעיל.

ה.2.יז. עולות נוספות מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ופגיעה באוטונומיה

425. מעשיהן ומחדליהן של המשיבות הביאו לפגיעה בזכויות יסוד החוסות תחת חוק יסוד כבוד האדם וחירותו: חופש התנועה, והזכות לאוטונומיה אשר הוכרה כחלק מכבוד האדם וחירותו.

ה.2.יז.1. פגיעה בחופש התנועה

426. חופש התנועה הוא זכות יסוד כפי שקבע בית המשפט העליון בבג"צ 5016/96 ליאור חורב נ' שר התחבורה ואחרים, פ"ד נא(4) 1, 53 (להלן: "עניין חורב"):

"זכותו של הפרט לנוע באופן חופשי בגבולות מדינתו ומחוצה לה, היא ביטוי מובהק לאוטונומיה של הרצון הפרטי. העיקרון החוקתי - הנגזר מכבוד האדם - בדבר פיתוח אישיותו של כל פרט, כולל בחובו את חופש התנועה. אכן, ההגנה החוקתית על חופש התנועה היא ביטוי להגנה החוקתית הניתנת בישראל לחירות. זכות התנועה של אדם נגזרת מהיותו של אדם בן חורין ומאופייה של המדינה כמדינה דמוקרטית".

427. הנשיא (בדימוס) ברק קבע בעניין חורב כי חופש התנועה כך:

"חופש (זכות) התנועה הוא זכות יסוד של כל אדם בישראל... הוא מוגן בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. הוא נגזר מכבוד האדם המוגן בחוקה שלנו... אכן, ההגנה החוקתית על חופש התנועה היא ביטוי להגנה החוקתית הניתנת בישראל לחירות... זכות חוקתית זו עומדת על רגליה היא, וניתן אף לגזור אותה מכבוד האדם וחירותו".

428. בשל קריסת בריכת הגבס, אשר נבעה ממחדלי המשיבים ולאחר מכן בשל התנהלות של המשיבה מס' 1 בטיפול בדליפה, נגרמה פגיעה בלתי מידתית בחופש התנועה של המבקשים ושל הקבוצות אותן הם מייצגים, בשני אופנים: א) פגיעה בחופש התנועה בעת האירוע כתוצאה מחסימת כביש 90. ב) פגיעה בחופש התנועה עקב סגירת אזור נחל אשלים לביקורי מטיילים.

429. פגיעה בחופש התנועה עקב חסימת כביש 90: השיטפון החומצי בנחל אשלים חצה את כביש 90 והנוזלים זרמו למאגר אשלים שמדרום לו. בעקבות השיטפון כביש 90 נסגר לתנועה לשעות ארוכות.

430. סגירת אזור נחל אשלים למבקרים. כתוצאה מהזיהום החמור בנחל אשלים, נסגר למבקרים, ומטיילים. את השלטים המקדמים את פני הבאים ראו בנספח 5. נחל אשלים, שנמצא בתחום שמורת מדבר יהודה, הוא ממסלולי הטיול המרגשים והמבוקשים ביותר למטיילים באזור. סגירתו לטיולים עד למועד לא ידוע, מהווה פגיעה בחופש התנועה של ציבור המטיילים.

431. על עוצמת הפגיעה בחופש התנועה של המבקשים ניתן ללמוד בבירור מתצהירי המבקשים. כך לגבי המבקש 1, אשר לא שהה באזור בעת האירוע וחשש כי לא יצליח להגיע לביתו בשל סגירת הכביש ואשר, כנראה, ימנע ממנו להדריך טיולי צפרות אותם הוא מדריך מדי שנה לאור סגירת הנחל והנזקים מהאירוע. כך גם לגבי המבקש 3, החושש להמשיך להדריך ולטייל להנאתו בנחלים, עקב חשש למצוא את מותו באסון דומה שעלול להתמשש שנית ואשר לא יוכל להדריך מטיילים באזור הנחל לאורך זמן לא ידוע, המבקשים 4 ו-9 המטיילים בנחל כגיפאים ואשר ימנע מהם להביא מטיילים לאזור בטיולי גיפים.

432. חוסר המידתיות של הפגיעה בחופש התנועה גדול עוד יותר כאשר בוחנים את התנהלות המשיבה 1 לאחר קריסת בריכת הגבס. אם המשיבה הייתה ערוכה כנדרש לחירום, בהתאם לחוק, לתקנות ולרישיון העסק, ייתכן כי הפגיעה בציבור המטיילים הייתה קטנה בהרבה.

433. סגירת אזור נחל אשלים למבקרים פוגעת בחופש התנועה של תושבי האזור, שהנחל הוא כמו חצר ביתם, ושל כלל ציבור המטיילים בישראל עד למועד לא ידוע. ייתכן שהפגיעה בחופש התנועה תהיה אף ארוכה בהרבה, לחודשים או למספר שנים, אם יוחלט שיש לסגור אותה למטיילים כדי למנוע סיכון לבריאותם, לאור שאריות הנוזלים החומציים שעדיין נמצאים בגבים שבנחל ולאור הצפי שמי השטפונות בחורפים הבאים יזדהמו מהמתכות הכבדות שנספגו בקרקע וכדי לאפשר לאוכלוסיות בעלי החיים שנפגעו בשמורה להתאושש מהפגיעה הטראומטית בבית הגידול שלהם.

ה.2.יז.2. פגיעה בכבוד - פגיעה באוטונומיה

434. הזכות לאוטונומיה הוכרה בפסיקה כחוסה תחת סעיף 4 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ומהווה חלק מהותי מכבוד האדם.

435. כפי שניתן לראות בדבריהם של המבקשים וכן בתצהירים המצורפים, נפגעו המבקשים בכך שנשמו לגופם ריחות ושאפו אוויר מזוהם, דבר אשר פגע באוטונומיה של הרצון שלהם. זאת בדומה לנפסק בע"א 1338/97 תנובה נ' תופיק, פ"ד נז(4) 673, סעיף 10 לפסק דינה של השופטת נאור (2003): "זכותם של צרכנים היא לקבוע מה יכניסו לפיהם ולגופם וממה ימנעו".

436. בהמשך אותה פסקה קובעת השופטת נאור כי הפגיעה באוטונומיה מוכרת במשפט הנזיקי ככזו המקנה עילת פיצוי. מסקנה זו מקבלת משנה תוקף לאור פסיקת בית המשפט העליון בע"א 4576/08 **בן צבי נ' היס** (פורסם בנבו, 7.7.2011), שם פסק השופט ריבלין כי הפגיעה באוטונומיה אף יכולה לעמוד כבת פיצוי בפני עצמה, גם אם לא נוצר כל נזק נוסף בעקבות הפגיעה באוטונומיה, ואף פסק במקרה זה פיצוי גבוה על עצם הפגיעה באוטונומיה, בנוסף לפיצוי הנזיקי הרגיל.

437. חשיפתם של המבקשים לנוזלים החומציים פגעה קשות באוטונומיה שלהם ויכולת הבחירה שלהם, בכמה מובנים ומישורים: שלילת האוטונומיה להימנע מחשיפה לאדי החומצה ולזיהום הקרקע, ושלילת האוטונומיה לבקר בנחל אשלים, שנסגר בפני הציבור, כפי שפורט לעיל.

438. המבקשים נחשפו לנחל שנהרס, לאחר שנשטף בחומצה, בעלי החיים והצומח פגועים והרס מאגר מי התהום, שהוא מקור המים הקבוע היחיד באזור ומשמש נקודת תצפית ייחודית על אוכלוסיית עופות ובעלי חיים אחרים. תחושת האנשים הינה כי ניטלה מהם האפשרות לחיות במקום בעל ערכים אקולוגיים מיוחדים וערכי טבע.

439. ונוסוף, כי ככל שעסקינן במבקשים המתגוררים באזור, בישובים עין תמר ונאות הכיכר, מדובר באנשים שבחרו לוותר על יתרונות המגורים בערים במרכז הארץ לטובת חיים באזור מבודד, עם תנאי אקלים קשים, והכל – כדי לחיות בקרבה לטבע ובאיכות חיים ראויה.

440. המשיבות התנהלו ברשלנות ותוך זלזול מופגן בזכויותיהם של המבקשים לחיות בסביבה נקייה וראויה ובמחדליהם גרמו לפגיעה חמורה באוטונומיה של המבקשים.

441. הפגיעה באוטונומיה נובעת אף ממספר חוקים אחרים אשר נדונו ומהווה אף ראש נזק לפיצוי.

ה.3. אחריות נושאי משרה בתאגיד

442. תובענה זו מוגשת גם כנגד חברי הדירקטוריון של החברה.

443. חברי ההנהלה לא פעלו בצורה מיטבית על מנת למנוע את הזיהום, על אף ריבוי האירועים הקודמים של דליפת נפט ובכך הפרו את אחריותם כנושאי משרה.

444. הטלת האחריות של נושאי משרה לפגמים בהתנהלות התאגיד (אחריות שילוחית) על נושאי משרה, בפרט בעבירות שעניינן מפגעים סביבתיים, היא מתן תמריץ למנהלי החברה לנקוט באמצעים שימנעו מעשים ומחדלים אסורים. כך נקבע בע"פ 4946/07 **עלי מקלדה נ' מדינת ישראל** (נבו, 19.2.2009):

”אחריות נושא משרה בתאגיד יכולה ללוש צורות שונות. שתיים מן הצורות הללו הן האחריות האישית והאחריות השילוחית... האחריות השילוחית לעומתה, מותנית בקביעה מוקדמת שהתאגיד במסגרתו פועל נושא המשרה, עבר עבירה. אף שאחריות מסוג זה מבוססת על פגם כלשהו

בהבטחת מניעת ביצועה של עבירה מצדו של נושא המשרה, אין היא מחייבת הוכחת התרשלות מצדו והרצינות העומד בבסיסה הוא קידום מטרות חברתיות ותמרוץ נושאי משרה לנקוט אמצעים שייתכן שחורגים אף מאלו שאי ביצועם יבסס רשלנות מצדו, על מנת למנוע את ביצוע המעשה האסור (לדרמן, בעמ' 138; יובל קרניאל "אחריות פלילית של תאגידים" שערי משפט א(3)335, 347 (1998)).

445. אחריות חברי ההנהלה, כנושאי משרה בחברת רותם אמפרט, היא מכוח סעי' 16 לחוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992, שכותרתו "אחריות נושאי משרה בתאגיד" הקובע:

16. "מקום שמדובר בחוק זה בגרימת מעשה, והמעשה נעשה על ידי תאגיד, רואים אדם כאחראי לאותו מעשה גם אם היה אותה שעה מנהל פעיל בתאגיד, שותף - למעט שותף מוגבל, או עובד בכיר האחראי לנושא הנדון, אלא אם כן הוכיח שניים אלה:

(1) המעשה נעשה שלא בידיעתו;

(2) הוא נקט את כל האמצעים הסבירים למנוע את המעשה".

446. כך גם נקבעת אחריותם מכוח סעיף 72 לחוק אוויר נקי, תשס"ח-2008 לגבי עוולות אזרחיות, אשר על פי סעי' 70 לחוק הן כל מעשה או מחדל בניגוד להוראותיו. עוד נקבעת אחריותם בסעיף 20כב לחוק המים, תשי"ט-1959 ביחס לכל הפרה של הוראות סימן א1 העוסק במניעת זיהום מים וחוק רישוי עסקים, תשכ"ח-1968 הקובע בסעי' 15 לחוק כי אם נעברה עבירה לפי סעיף 14, ובכלל זה מי שלא קיים תנאי מתנאי הרישיון, יואשם בעבירה גם נושא משרה בתאגיד.

447. אחריותם נובעת גם מסעיף 15 לחוק שמירת הנקיון, תשמ"ד-1984 המחייב את נושאי המשרה בתאגיד לפקח על מניעת העבירות המנויות בסעיף 13 לחוק:

13. "א) נושא משרה בתאגיד חייב לפקח ולעשות כל שניתן למניעת עבירות לפי סעיף 13 על ידי התאגיד או על ידי עובד מעובדיו; המפר הוראה זו, דינו – קנס כאמור בסעיף 61(א)(4) לחוק העונשין; לענין סעיף זה, "נושא משרה" – מנהל פעיל בתאגיד, שותף, למעט שותף מוגבל, או פקיד האחראי מטעם התאגיד על התחום שבו בוצעה העבירה.

ב) נעברה עבירה לפי סעיף 13 על ידי תאגיד או על ידי עובד מעובדיו, חזקה היא כי נושא משרה בתאגיד הפר חובתו לפי סעיף קטן (א), אלא אם כן הוכיח כי עשה כל שניתן כדי למלא את חובתו".

448. משהפיקוח הוא רכיב של העבירה, האחריות על מנהלי החברה היא גם אחריות אישית, בנוסף לאחריותם השילוחית:

"האחריות האישית מבוססת על המעשה או המחדל המבוצע על-ידי הגורם האנושי כפרט בר-אחריות, והיא עשויה לבוא בנפרד או לצד אחריות התאגיד הנובעת ממעשיו של נושא המשרה לפי תורת האורגניזם... בהקשר

זה יצוין, כי גם עבירות שהרכיב העובדתי שבהן הוא מחדל של היעד פיקוח או אי מניעתה של התנהגות עבריינית של גורמים אחרים בתאגיד עשויות לגבש אחריות אישית ושירה שכן גם בעבירות אלה קיים רכיב התנהגותי המתבטא בהפרת חובת הפיקוח" (לדרמן, בעמ' 126).

449. בהתאם לסעיפי החוק הקובעים את אחריות נושאי המשרה לעיל, על נושאי המשרה הנתבעים להוכיח כי המעשה נעשה שלא בידיעתם וכי הם נקטו בכל האמצעים הסבירים למנוע את המעשה, [כאשר מעשה בחוקים אלו הוא גם מחדל], קרי העבירה הינה בגדר אחריות קפידה וחובת ההוכחה הינה על חברי ההנהלה.

450. ודוק. האחריות האמורה הינה אישית-פרסונלית והמשיבים אינם יכולים להתנער מאחריותם לפי סעיפים אלו. במידה ולא יוכיחו המשיבים כי עשו כל שניתן כדי למלא את חובתן הרי שיהיה על בית המשפט לראות אותם אחראים באופן אישי לזיהום על כל המשתמע מכך.

451. בעניין חשיבות קביעת אחריותם של נושאי משרה בתאגיד כשמדובר במפגעים סביבתיים, הביע דעתו השופט רובינשטיין ברע"פ 8487/11 חברת נמלי ישראל- פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל - המשד להגנת הסביבה (נבו, 23.10.2012):

"באופן מהותי, גישת המחוקק נובעת מן הרצון כי נושאי איכות הסביבה, שעל חיוניותם אין צורך להכביר מלים, ותודה לאל גוברת המודעות להם – אכן ייאכפו. אילולא הטלת האחריות האישית, היה היחס לנושאים אלה שונה בתכלית, מטבע האנוש ויצר לב האדם. ... בכל ההערכה לא אוכל להצטרף למסר הספקני העולה מסיפת דברי חברי [השופט עמית, הח"מ] לעניין הליכים פליליים בנושאי איכות הסביבה. בנוסף להיות הדברים מצוות המחוקק, טרם הגענו, לטעמי, למצב של "המנוחה והנחלה" בתחום רגיש זה. אין מנוסה כבעל הניסיון, ונער הייתי וגם זקנתי וראיתי בעיני כיצד השתנה היחס לנושאי איכות הסביבה משהוגש כתב אישום גם נגד בני אנוש חיים, במקרים המתאימים. אולי יבואו ימים טובים מאלה, בו תמלא הארץ דעת איכות הסביבה "כמים לים מכסים" (ישעיהו י"א, ט'); אך ימים אלה טרם הקישו על דלתינו".

אם כך לעניין אישום פלילי, על אחת כמה וכמה כשמדובר בתביעה אזרחית.

452. עוד יוער כי לאור העובדה כי התקיימה במקרה דנן רשלנות, הרי שנושאי המשרה לא יוכלו לטעון להגנה לפי סעיף 6 לפקודת הנזיקין, שכן סעיף 6 לפקודה איננו מעניק הגנה במקרה של רשלנות, מה גם שהדבר יעקר את המשמעות של אחריות נושא משרה בתאגיד ואת רוח החוק.

ה. 4. אחריות בעלת השליטה, כימיקלים לישראל

453. כימיקלים לישראל היא חברת האם של המשיבה 1, והיא בעלת השליטה בה – הן מבחינה מהותית, הן מנבחינה אפקטיבית.

454. כך, בהתאם, שלושת הדירקטורים במשיבה 1, הם נושאי המשרה הבכירים בכימיקלים לישראל: המשיב 2 אשר גרינבאום, הוא מ"מ מנכ"ל כי"ל, המשיב 3 יעקב אלטמן הוא סמנכ"ל הכספים של כי"ל, והמשיב 4 יחזקאל ישראל, הוא סמנכ"ל הפיתוח העסקי של כי"ל.

455. אין ולא יכול להיות חולק, כי כי"ל היא שותפה מלאה בכל פעילותה העסקית של המשיבה 1: כי"ל מסייעת, מייצעת ומכווינה את המשיבה 1, הן מבחינה עסקית, הן מבחינה תעשייתית, הן מבחינה סביבתית.

456. סעיף 12 לפקודת הנזיקין קובע: "לענין פקודה זו, המשתף עצמו, מסייע, מייעץ או מפתה למעשה או למחדל, שנעשו או שעומדים להיעשות על ידי זולתו, או מצווה, מרשה או מאשר אותם, יהא חב עליהם".

457. וכפי שהסבירה לאחרונה, כב' השופטת חיות:

"בהשאלה מן הדין הפלילי ניתן לומר כי סעיף 12 לפקודה עוסק בסוג של 'שותפים לדבר עוולה' והוא מבקש להרחיב את מעגל החייבים באחריות נזיקית גם אל עבר מי ששיתף עצמו במידה כזו או אחרת במעשה העוולה שאותה ביצע המעוול העיקרי..."

הוראה זו משקפת עקרון כללי שאומץ בדין הנזיקין הישראלי ולפיו מי ששיתף עצמו במעשה או מחדל עוולתיים שנעשו או עומדים להיעשות על-ידי זולתו, באחת הדרכים המפורטות בסעיף, יישא אף הוא באחריות נזיקית לאותם מעשים (ראו אהרן ברק, אחריות שילוחית בדיני נזיקין 115 (1964) (להלן: ברק, אחריות שילוחית) וכן ראו אהרן ברק "אחריות למעשי הזולת" בתוך תורת הנזיקין הכללית, 436 (להלן: ברק, אחריות למעשי הזולת)). עוד נפסק כי אין מניעה ליישם את הוראת סעיף 12 לפקודה גם על הסדרים משפטיים, נזיקיים באופיים, הקבועים מחוץ לפקודה כגון איסור לשון הרע או הפרת זכויות יוצרים..."

(ע"א 3024/10 וינר נ' מויאל (2.4.13))

458. וכפי שהגדיר זאת כב' השופט ריבלין: "אדם המשתף עצמו בהרפתקה אשר הביאה בסופו של דבר לנזק, יחוב כשותף למעשה הנזיקין אם בהצטרפו למבצע המעשה ידע לקראת מה הוא הולך" (ע"א 6871/99 רינת נ' רום (21.4.02)).

459. הנה אפוא, משעה שכי"ל שיתפה עצמה, סייעה, וייצעה למשיבה 1 בקשר עם הטיפול בפוספוגבס, ובקשר עם הקמת ותחזוקת הבריכות – היא חבה בגין הנזקים שגרמו מעשיהם ומחדליהם של המשיבים כולם.

460. בהמשך לכך, ולצד זאת, חלות על המשיבה 7 גם החובות האמורות מכוח היותה נושאת משרה וחברת דירקטוריון בפועל במשיבה 1.

461. בהתאם להלכה הפסוקה, מקום בו בעל שליטה מוציא ומביא בענייני החברה, מעורב בכלל פעילותה, ושולט באופן ברור בפעילות הדירקטוריון שלה, יראו אותו כנושא משרה בפועל, ויוחלו עליו חובות החלות על נושאי משרה וחברי דירקטוריון (ר' ע"א 7735/14 ורדניקוב נ' אלוביץ' 28.12.16 פסקה 111; כן ר' ליכט זה שאין-לנקוב-בשמו כדירקטור עורך הדין (אפריל 2014)).

462. במקרה הנוכחי, כל נושאי המשרה וחברי הדירקטוריון לדורותיהם במשיבה 1 הם נושאי משרה במשיבה 7, הכתובת למשלוח דואר שלהם היא במשרדי המשיבה 7, והמשיבה 7 היא המוציאה והמביאה בעסקי המשיבה 1.

ה.5. סוגי ושיעור הנזקים

463. מטרותיה של בקשת אישור זו הינם; ראשית, מניעה עתידית- הפסקת המחדל והפגיעה בסביבה (על דרך של מתן צווים בעניין זה); שנית, השבת המצב לקדמותו, קרי ניקוי ושיקום השמורה ככל שניתן והזיהום שנתר בה; ושלישית, פיצוי לניזוקים השונים מהיחשפותם לזיהום המתמשך וכן לאירוע האקוטי. למבקשים נגרמו נזקים רבים וביניהם פגיעה באוטונומיה ונזק לא ממוני, נזק לסביבה והגברת הסיכון הבריאותי וסיכון לזיהום המים ולפגיעה בריאותית.

464. להלן נפרט בדבר שיעור הנזקים שנגרמו.

ה.5.א. פגיעה באוטונומיה ונזקים לא ממוניים

465. נקדים ונציין כי אבדן נוחות ואבדן רווחה מוגדרים גם הם כנזק על פי סעיף 2 לפקודת הנזיקין:

"נזק" - אובדן חיים, אבדן נכס, נוחות, רווחה גופנית או שם-טוב, או חיסור מהם, וכל אבדן או חיסור כיוצאים באלה"

466. נוסף על כך קבע בית המשפט העליון בפרשת ראבי כי:

"פגיעה בכבוד ובאוטונומיה של הפרט כרוכה בנזק לא-ממוני שהוא בר-פיצוי, גם בלא נזק גופני, והוא המוכר כראש נזק עצמאי, הבא בגדרו של המונח "נזק" כהגדרתו בסעיף 1 לפקודת הנזיקין (כב' השופט ת. אור בפסקה 21 בעניין דעקה הנ"ל)".
ת"א (ת"א) 1372/95 יורשי המנוח תופיק ראבי ז"ל נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ (פורסם בבנו)

467. על אף שלא ניתן לדון בראש נזק באופן שניתן לכמת אותו בכסף באופן ישיר הרי שאין כל ספק כי מדובר בנזק המקיים לנפגעים זכות תביעה, שכן נגרמה להם פגיעה בשלוות חייהם, באוטונומיה שלהם, בכך שהמשיבות העמידו אותם בסיכון ממשי לחייהם.

468. הפסיקה אף קבעה שבהינתן פגיעה בזכויות יסוד חוקתיות, על הפיצוי להיות ממשי. ראה לעניין זה דברי בית המשפט בעניין **ראבי** לעיל:

“בעניין הערכת היקף הנזק, הבהיר כב' השופט ת. אור כי מדובר בנזק לא-ממוני, אשר בדרך כלל יקבע על דרך של אומדנה המבוססת על הערכת מכלול הנסיבות ועל התרשמותו של בית המשפט, בהדגישו כי “מדובר בפגיעה בזכות יסוד, שמחייבת קביעת פיצוי הולם, להבדיל מפיצוי סמלי” (פסקה 28). זו גם הדעה המובעת במאמרו של כב' השופט א. ריבלין, “פיצויים בגין נזק לא מוחשי ובגין נזק לא ממוני – מגמות הרחבה”, ספר שמגר, מאמרים, חלק ג', התשס"ג-2003, בעמ' 57). יש לזכור בהקשר זה כי פגיעה באוטונומיה של הפרט היא פגיעה בזכות יסוד חוקתית. בספרה של המלומדת ד' ברק-ארז, עוולות חוקתיות, ההגנה הכספית על הזכות החוקתית, התשנ"ד, בעמ' 275-278, היא מביעה את הדעה כי הפיצוי בגין פגיעה בזכות חוקתית צריך להיות ממשי, ואל לו להיות נומינלי או סמלי, על מנת שלא לפחת את ערכה של הזכות, וכדי לתת ביטוי הולם להכרה בחשיבותן של תחושות כמו צער, עלבון והטרדה בשל הפרת הזכות; נקודת המוצא תהיה שנגרם לנפגע נזק בשל פגיעה בזכות יסוד חוקתית” ת"א (ת"א) 1372/95 יורשי המנוח תופיק ראבי ז"ל נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ (פורסם בנבו)

469. בית המשפט בפסק הדין בעניין **ראבי** קבע, כי פגיעה בכבודו של הפרט כרוכה בנזק לא-ממוני שהוא בר-פיצוי - גם בלא נזק גופני. פגיעה כזו הוכרה כראש נזק עצמאי, הבאה בגדרו של המונח “נזק” כהגדרתו בסעיף 1 לפקודת הנזיקין.

470. ביחס לקבוצה, המבקשים סבורים כי נוכח הנזק שנגרם להם והחשיפה לסיכון הממשי לחייהם ולשלומם, כמו גם הפגיעה באוטונומיה יש מקום לחייב את המשיבות בפיצוי עבור הנזק הלא ממוני שנגרם להם ועבור הפגיעה באוטונומיה שלהם.

471. בפסק הדין בעניין **תנובה** דלעיל הועמד הפיצוי בגין הפגיעה באוטונומיה על סך של 250 ₪. במקרה תנובה מדובר היה בתחושות גועל שהרגישו חברי הקבוצה עקב שתיית חלב עם סיליקון אשר כלל לא היה בו כדי להזיק לבריאות.

472. בת"מ 25857-06-12 **סער ואח' נ' עיריית נהריה ואח'**, (פורסם בנבו, 21.10.13), כב' השופט יגאל גריל אישר בקשה לאישור תובענה ייצוגית כנגד עיריית נהריה בגין שימוש במפוחי עלים בניגוד להוראת תקנות למניעת מפגעים (מניעת רעש), ובמסגרתה נקבע:

“הסעד הנתבע הוא: פיצוי בסכום של 500 ₪ לכל חבר הקבוצה, או פיצוי לטובת הציבור” (פיסקה צ"ב לפסק דינו)

473. גם לאור פסיקה זו נקבעו והוערכו סכומי הנזק המצוינים, בהתחשב בכך ששם דובר על נזק שנגרם מרעש המפוחים בלבד, בעוד שמקרה דן מדובר על שלל נזקים שנגרמו לחברי הקבוצה.

474. בפסק דין ת"צ 24822-12-10 אלפסי נ' כימוטל בע"מ ואח', מיום 29.12.2013, בו נדון עניין זיהום מים בעיר צפת במשך שלושה ימים כתוצאה מהזרמת אלפי ליטרים של סולר למערכת המים, השופטת נחמה מוניץ, כתבה את הדברים הבאים:

"...הדרך הנכונה לקביעת גובה הפיצוי היא על דרך האומדנא, ע"פ בתי אב בלבד, והפיצוי כולל הן את עוגמת הנפש שנגרמה לתושבים והן את הנזק הממוני בגין רכישת בקבוקי המים" (שם, עמ' 6)

ולאור דברים אלו, קבעה השופטת כך:

"בהתחשב בכך שהנתבעות עשו כל שביכולתן להקל על הנפגעים בסבלם, שבמשך יום אחד לא ניתן היה להשתמש בכלים הסניטריים, שלושה ימים לא ניתן היה להתרחץ ובמשך האירוע כולו לא ניתן היה להשתמש במי השתיה לשתייה או לבישול, ובכך שחולקו מים ברחבי השכונה וסופקו מקומות חלופיים לרחצה, הנתבעות תשלמנה לכל בית אב סך של 500 ₪" (שם, עמ' 7)

475. קביעת סכומי הפיצוי לקבוצה במקרים אלו נעשתה גם לאור קביעתה זו של השופטת מוניץ, ותוך התחשבות שנוסבות השונות של המקרים.

476. בענייננו מדובר על פגיעה קשה וחמורה הרבה יותר, משום שלבד מהפגיעה באוטונומיה של חברי הקבוצה ובכבודם נגרמו להם סיכון בטיחותי של ממש, חרדה גדולה ואי נוחות. בין היתר נחשפה הקבוצה לריחות ולזיהום אוויר, נמנעה מחלקה היכולת לנוע בחופשיות וכולם ראו לנגד עיניהם כיצד משאב הטבע החשוב ביותר בסביבתם הטבעית, נחל אשלים, נהרס באופן בלתי הפיך.

477. בנוסף, נגרם ראש נזק בלתי ממוני נוסף מסוג מפגע ריח. בראש ובראשונה, נגרם לתושבי הישובים הקרובים מפגע ריח קבוע במשך שבע השנים האחרונות (וקודם לכן). נזק ריח מוגבר נגרם לכלל חברי הקבוצה, תושבי האיזור, החוקרים והמבקרים, בגין אירוע הפריצה עצמו.

478. בנוסף, למטיילים נגרם נזק בלתי ממוני בכך שלא יוכלו לשוב ולטייל באזור, ולמדריכי הטיולים ולעוסקים בתיירות, נגרם נזק בדמות ביטול מסלולי טיולים מתוכננים, ביטול אירועים מתוכננים, והצורך להשקיע ולאתר מסלולים ואתרים חלופיים.

479. להלן חלוקת הנזק הלא ממוני, בין הקבוצות:

א. **קבוצה א'** – מונה למיטב בדיקת המבקשים, כ-30,000 איש (תושבי היישובים הסמוכים). קבוצה זו ספגה כמובן נזק כבד יותר, הן בדמות מפגע ריח קבוע, הן בדמות מפגע ריח אקוטי, הן בדמות סיכון בטיחותי, חרדה ואי נוחות באירוע. על דרך האומדנא, מוערך סכום הפיצוי לכל אחד מחברי קבוצה זה, בסך של 5,000 ₪, ובסך הכל **150,000,000 ₪**;

ב. **קבוצה ב'** – מונה על פי ההערכה, כ-50,000 איש (רובם מטיילים, מיעוטם מדריכי טיולים, אנשי תיירות וחוקרים). קבוצה זו ספגה נזק המכומת לצורך בקשה זו, בסך של 1,000 ₪ לכל חבר קבוצה, ובסך הכל **50,000,000 ₪**;

ג. **קבוצה ג'** – מונה על פי ההערכה כ-5,000 איש (כל מי ששהה באזור המפעל בין הימים 30.6.17 ל-14.8.17). קבוצה זו, ספגה נזק המכומת לצורך בקשה זו בסך של 500 ₪ לכל חבר קבוצה, ובסך הכל **2,500,000 ₪**.

בסך הכל, סכום הנזק הבלתי ממוני מועמד על דרך האומדנא, בסך של **202,500,000 ₪**.

ה.5.ב. נזק לסביבה, השבת המצב לקדמותו, ומניעה עתידית

480. כפי שמתואר בחוות דעתם של פרופ' שיינס וגב' יעל אולק, לנחל אשלים נגרם נזק חמור וזאת בנוסף למפגע החמור של הררי הפוספוגבס המצויים בחצרי המשיבה ואינם מטופלים ומסולקים.

481. מדובר בנזק שלא ברור אם יוכל להשתקם בדורינו, ובתוכו נזק לצמחיה המיוחדת, נזק לקרקע ולמי התהום ונזק לבעלי החיים.

482. חלק מהנזקים לא ניתנים להערכה, כמו לדוגמה הנזקים למי התהום, אשר כפי שעולה ממכתבו של ההידרוגיאולוג הבכיר, עמנואל שכנאי, חסרים עדיין נתונים כדי להעריכם ויהיה צורך לקיים ניסויים ובדיקות על מנת לשום את הנזק.

483. ברם כבר בשלב זה אין ספק כי מדובר בנזקים חמורים ביותר.

484. זיהום סביבה גורם נזקים רבים, חלקם מיידים וחלקם ארוכי טווח. נזקים לסביבה הנפגעת המשנה מטבעה הרגיל, נזקים ושינויים לחיים המצויים באותה הסביבה, וביניהם בני האדם. זיהום סביבתי פעמים רבות מהווה סכנה בריאותית וגורם נזק מידי לאדם בעצם חשיפתו לסכנה.

485. כמו כן, הזיהום יוצר תחושות שליליות ושולל זכותו של כל אדם לסביבה ראויה ואוטונומיה, ובעיקר כך לגבי אנשים אשר החליטו להעתיק את מקום מגוריהם ולקבוע את ביתם בנגב ובערבה בעיקר בזכות היותה סביבה בריאה וראויה יותר מאשר מרכז הארץ, למרות הקשיים הנלווים להחלטה כזו מבחינת נוחות ותעסוקה.

486. אל מול המגמה הכללית לשיפור איכות האוויר ותנאי הסביבה, ניצבת התנהלותה הפושעת של המשיבה. יפים לעניינו דברי השופט אברהם הימן בעניין ת.פ. 001928/04 :

”הגיע הזמן שמדיבורים על איכות סביבה תעבור המערכת המשפטית למעשים שיש בהם ליתן מענה משפטי עונשי לעבירות קשות הנעברות כנגד הציבור בהרעתו הן באויר הן באדמה ובכל החומרים הקיימים

מבחינת רעילותם... לא די לנו כחברה מתוקנת וכאוכלוסיה החפצה חיים בדיבורים בעלמא. ידע כל אדם המפעיל עסק שתוצאות מעשיו יש בהם כדי לגרום לזיהום סביבתי כי ההליך המשפטי יתן מענה קשה למעשהו. ככל שמובאים לפני תיקים שעניינם איכות הסביבה התמונה המצטיירת היא בלשון המעטה, עצובה, מצטערת ועגומה... קימת אפשרות אחת בלבד שאדם אשר תוצאות מעשיו הם זיהום סביבתי יפסיקם, או יעמוד בדרישות החוק. אין אפשרות אחרת והחברה לא תסבול אפשרות אחרת".

487. בשלבים מתקדמים של התבועה הייצוגית ולאחר אישורה יציגו המבקשים ובאי כוחם מודל סדור של פיצוי על פי ראש נזק זה אך כבר כעת ברור כי מדובר על נזקים כבדים ביותר המוערכים בעשרות עד מאות מיליונים.

488. מודל לדוגמא לפיצוי על נזקים אלו הינו מודל ה-HEA – HABITAT EQUIVALNCY ANALYSIS.

לדוגמא של שימוש במודל זה ראו בקישור הבא [עמוד 44]:
https://casedocuments.darrp.noaa.gov/northeast/chalk_point/pdf/cp2107.pdf

489. ממילא בשלב זה מוקדם לדעת מה היקף השיקום שיידרש עבור ערכי הטבע שנפגעו כתוצאה מהאירוע, וברי כי ככל שיצטבר מידע נוסף אודות היקפי הנזק ניתן יהיה לכמת את עלות השיקום באופן מדויק יותר.

ה.1.ג.5. מניעה עתידית

490. המצב הסטטוטורי דהיום מחייב את פסילת פעילות הבריכות. מכל מקום, גם אם תאושר המשך הפעילות בבריכות הגבס על ידי הרשויות האמונות על כך, לרבות אישור תוכנית, היתר בניה והיתר רעלים, יש לחייב את המשיבה בהכנת תוכנית הנדסיות על יסוד סטנדרטים עדכניים, תוך הטמעת עקרון "הזהירות המונעת", ותוך יצירת תוכניות לשיקום ולפינוי וקביעת ערובות לכך. עוד יש לחייב את המשיבות בגיבוש תוכנית חירום למניעת הישנות מקרים דוגמת אירוע הפריצה, וכן לחייבה בתוכניות להתמודדות עם אירוע חירום עתידי.

491. כן על המשיבה לבנות תכנית לצמצום הפליטות על מנת למנוע נזק סביבתי כולל ופגיעה בריאותית בתושבי הסביבה.

492. לאחר שיתקבל גילוי מסמכים ויתבצע סקר ראשוני יוכלו המבקשים בשלב התבועה להעריך באופן מדויק את העלויות הנדרשות לשיקום פיקוח ומניעה.

פרק ו - התקיימות התנאים לאישור תובענה ייצוגית

1.1. סעיף 8(א)(1) לחוק: התובענה מעוררת שאלות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה

493. עמדת הפסיקה, בכל הנוגע לצורך בשאלות משותפות של משפט ושל עובדה, הינה, שדי בכך שהיסוד המשותף מהווה מרכיב מהותי בהתדיינות, בכדי למלא תנאי זה (ראו: ע"א 1977/97 ברזני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פ"ד נה(4) 584, בעמ' 612; רע"א 8332/96 שמש נ' רייכרט, פ"ד נה(5) 276, 296; רע"א 2128/09 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רחמים עמוסי, פורסם בנבו, עמ' 12 (2012). ע"א 2718/09 "גדיש" קרנות תגמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ, פורסם בנבו, ס' 35 (28.05.2012); ע"א 6887/03 רזניק נ' ניר שיתופי אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים, (20.07.2010) סעיפים 25–27).

494. תובענה זו היא דוגמה קלאסית למצב שבו כל השאלות שיש להכריע בהן (למיצער, רובן המכריע) - הן משותפות.

495. תביעה נגד גורם מפגע, בגין מפגע סביבתי, היא דוגמה מובהקת להליך ייצוגי, ולא להליכים אינדיבידואליים. המפגע הסביבתי הוא עוולה המבוצעת, בהגדרה, כלפי הציבור ולא כלפי פרטים בודדים בו. דהיינו, הוכחת המפגע הסביבתי כלפי פרט אחד, משותפת להוכחתו כלפי כלל הציבור וכלפי יתר חברי הקבוצה, והשאלות המתעוררות בהליך (הן העובדתיות והן המשפטיות), זהות בין הפרטים בכל קבוצה (גם אם היקף הנזק שונה בין חלק מהפרטים חברי הקבוצה).

496. אשר לרכיב השני בסעיף זה, לפיו קיימת "אפשרות סבירה" שהתובענה תוכרע לטובת הקבוצה, הרי שההלכה היא כי בתובענות ייצוגיות, בית המשפט בודק את סיכויי התביעה וראיותיה, תוך שהנטל המוטל על כתפי התובע-המבקש, בשלב זה, הוא בהוכחת עילת תביעה (ובכלל זאת נזק) לכאורה (ראו: ע"א 2967/95 מגן וקשת בע"מ נ' טמפו תעשיות בירה בע"מ, פ"ד נא(2) 312, 330-328 (1997); רע"א 4474/97 טצת נ' זילברשץ, פ"ד נד(2) 577, 587-588 (2000); רע"א 729/04 מדינת ישראל נ' קו מחשבה בע"מ (26.4.2010)).

497. הבחינה הלכאורית בשלב אישורה של התובענה הייצוגית אינה צריכה להציב מחסום גבוה בפני תובעים ייצוגיים. יש להביא בחשבון לענין זה את פערי המידע המובנים הקיימים בין הצדדים, הפועלים בדרך כלל לטובת הנתבע (רע"א 3489/09 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' חברת צפוי מתכות עמק זבולון בע"מ (11.4.13)).

498. מכל מקום, הוסבר בהרחבה לעיל, כי עסקינן בתביעה מבוססת, אשר הנזק בה, ברור וידוע לכל. רשלנותה של המשיבה, ושורת החובות החקוקות שהפרה, זועקות לשמיים.

499. תביעה זו נתמכת, במגמה עולמית גוברת לאשר תביעות כגון דא ולהעמיד את המעוולים בנזקי סביבה, אחראים למעשיהם, וכן נתמכת בחוות דעתם וסיועם, של אנשי מקצוע המומחים בתחום.

500. די בכך, כדי לקבוע, כי קיימת אפשרות סבירה כי תביעה זו תוכרע לטובת חברי הקבוצה. זאת, בפרט להלכות המצמצמות את הדרישה הראייתית להוכחת הסבירות בשלב מקדמי זה בו אנו מצויים, כמפורט לעיל.

2. סעיף 8(א)(2) לחוק: תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת

להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין

501. נדמה שהתביעה הנוכחית היא מסוג התביעות אשר אין כל דרך אפקטיבית לנהלן למעט תובענה ייצוגית, וכי בדיוק למטרה זו נחקק חוק תובענות ייצוגיות.

502. כך, מדובר על קבוצה רחבה מאוד של נפגעים, אשר הפגיעה האינדיבידואלית בכל אחת ואחד מהם היא קטנה יחסית, אך הפגיעה המצטברת שנגרמה להם היא גדולה ביותר.

503. כפי שצוין לעיל, התובענה מעלה שאלה משותפת בדבר אחריות המשיבים לקריסת הבריכה ולנזק האקולוגי אדיר-המימדים שנגרם בעקבותיה, ומשכך מתאימה היא להתברר כתובענה ייצוגית. בהקשר זה, הגם שאפשר כי חלק מראשי הנזק יביאו בעתיד לצורך לבחון את הפגיעה הפרטנית בנפגעים, ולפצותם בהתאם לפגיעה בהם, הרי שעצם השונות המסוימת בהיטבים מסוימים של הנזק האישי אין בה כדי להשפיע על שאלת התאמת התובענה לבירור בדרך של תובענה ייצוגית (ראו פרשת **פריניר**, פסקאות 69-74 לפסק דינו של השופט מלצר).

504. הואיל והשאלות המתעוררות בתובענה הן אחידות, והואיל והדעת נותנת כי רוב חברי הקבוצה לא ינקטו בהליכים כנגד המשיבה, לא בתביעת פיצוי בגין הנזקים שגרמה, ולא בהליך למתן צו לפי החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), הרי שבמצב דברים זה אישורה של התובענה כתובענה ייצוגית, יביא למימוש זכות הגישה לערכאות של כל אחד מחברי הקבוצה (ר' והשווה ת"מ (חי') 25857-06-12 **סער נ' עיריית נהריה** (21.10.13)).

505. מעבר לכך, תביעות ייצוגיות בתחום איכות הסביבה, הן בעלות חשיבות רבה, בכך שיוצרות מנגנון אכיפה אזרחית בענייני איכות סביבה ומפגעים סביבתיים (ור' לעניין זה למשל ת"צ 38647-12-09 **חצור נ' עיריית אור יהודה** (16.1.13) (להלן: **פרשת חצור**); כן ראו רע"פ 8487/11 **חברת נמלי ישראל – פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל המשרד להגנת הסביבה** (23.10.12)).

506. די בכך כדי להצדיק, את ניהולה של תביעה זו, בדרך של תביעה ייצוגית.

3. סעיף 8(א)(4) ו-8(א)(5) לחוק: קיים יסוד סביר להניח כי עניינם

של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת ובתום לב

507. עניינם של כלל חברי הקבוצה ייצוג וינוהל בדרך הולמת על-ידי המבקשים ובאי כוחם. אלו ואלו נכונים ומסוגלים להשקיע משאבים על מנת לייצג את עניינה של הקבוצה, והטרח בהגשת תובענה זו היא ראייה לכך (ראו למשל ברם 4303/12 אינסלר נ' המועצה האיזורית עמק חפר, פסקה 19 (22.11.2012)).

508. המבקשים הם תמי לב ואין כל ניגוד עניינים בייצוג בין האינטרסים של המבקשים או של באי כוחם, לבין האינטרסים של שאר חברי הקבוצה.

509. יתירה מכך מרבית מהמבקשים, 6 במספר הינם תושבי האיזור החיים יום ביום בשטח זה ואשר נפגעו באופן ישיר מהזיהום. חלק נוסף הינם מדריכי טיולים ופעילי סביבה אשר עובדים באיזור לפרנסתם וחלק נוסף הינם מטיילים אשר נהנו עד היום מטיול בנחל אשלים. חלק נוסף, כמו המבקש 1, הינם חוקרים אשר איזור זה מהווה נשוא המחקר שלהם.

510. בקשה זו מעמידה בפני בית המשפט הנכבד מסכת מסודרת של עובדות וטיעונים המקימים עילת תביעה.

511. לבאי כוח המבקשת ניסיון רב בניהול מוצלח של הליכים אזרחיים, לרבות ייצוגיים, ובין היתר, הם מנהלים את התובענה הייצוגית בעניין האסון האקולוגי שנגרם מדליפת הנפט של קצא"א בעברונה (ת"צ (ב"ש) 49319-12-14 לוי פירסק נ' קו צינור אילת אשקלון). באותו עניין, בית המשפט העדיף את התובענה שהגישו ב"כ המבקשים דכאן, על פני שלוש תביעות אחרות, וכתב כי היא "ערוכה כדבעי ומייצגת קבוצה גדולה המכילה תתי קבוצות... תביעה הנתמכת בחוות דעת מומחים ומכסה לעניות דעתי את מירב הטענות האפשריות בגין האירוע נשוא הבקשה. הגם שתביעה זו היתה הרביעית בזמן, אני סבורה כי תביעה זו תשרת כראוי את כל קבוצות הנפגעים כנטען נוכח העובדה כי מדובר בקבוצה רחבה".

512. קיים יסוד סביר להניח, ואף למעלה מכך, כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייצוג וינוהל בתום לב, שכן התובענה מבוססת על עילה אמיתית ורצינית, בעלת חשיבות ציבורית ראשונה במעלה, ואינה מכוונת להשיג מטרה אישית כלשהי, שאינה מתיישבת עם האינטרסים של כלל חברי הקבוצה.

513. התובענה מבוססת על שאיפה כנה לאכיפת הדין, תיקון העוול שנגרם ושיקום הטבע והמרקם האקולוגי הייחודי, שנפגע אנושות, ופיצוי הניזוקים שספגו נזקים ישירים כתוצאה ממעשיה ומחדליה של המשיבה.

4. התייחסות לת"צ 14066-07-17 הוס' רותם אמפרט נגב בע"מ

ולת"צ 4930-07-17 אנטמן נ' רותם אמפרט נגב בע"מ

514. בסמוך לאחר קרות האירוע, הוגשו שתי בקשות לאישור תובענות ייצוגיות בקשר איתו: ת"צ 4930-07-17 אנטמן נ' רותם אמפרט נגב בע"מ (להלן: "תביעת אנטמן") ו-ת"צ 14066-07-17 הוס' רותם אמפרט נגב בע"מ (להלן: "תביעת הוס").

515. חרף הגשתן של שתי אלה, מצאו המבקשים דכאן לנכון להגיש את התביעה שבכותרת, אשר – בכל הכבוד – תשרת את טובת הקבוצה באופן המיטבי בקשר עם אירוע הקריסה.

516. להלן נעמוד, "על קצה המזלג", על עיקרי העניינים בהן עדיפה התביעה דכאן מאשר תביעת אנטמן ותביעת הוס – וזאת מבלי לגרוע מזכותם של המבקשים, להעלות טעמים נוספים במסגרת בקשה לפי סעיף 7 לחוק תובענות ייצוגיות.

517. צירוף חוות דעת מומחה – לבקשה שבכותרת, צורפו שלוש חוות דעת מומחה מטעם ארבעה מומחים: פרופ' אורי שיינס וגב' יעל אולק אשר מסרו חוות דעת אקולוגית, גב' רוני בריל אשר מסרה חוות דעת סביבתית מקיפה, ואינג' ארנון גורן אשר מסר חוות דעת הנדסית. כן התקשרו המבקשים עם גיאווהידרולוג בכיר, אשר מכתב מטעמו מצורף לבקשה, אשר עם קבלת מדידות ונתונים נוספים יגיש חוות דעת מקיפה אודות הנזקים והזיהום למי התהום בעקבות פריצת הבריכה.

518. לעומת זאת, לבקשת אנטמן ולבקשת הוס, לא צורפו חוות דעת מומחה (אף לא אחת), להוכחת עילות התביעה והנזקים.

519. על פי פסיקה עקבית ומפורשת, בקשות לאישור תובענות ייצוגיות הנתמכות בחוות דעת מומחה (או ביותר מחוות דעת אחת), הן איכותיות, שלמות ומלאות יותר, מבקשות אישור שאינן נתמכות בכאלה.

520. כך, קבעה כב' השופטת צפת: "לצורך 'מבחן האיכות', יש משמעות לעובדה שבקשות האישור שהוגשו על ידי הקבוצה הראשונה נתמכות בשתי חוות דעת מומחים מתחומים שונים אשר משלימות אחת את השניה. ככלל, בקשת אישור הנתמכת בחוות דעת מומחה מעידה על רצינותה" (ת"צ (ת"א) 45641-09-15 הרשקוביץ נ' VOKSWAGEN AG ((7.9.2016)).

521. בדומה, כב' השופטת רונן קבעה, כי "בנסיבות העניין, בקשה מלאה ושלמה היא כזו הנתמכת גם בחוות-דעת מומחה" (ת"צ (ת"א) 40065-03-16 אסם השקעות בע"מ נ' אודיסיי מ.ס. בע"מ ((2.7.2016)).

522. בעניין אחר, קבעה כב' השופטת רונן כי "העובדה שדמתי תמך את בקשתו בחוות-דעת מומחה ביחס להוראות הדין הזר, מהווה גם ראיה לרצינותו של דמתי, ולנכונותו להשקיע את המשאבים הנדרשים לצורך הגשתה של בקשה יסודית" (ת"צ 60280-01-16 דמתי נ' מנקיינד קורפוריישן ((13.11.2016)).

523. והדוגמאות רבות מספור.

524. יוזכר גם, כי בית המשפט העליון לא ראה בעין יפה, ניסיונות של מבקש אישור תביעה ייצוגית, להוסיף חוות דעת מומחה, שלא הוגשה על ידו מלכתחילה (ר' למשל רע"א 4778/12 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' עו"ד נאור ((19.7.2012)).

525. הנה אפוא, התובענה שבפנינו היא התביעה היחידה, אשר נתמכת בחוות דעת מומחה הרלוונטיות לביסוס העילות והנזקים. ודוק המבקשים לא קפאו על שמריהם ופעלו מיד עם היוודע האירוע על מנת להתקשר עם מומחים ולקבל את חוות דעתם במהירות הנדרשת אך תוך התחשבות בעובדה כי יש צורך בניתוח מעמיק.

526. עילות התביעה והסעדים המתבקשים: הן בקשת אנטמן והן בקשת הוס אינן עוסקות במקור הזיהום ובמשמעויות המתמשכות שלו מעבר לאירוע הפריצה הנקודתי – קרי תהליך העשרת הפוספסטים אשר כתוצר לוואי שלהם מייצרות טונות של פוספוגבס מסוכן ורעיל. בקשותיהם גם התעלמו ממפגעי הריח החמורים מהם סובלים תושבי האיזור ומאיליו בקשותיהם אף לא התייחסו ולא ביקשו סעדים בתחומים אלה.

527. היקף העילות המשפטיות – בקשה זו, עוסקת בשורה ארוכה של עילות משפטיות, ובהן: עילות מכוח החוק למניעת מפגעים; החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות); חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה; חוק אוויר נקי.

528. כמו כן, בבקשה שבכותרת עילות מכוח פקודת הנזיקין, ובכללן: מטרד ליחיד, מטרד לציבור, רשלנות, הפרת חובה חקוקה (בהתייחס לשורה ארוכה של חוקים ובהם: חוק המים, תקנות המים, חוק רישוי עסקים, תקנות רישוי עסקים, תקנות החומרים המסוכנים, חוק הגנת הסביבה, חוק שמירת ניקיון, החוק לשמירת הסביבה החופית וחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו).

529. בנוסף, בבקשה שבכותרת עילות כלפי נושאי המשרה בתאגיד, וכלפי בעלת השליטה בו.

530. לעומתן, עילות התביעה בתובענות האחרות, מצומצמות וחסרות. בתביעת אנטמן, ישנן עילות מכוח החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), חוק המים, ופקודת הנזיקין בלבד. בתביעת הוס, עילות מכוח חוק רישוי עסקים, חוק המים ותקנותיו, חוק שמירת הסביבה החופית [אף שכלל לא מדובר בסביבה חופית – הח"מ] ופקודת הנזיקין בלבד.

531. הנה אפוא, הבקשה שבכותרת היא בקשה מלאה ושלמה יותר, גם מבחינת העילות המשפטיות הרבות והמגוונות שהיא כוללת, והיא תשרת טוב יותר את טובת הקבוצה גם בהיבט זה.

532. מיהות הנתבעים – בבקשה שבכותרת נתבעו שלושה סוגי נתבעים: החברה המזהמת, נושאי המשרה בחברה המזהמת, ובעלת השליטה בחברה המזהמת.

533. בבקשת אנטמן, נתבעה רק החברה המזהמת, ואילו בבקשת הוס, נתבעו הן החברה המזהמת והן בעלת השליטה, אך לא נתבעו נושאי המשרה.

534. לתביעת נושאי המשרה חשיבות רבה, הן עקרונית, הן כלכלית: מבחינה עקרונית, וכפי שהוסבר לעיל, יש לייצר מנגנון של אחריות כספית לנושאי משרה בתאגידים בעלי פוטנציאל זיהום, אשר יבטיח, כי הללו יפקחו ויעשו כל שביכולתם למניעת זיהום סביבתי על ידי התאגיד אותו הם מנהלים. מבחינה כלכלית, לנושאי משרה בתאגיד קיים, דרך כלל, ביטוח

אחריות נושאי משרה. מדובר בפוליסת ביטוח בסכומים נכבדים, ואין כל סיבה, כי הקבוצה "תותר" מראש על האפשרות להיפרע ממנה לנזקים שגרמו המשיבים.

535. **מיהות התובעים** – בבקשה שבכותרת, מבקשים 10 אנשים לתבוע את המשיבים בגין האסון האקולוגי. התובעים דכאן, משקפים את מגוון האוכלוסיה שנפגעה: תושבי האזור (המבקשים 3-1 ו-6-8), אקדמאים העוסקים בחקר האזור (המבקשים 1 ו-2), טיילים ומדריכי טיולים והעוסקים בתיירות (1-5, 7, 9-10) ופעילי סביבה מובהקים הפעילים לאורך שנים במאבקים למען הסביבה, כמו המבקשת 5.

536. לעומתו, אנטמן, המבקש בבקשת אנטמן, הוא עורך דין אשר מעיד על עצמו שהוא "נוהג מעת לעת לצאת לטיולים עם משפחתו או עם חברים". מבקש זה, עובד במשרד עורכי הדין רם דקל ושות' – אותו משרד שמייצג אותו בהליך זה, באופן שעלול להביא לניגוד עניינים בין הקבוצה לבין ב"כ המייצג (והשווה: ת"צ (ת"א) 2728/08 שילה נ' ספרינט מוטורס בע"מ (18.2.2013), ת"צ (ת"א) 1439/09 פלד נ' אול יו ניד בע"מ (11.6.2012); ת"צ 1934/09 גולדברג נ' אקסלנס נשואה גמל ופנסיה בע"מ (29.4.2012))

537. בדומה, הוס, המבקש בבקשת הוס, מעיד על עצמו כ"יליד ואזרח ישראל, בוגר צה"ל וחובב טבע". גם מבקש זה, בדומה לאנטמן, לא טרח להצהיר, כי הוא ביקר אי פעם בנחל אשלים, או אפילו כי הוא יודע היכן ממוקם נחל זה על המפה.

538. אכן אין ספק כי דאגתם של הוס ואנטמן לסביבה היא כנה אך נדמה כי יש מקום לאפשר לתושבי האיזור והמטיילים והמדריכים בשמורה זו להוביל מאבק חשוב זה. ודוק לו היו תביעות המבקשים זהות היה ניתן לדון מי ראוי יותר לייצג אך נדמה כי מיהות התובעים בתביעה זו ממחיש מדוע אנשים אשר חיים ועובדים ומטיילים באיזור מכירים את העוולות לעומק ואף ניזוקו בצורה משמעותית יותר ולכן יש לאפשר להם לייצג את הקבוצה.

539. בכל הכבוד, גם מיהות המבקשים בתובענה שבכותרת, מלמד על רצינותה, לעומת שתי התובענות האחרות שהוגשו על ידי מבקשים, שאין להם שום קשר או זיקה, לאירוע או לערכי הטבע שהושמדו.

540. בד בבד עם הגשת בקשה זו יבואו המבקשים ובאי כוחם בדברים עם המבקשים בהוס ובאנטמן ויגישו בקשות מתאימות לפי סעיף 7 לחוק תובענות ייצוגיות.

פרק ז - סמכות מקומית ועניינית

541. סכום התביעה עולה על הסכום הניתן להגשה בבית משפט שלום ולכן היא מוגשת בבית המשפט המחוזי.

542. על פי תקנה 3(א) לתקנות סדר דין אזרחי, תשמ"ד-1984 במידה והתובענה מוגשת כנגד מספר נתבעים, ניתן על פי תקנה 3(ב), להגישה לכל בית משפט שבו ניתן להגישה נגד אחד הנתבעים.

בענייננו, משרדי המשיבה 1 נמצאים במחוז דרום, ואירוע הנזק אירע במחוז דרום ומכאן שהתביעה מוגשת לבית המשפט המחוזי בבאר שבע.

543. עוד יציינו המבקשים כי לאור העובדה כי מדובר בבקשות לאישור שטרם החל הדיון בהם בבתי משפט שונים – יפעלו המבקשים להעברת תביעת הוס לבית המשפט המחוזי בבאר שבע.

פרק ח - הסעדים המתבקשים

544. לאור האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד לאשר את התובענה כתובענה ייצוגית, וכן להורות על מתן הסעדים הבאים:

- א. להגדיר את הקבוצה המיוצגת לצורכי התובענה הייצוגית, כאמור לעיל;
- ב. ליתן הוראות בדבר אופן פרסום ההחלטה בבקשה זו לכשתתקבל, לקבוע את נוסח הפרסום ולחייב את המשיבות בהוצאות הפרסום.
- ג. לקבוע כי המשיבות הפרו את שורת החוקים והתקנות המפורטים לעיל.
- ד. לקבוע את הסעד לתביעה ייצוגית זו, בהתאם לסעיף 14(א)(4) לחוק התובענות, וכי הסעד יהיה כדלקמן:

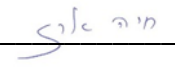
1. מתן צו המורה למשיבות לחדול לאלתר מלזהם את הסביבה, ובכלל זאת צו המורה על הפסקת שימוש בבריכות יבוש הנעדרות איטום.
2. מתן צו המורה למשיבות להכין תוכנית להסרת הזיהום הקיים (הגורם בין היתר למפגעי ריח לתושבי האזור) וצו המורה על טיהור הקרקע בהתאם לתוכנית, לרבות פינוי או טיפול בהרי הפוספוגבס הפזורים במתקני המשיבות.
3. מתן צו המורה למשיבות להכין תוכנית לשיקום נחל אשלים ומאגר מי התהום הצמוד למאגר אשלים, ולאחר מכן לבצעה.
4. מתן צו המורה למשיבות להכין ולבצע תוכניות מניעה ובקרה ולקיים מחקר וניטור שוטף בדבר הנזקים שנגרמו ואופן שיקומם, ובאופן פתוח לציבור.
5. פיצוי ציבור שנפגע מהזיהום, על סך של **202,500,000** ₪ (הערכה), בשל הנזק שנגרם להם בגין נזק לא ממוני של עוגמת נפש, סיכון לבריאות, ירידה באיכות החיים ופגיעה באוטונומיה, וזאת כתוצאה מהזיהום החמור.
6. פיצוי הציבור בדרך של שיקום ערכי הטבע שנפגעו והשבת המצב לקדמותו, על פי המודלים המקובלים בעולם בתחום.
- ה. לקבוע כי ההחלטה בבקשה זו תפורסם באופן שייקבע על ידי בית המשפט הנכבד, בהתאם לסעיף 25 לחוק התובענות.
- ו. מתן צו המחייב את המשיבים בהוצאות התובענה, בגמול למבקשים ובשכר טרחה לבאי כוחם בהתאם לסעיפים 22 ו-23 לחוק תובענות ייצוגיות בהתאם למבחנים שהותוו בע"א 2051/10 **שמש נ' רייכרט** (23.5.12) ובנוגע לסעד הלא ממוני- צו עשה, אף מעבר לכך.

ז. ליתן למבקשים ולקבוצה כל סעד נכון וצודק בנסיבות העניין, לפי שיקול דעתו של בית המשפט הנכבד.

545. הבקשה נתמכת בתצהירים מטעם המבקשים, המצורפים לבקשה וחוות דעת מומחים המצורפים אף הם. בשל קשיים לוגיסטיים ושהותו בחו"ל של המבקש 1, תצהיריהם של המבקשים 1-2 מוגשים כשהם חתומים אך לא מאומתים. תצהירים מאומתים כדין יצורפו לתיק בית המשפט בהקדם.

546. מן הדין ומן הצדק להיעתר לבקשה זו.

חגי קלעי, עו"ד

חיה ארז, עו"ד

אסף פינק, עו"ד

שני ארזי, עו"ד

כרמית מזרחי, עו"ד

אוהד רוזן, עו"ד

היום, 17 באוגוסט 2017